

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΠΜΣ Επιστήμες της Αγωγής: Ζητήματα Ιστορίας, Ιστορικής
Εκπαίδευσης και Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΤΗΣ
ΒΑΓΕΝΑ ΣΟΦΙΑΣ

ΤΙΤΛΟΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Η εκπαιδευτική πολιτική του Ελευθερίου Βενιζέλου την περίοδο 1916 –
1917

Η περίπτωση της Δυτικής Μακεδονίας

Επιβλέπων καθηγητής : Ηλιάδου – Τάχου Σοφία

Βαθμολογητές καθηγητές : Καραφύλλης Αθανάσιος, Κιμουρτζής
Παναγιώτης

ΦΛΩΡΙΝΑ ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ

2024

ΦΥΛΛΟ ΕΞΕΤΑΣΗΣ

1. Επόπτης: _____

Βαθμός: _____

Υπογραφή:

Ημερομηνία:

2. Δεύτερος

βαθμολογητής: _____

Βαθμός: _____

Υπογραφή:

Ημερομηνία:

3. Τρίτος

Βαθμολογητής: _____

Βαθμός: _____

Υπογραφή:

Ημερομηνία:

Ο/ Η συγγραφέας Βαγενά Σοφία βεβαιώνει ότι το περιεχόμενο του παρόντος έργου είναι αποτέλεσμα προσωπικής εργασίας και ότι έχει γίνει η κατάλληλη αναφορά στις εργασίες τρίτων, όπου κάτι τέτοιο ήταν απαραίτητο, σύμφωνα με τους κανόνες της ακαδημαϊκής δεοντολογίας.

Υπογραφή:

Ημερομηνία:

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η παρούσα μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία σηματοδοτεί και το τέλος των μεταπτυχιακών μου σπουδών στο πρόγραμμα «Επιστήμες της Αγωγής: Ζητήματα Ιστορίας, Ιστορίας της Εκπαίδευσης και Εκπαιδευτικής Πολιτικής».

Ωστόσο, η ολοκλήρωση του μεταπτυχιακού προγράμματος θα ήταν αδύνατη χωρίς την ουσιαστική συμβολή της καθηγήτριάς μου και διευθύντριας του προγράμματος κας. Ηλιάδου – Τάχου Σοφίας. Αισθάνομαι λοιπόν, την ανάγκη να εκφράσω στην κα. Ηλιάδου – Τάχου την απέραντη ευγνωμοσύνη μου και τις ευχαριστίες μου τόσο για την ηθική και πνευματική υποστήριξη που μου παρείχε όλο αυτό το διάστημα όσο και για την ευκαιρία που μου έδωσε να ασχολήθω με ένα τόσο ενδιαφέρον θέμα, δείχνοντάς μου εξ' αρχής εμπιστοσύνη. Η εξαιρετική διδασκαλία της ίδιας, το αμείωτο ενδιαφέρον καθώς και η επιμονή της πάνω στα ιστορικά ζητήματα με παρακίνησαν ήδη από τον προπτυχιακό κύκλο σπουδών να ασχοληθώ ουσιαστικά με θέματα ιστορίας και να αγαπήσω περισσότερο την ιστορία τόσο σαν επιστήμη όσο και σαν μάθημα.

Εν κατακλείδι, θα ήθελα να απευθύνω τις ειλικρινείς μου ευχαριστίες και στα άλλα δύο μέλη της τριμελούς εξεταστικής επιτροπής κ. Καραφύλλη Αθανάσιο και κ. Κιμουρτζή Παναγιώτη που δέχθηκαν να αξιολογήσουν την παρούσα μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία.

Στην οικογένειά μου!

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	6
ABSTRACT	7
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	8
ΣΤΟΧΟΙ – ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ	9
ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ / ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ	10
ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	11
Η ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΝΑΡΞΗ ΤΟΥ Α΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ	11
ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 1915 : ΠΡΩΤΗ ΠΑΡΑΙΤΗΣΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ.....	12
ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΓΟΥΝΑΡΗ	13
ΕΚΛΟΓΕΣ ΜΑΪΟΥ 1915.....	15
ΔΕΥΤΕΡΗ ΠΑΡΑΙΤΗΣΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ	15
ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΤΩΝ ΡΟΥΠΕΛ & Δ΄ ΣΩΜΑΤΟΣ ΣΤΡΑΤΟΥ	17
ΤΟ ΚΙΝΗΜΑ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΜΥΝΗΣ	17
ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ 1916 – 1917.....	18
ΤΑ ΝΟΕΜΒΡΙΑΝΑ.....	19
Η ΑΠΟΠΟΜΠΗ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΙΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ	20
ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΣΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ	21
ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΕΦΟΔΙΑΣΜΟΥ, ΕΠΙΣΙΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΟΡΩΝ.....	22
ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ.....	25
ΟΡΙΣΜΟΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ	25
ΜΟΝΤΕΛΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ	26
Η ΙΔΡΥΣΗ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΟΜΙΛΟΥ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΤΕΚΜΗΡΙΑ .	27
ΤΟ ΚΙΝΗΜΑ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΟΜΙΛΟΥ	29
Η ΓΛΩΣΣΟΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ ΤΟΥ 1913.....	31
Η ΓΛΩΣΣΟΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ ΤΟΥ 1917.....	33
ΟΙ ΑΝΤΙΔΡΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΟΙ ΠΟΛΕΜΙΟΙ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΟΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗΣ ΤΟΥ 1917	36
Η ΤΥΧΗ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΚΩΝ	36
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ 1916 – 1917	37
Η ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗ ΤΩΝ ΞΕΝΟΦΩΝΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΑΡΧΕΙΟ ΤΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΓΛΗΝΟΥ.....	37
Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΑ ΞΕΝΟΦΩΝΑ ΑΤΟΜΑ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΧΩΡΩΝ	39
Η ΕΞΕΛΛΗΝΙΣΗ ΤΩΝ ΞΕΝΟΦΩΝΩΝ ΣΤΙΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΑΚΗΣ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΑ	41

ΛΗΠΤΕΑ ΜΕΤΡΑ ΔΙΑ ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΝ ΤΩΝ ΞΕΝΟΦΩΝΩΝ ΠΛΗΘΥΣΜΩΝ	43
ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΚΡΙΤΙΚΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΤΩΝ ΞΕΝΟΦΩΝΩΝ ΠΛΗΘΥΣΜΩΝ	43
Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΚΑΘΑΡΕΥΟΥΣΑΣ ΣΤΟΝ ΕΞΕΛΛΗΝΙΣΜΟ ΤΩΝ ΞΕΝΟΦΩΝΩΝ ΠΛΗΘΥΣΜΩΝ	45
ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΗΓΗΣ.....	46
ΑΡΙΘΜΟΣ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΜΕΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ, ΤΑΞΕΩΝ ΚΑΙ ΚΕΝΩΝ ΘΕΣΕΩΝ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΗΣ ΚΟΖΑΝΗΣ	46
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΕΛΛΕΙΨΕΙΣ.....	47
Η ΠΡΟΠΑΓΑΝΔΑ ΤΩΝ ΣΕΡΒΩΝ	48
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΦΛΩΡΙΝΑΣ	48
Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΤΙΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΕΣ ΚΟΖΑΝΗΣ ΚΑΙ ΦΛΩΡΙΝΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1916 – 1917 ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΠΑΡΑΘΕΜΑΤΑ	49
(ΑΝΑΛΥΣΗ ΑΡΧΕΙΟΥ ΜΑΥΡΟΚΩΣΤΙΔΗ).....	49
ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΟΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ 1917 – 1920	65
ΣΥΖΗΤΗΣΗ / ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	66
ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΕΡΕΥΝΑ	68
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	68
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	72

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στόχος της παρούσας εργασίας είναι η διερεύνηση της εκπαιδευτικής πολιτικής του Ελευθερίου Βενιζέλου κατά το έτος 1916 – 1917. Πρόκειται για μια περίοδο ιδιαίτερα σημαντική για την Ελλάδα, καθώς βρίσκεται εν μέσω «Εθνικού Διχασμού» και λίγο πριν την ενεργό συμμετοχή της στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Παρουσιάζεται έτσι, μια εποχή με αρκετές ιδιαιτερότητες και έντονο κοινωνικοπολιτικό, εκπαιδευτικό και οικονομικό ενδιαφέρον.

Ως πολιτικός ο Ελευθέριος Βενιζέλος διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στα πολιτικά δρώμενα της χώρας ήδη από το 1910. Κατάφερε μέσα από τις συνολικά 7 πρωθυπουργίες του να δώσει στην Ελλάδα ένα εντελώς διαφορετικό στίγμα και να περάσει στην ιστορία ως ένα πρόσωπο που αγωνίστηκε με μεγάλο σθένος για να πραγματοποιήσει όσα οράματα είχε για τη χώρα.

Στο πλαίσιο αυτό, γίνεται η μελέτη της περιόδου 1916 – 1917 μέσα από την εκπαιδευτική πολιτική που ακολούθησε ο ίδιος. Για το σκοπό αυτό, μελετήθηκε, εκτός των άλλων, το αρχείο των Γ.Α.Κ. με τίτλο: «*Προσωρινή Κυβέρνησις Θεσσαλονίκης. Αρχείο Ανώτατης Διευθύνσεως Εκπαιδεύσεως 1916 – 1917*» το οποίο και αποτελεί το πλέον αξιόπιστο και χρήσιμο εργαλείο στη μελέτη και την ανάλυση των ελληνικών δρωμένων ήδη από την έκρηξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου μέχρι και την αποτίμηση της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης του 1917.

Λέξεις / Κλειδιά : Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, Βενιζέλος, Εθνικός Διχασμός, εκπαίδευση, εκπαιδευτική μεταρρύθμιση 1917, Προσωρινή Κυβέρνηση 1916 – 1917

ABSTRACT

The aim of this work is to investigate the educational policy of Eleftherios Venizelos in the year 1916 – 1917. This is a period particularly important for Greece, as it is in the midst of the ‘National Schism’ and shortly before its active participation in the World War I. It is thus presented, an era with several peculiarities and a strong socio-political, educational and economic interest.

As a politician, Eleftherios Venizelos played a significant role in the country’s political affairs as early as 1910. Through his 7 Premieres, he managed to give Greece a completely different stigma and to enter history as a person who fought with great vigor to realize all the visions he had for the country.

In this context, the study of the period 1916 – 1917 is carried out through the educational policy he followed. To this end, the archive of GAAP was also studied with title: ‘Provisional Government of Thessaloniki. Archive of Higher Education 1916 – 1917’ which is the most reliable and useful tool in the study and analysis of Greek events from the outbreak of the First World War until the evaluation of the educational reform of 1917.

Words / Keys: World War I, Venizelos, National Schism, education, educational reform 1917, Provisional Government 1916 – 1917

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Αντικείμενο της παρούσας εργασίας ορίστηκε η εκπαιδευτική πολιτική του Ελευθερίου Βενιζέλου κατά την περίοδο 1916 – 1917. Πιο συγκεκριμένα, επιχειρείται η καταγραφή / αποτύπωση της εθνικής εικόνας από την έναρξη του Α' Παγκοσμίου πολέμου έως και το 1920. Για το σκοπό αυτό, η έρευνα δομήθηκε σε δύο μέρη.

Στο πρώτο μέρος, παρουσιάζεται η μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε, καθώς επίσης και το ερευνητικό υλικό. Επιπλέον, παρουσιάζεται το θεωρητικό πλαίσιο το οποίο περιλαμβάνει τα γεγονότα που συμβαίνουν στην Ελλάδα κατά τη συγκεκριμένη ιστορική περίοδο. Γίνεται αναφορά στην εικόνα της χώρας κατά την έναρξη του Α' Παγκοσμίου πολέμου όπως επίσης και στην περίοδο του Εθνικού Διχασμού κατά την οποία η Ελλάδα είναι ιδεολογικά χωρισμένη στα δύο λόγω ελλιπούς συνεννοήσεως μεταξύ Βενιζέλου και Κωνσταντίνου για τη συμμετοχή ή μη της χώρας στο πόλεμο.

Στο δεύτερο μέρος, παρουσιάζεται η εκπαιδευτική πολιτική της περιόδου επισημαίνοντας τόσο την γλωσσοεκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1917 όσο και τη διδασκαλία και εξέλιξη των ξενόφωνων. Το κομμάτι αυτό συμπληρώνεται / ολοκληρώνεται με την παρουσίαση μερικών χωρίων που αφορούν κυρίως στις εκπαιδευτικές περιφέρειες Κοζάνης και Φλώρινας και βρίσκονται στους φακέλους του αρχείου των Γ.Α.Κ. *«Προσωρινή Κυβέρνησις Θεσσαλονίκης. Αρχείο Ανώτατης Διευθύνσεως Εκπαιδεύσεως 1916 – 1917»*.

ΣΤΟΧΟΙ – ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ

Η παρούσα εργασία στοχεύει στη διερεύνηση των πληροφοριών που αφορούν στη περίοδο 1916 – 1917 και κυρίως στα εκπαιδευτικά ζητήματα. Βασικός σκοπός της έρευνας, ορίζεται η εμβάθυνση στο θέμα της εκπαιδευτικής πολιτικής του Ελευθερίου Βενιζέλου κατά το διάστημα αυτό και πιο συγκεκριμένα στις περιφέρειες Κοζάνης και Φλώρινας, ενώ επιχειρείται ο εντοπισμός, η ανάλυση και η παρουσίαση των εκπαιδευτικών και κατ' επέκταση των κοινωνικοπολιτικών και οικονομικών ιδιαιτεροτήτων της συγκεκριμένης ιστορικής περιόδου.

Ως ερευνητικά ερωτήματα ορίζονται τα εξής :

- Ποια ήταν τα κύρια κοινωνικοπολιτικά / οικονομικά γνωρίσματα της εποχής που μελετάμε ;
- Ποιο ήταν το ιστορικό και παιδαγωγικό / εκπαιδευτικό πλαίσιο της εποχής αυτής ;
- Τι ορίζεται ως εκπαιδευτική πολιτική και ποια εφαρμόστηκε κατά το έτος 1916 – 1917;
- Ποια εκπαιδευτική πολιτική ακολούθησε η Προσωρινή Κυβέρνηση για τον εξελληνισμό των αλλογλώσσων;
- Τι εικόνα έχουμε για τη Δυτική Μακεδονία και ειδικότερα για τις εκπαιδευτικές περιφέρειες Κοζάνης και Φλώρινας;

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ / ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

Για την εκπόνηση της παρούσας εργασίας χρησιμοποιήθηκε η ιστορική ερμηνευτική μέθοδος, η οποία σύμφωνα με τον Μπουζάκη 2005, θεωρείται και ως «η κατάλληλη μέθοδος ανάγνωσης και κατανόησης των ιστορικών τεκμηρίων» (Μπουζάκης, 2005). Για τους Cohen & Manion αυτή ορίζεται ως : «ο συστηματικός και αντικειμενικός εντοπισμός, η εκτίμηση και σύνθεση μαρτυριών, προκειμένου να θεμελιωθούν γεγονότα και να συναχθούν συμπεράσματα σχετικά με συμβάντα του παρελθόντος» (Cohen L. & Manion L., 1994 στον Μαυροκωστίδη, 2023:8). Στόχος της ιστορικής ερμηνευτικής μεθόδου είναι να μας επιτρέψει να γνωρίσουμε και να καταλάβουμε το παρόν, αξιολογώντας συμβάντα του παρελθόντος, «επιχειρώντας ακόμα και μια εκτίμηση για τα μελλοντικά γεγονότα» (Παπαναστασίου & Παπαναστασίου, 2005 στον Μαυροκωστίδη, 2023:8). Η συγκεκριμένη μέθοδος διαφοροποιείται από άλλες, καθώς χρησιμοποιεί πληροφορίες που είναι ήδη διαθέσιμες, όπως πρωτογενείς και δευτερογενείς πηγές. Οι δευτερογενείς πηγές χρησιμοποιούνται όταν δεν υπάρχουν διαθέσιμες για έρευνα και ανάλυση πρωτογενείς πηγές ή σε περίπτωση που υπάρχουν, προς συμπλήρωση αυτών. (Cohen & Manion στον Μαυροκωστίδη, 2023)

Επιπλέον, χρησιμοποιήθηκε η ποιοτική ανάλυση περιεχομένου ως ερμηνευτική μέθοδος σε μια προσπάθεια βαθύτερης προσέγγισης, ανάλυσης και κατανόησης των επιμέρους διαστάσεων του θέματος που ερευνούμε. Κατά τον Berelson, η μέθοδος αυτή είναι «μια τεχνική έρευνας που εφαρμόζεται για να επιτευχθεί η αντικειμενική, συστηματική και ποσοτική περιγραφή του εμφανούς περιεχομένου των επικοινωνιών με τελικό στόχο την ερμηνεία τους» (Berelson στον Μαυροκωστίδη, 2023:9). Αυτός ο τρόπος έρευνας αποβλέπει στη χρήση κατηγοριών για ταξινόμηση των παρεχόμενων δεδομένων. Η κατηγοριοποίηση αυτή είναι σημαντική, διότι οδηγεί στην καταλληλότερη επιλογή του προς ανάλυση υλικού και, με τη σειρά της, σε μια πιο αξιόπιστη έρευνα. (Μαυροκωστίδης, 2023)

Κλείνοντας, το ερευνητικό υλικό που μελετάται στην παρούσα εργασία είναι τόσο πρωτογενείς όσο και δευτερογενείς πηγές.

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Η ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΝΑΡΞΗ ΤΟΥ Α΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Λίγο πριν την έναρξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, η Ελλάδα είχε βγει από τους Βαλκανικούς πολέμους με αυξημένα εδαφικά κέρδη. Οι προτεραιότητές της ήταν η απόλαυση των αγαθών, η ανασύνταξη των δυνάμεων και οι προσαρτήσεις εδαφών και πληθυσμού. Το ξέσπασμα του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, στις 28 Ιουλίου 1914, προκάλεσε συγκρούσεις τόσο στο διεθνή όσο και στον Ελλαδικό χώρο. Στην Ελλάδα δημιουργήθηκαν δύο ομάδες οπαδών με διαφορετικά ιδεολογικά κριτήρια: τους Φιλοβασιλικούς, οι οποίοι και τάσσονταν υπέρ της ουδετερότητας και τους Βενιζελικούς οι οποίοι υποστήριζαν μια πιο εκσυγχρονιστική αντίληψη. Οι στάσεις και οι διαφωνίες των δύο πλευρών επικεντρώθηκαν πρωτίστως στα εδαφικά συμφέροντα της χώρας και σε μικρότερο βαθμό στην ικανότητά της για απόκρουση επιθετικών ενεργειών. (Λεονταρίτης, 2000 στον Μαυροκωστίδη, 2023)

Όσον αφορά στην εξωτερική πολιτική του βασιλιά Κωνσταντίνου κυριαρχεί ο συντηρητισμός και η επιφυλακτικότητα στις διεθνείς σχέσεις, καθώς στόχευε στην αποφυγή των εντάσεων με τη Βουλγαρία και την Τουρκία. Στον αντίποδα, ο Βενιζέλος ενδιαφερόταν για την προστασία των αποκτηθέντων, από τους Βαλκανικούς πολέμους, εδαφών αποβλέποντας ακόμα και στην επέκταση των γεωγραφικών ελληνικών συνόρων με την ενσωμάτωση ελληνόφωνων περιοχών. Για το λόγο αυτό, επιθυμούσε σθεναρά την συμμετοχή της Ελλάδας στον πόλεμο, στο πλευρό της Αντάντ όπως τελικά κι έγινε το 1917. (Βερέμης, 2006)

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 1915 : ΠΡΩΤΗ ΠΑΡΑΙΤΗΣΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ BENIZEΛΟΥ

Στις 11 Ιανουαρίου 1915, ο Βενιζέλος με υπόμνημά του προς τον βασιλιά Κωνσταντίνο διαμηνύει πως: *«Μέχρι σήμερα η πολιτική ημών συνίστατο εις διατήρησιν της ουδετερότητος [...]. Αλλ' ήδη καλούμεθα να μετάσχωμεν του πολέμου όχι πλέον προς εκτέλεσιν ηθικών απλώς υποχρεώσεων, αλλ' επ' ανταλλάγμασι, τα οποία πραγματοποιούμενα θα δημιουργήσωσι μίαν Ελλάδαν μεγάλην και ισχυράν, τοιαύτην οποίαν ουδ' οι μάλλον αισιόδοξοι ηδύναντο να φαντασθώσι και προ ολίγων ακόμη ετών [...]*» (Λουκάς, 2022).

Στην Ελλάδα είχε αρχίσει να γίνεται αργά φανερό πως επικρατούσαν διαφορετικές απόψεις ανάμεσα στον Βενιζέλο και στον βασιλιά Κωνσταντίνο. Ο βασιλιάς Κωνσταντίνος θεωρούσε ότι οι Κεντρικές Δυνάμεις θα μπορούσαν να εγγυηθούν την ακεραιότητα της Ελλάδας υπό τον όρο της ουδετερότητας. Ο Βενιζέλος υποστήριζε τη συμμετοχή στο πλάι της Αντάντ για να διαφυλαχθούν αφενός οι έως τότε κατακτήσεις και αφετέρου η παρουσία της χώρας στην προσδοκώμενη νέα διανομή εδαφών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας (Λιάκος, 2020).

Η Αντάντ επεδίωκε δύο στόχους εκ των οποίων ο ένας ήταν να διασπάσει τη γραμμή που τη χώριζε από τη Ρωσία, ενώ ο δεύτερος να ανακαταλάβει τη Σερβία με τον εναπομείναντα στρατό και να αντιμετωπίσει το βαλκανικό μέτωπο (Λιάκος, 2020). Επιδιώκοντας τον πρώτο στόχο, οι Δυνάμεις έπρεπε πρώτα να καταβάλουν την τουρκική άμυνα στα Δαρδανέλια, μια ιδιαίτερη οθωμανική άμυνα κατά την οποία αναδείχθηκε και η προσωπικότητα του Μουσταφά Κεμάλ. Ο δεύτερος στόχος ήταν να δημιουργηθεί ένα μέτωπο στη Μακεδονία που θα βοηθούσε τους Σέρβους, μέτωπο που σχηματίστηκε τελικά το φθινόπωρο του 1915 (Λιάκος, 2020).

Στις 6 Φεβρουαρίου 1915, έφτασε η είδηση για τη συμμαχική επίθεση στα Δαρδανέλια η οποία και αναζωπύρωσε την υποβόσκουσα εσωτερική κρίση. Στις 15 Φεβρουαρίου 1915, ο Βενιζέλος υπέβαλε σχέδιο στον βασιλιά Κωνσταντίνο σύμφωνα

με το οποίο η χώρα θα συμμετείχε «στις επιχειρήσεις αλλά και στις παραχωρήσεις στην ανατολική Μακεδονία προς τη Βουλγαρία, προκειμένου να εξασφαλίσει τη συνεργασία της». Ο βασιλιάς επέμενε στην ουδετερότητα, δεν συμφώνησε και ο πρωθυπουργός αναγκάστηκε τελικά να παραιτηθεί στις 21 Φεβρουαρίου 1915. (Γάλλης, 2018) Ο Ελευθέριος Βενιζέλος δεν είχε άλλη λύση παρά να ανακοινώσει: «Υπάρχει διαφωνία στέμματος και κυβερνήσεως. Η δευτέρα είναι αναγκασμένη να παραιτηθεί» (Μπρούσαλης, 2009).

Ο βασιλιάς έδωσε εντολή σχηματισμού κυβέρνησης στον Δημήτριο Γούναρη ωθώντας τη χώρα σε εκλογές στις 31 Μαΐου 1915. (Λιάκος, 2020)

ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΓΟΥΝΑΡΗ

Το κυβερνητικό σχήμα του Δημητρίου Γούναρη, το οποίο και ανακοινώθηκε στις 24 Φεβρουαρίου 1915, αποτελούνταν από πολιτικά πρόσωπα προερχόμενα από διαφορετικούς κομματικούς σχηματισμούς. Αυτό που τους ένωνε ήταν και η διαφωνία προς τη βενιζελική πολιτική υποστηρίζοντας έντονα την πολιτική ουδετερότητα της Ελλάδας κατά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο. Το Κόμμα των Φιλελευθέρων είχε την απόλυτη πλειοψηφία στο Ελληνικό Κοινοβούλιο κι έτσι η νέα κυβέρνηση είχε αποφασίσει να ασκήσει εξουσία με νομοθετικά διατάγματα εφόσον δε μπορούσε να λάβει ψήφο εμπιστοσύνης. Ο Βενιζέλος συμφωνούσε με αυτόν τον τρόπο διακυβέρνησης παρότι «είχε δηλώσει ότι δεν θα υποστήριζε κοινοβουλευτικά οποιαδήποτε άλλη κυβέρνηση». Ωστόσο, λόγω των κρίσιμων εξωτερικών συνθηκών ο ίδιος, «θα ανεχόταν τη διακυβέρνηση της χώρας με διατάγματα χωρίς τη σύγκληση της Βουλής». (Τζιομάκης, 2018:64)

Η νέα κυβέρνηση έπρεπε να διαχειριστεί πρωτίστως το σύνθετο ζήτημα της συμμετοχής ή μη της χώρας στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο και δευτερευόντως την προετοιμασία για τις επερχόμενες εκλογές οι οποίες και ήταν αδύνατο να αποφευχθούν. Την επομένη της ορκωμοσίας της, η ίδια δήλωσε με επίσημη ανακοίνωση στον Τύπο στάση ουδετερότητας της Ελλάδας τηρώντας τις όποιες συμμαχικές υποχρεώσεις, έτσι ώστε να μην «θέσει σε κίνδυνο την ακεραιότητά της χώρας». Ο φιλοκυβερνητικός Τύπος

ερμήνευσε τη δήλωση αυτή ως επιστροφή στην εθνική γραμμή που «κρατούσε η χώρα ως το Φεβρουάριο του 1915» ενώ ο φιλοβενιζελικός Τύπος και η Entente ως «νίκη της γερμανικής διπλωματίας και θρίαμβος της γερμανόφιλης φατρίας της Αθήνας».¹ (Τζιομάκης, 2018:64)

Ακολούθησε μια περίοδος με έντονα πολιτικά δρώμενα όσον αφορά στην εξωτερική πολιτική της ελληνικής κυβέρνησης, όπου οι όροι που έθεταν ήταν πολύ δύσκολο να γίνουν αποδεκτοί. Η Αγγλία, η οποία και ήταν δύσπιστη απέναντι στις προθέσεις της νέας κυβέρνησης, απειλούσε να αποσύρει όλες τις προτάσεις με τις οποίες είχε υποσχεθεί εδαφικές παραχωρήσεις στην Ελλάδα, εφόσον η ίδια θα προσχωρούσε στη συμμαχία της Entente. Στις 9 Μαρτίου 1915, ο υπουργός Ναυτικών Γ. Χρηστάκης – Ζωγράφος, δρώντας αυτοβούλως πρόσφερε τη συνεργασία της Ελλάδας με ρητό όρο την εγγύηση, από την πλευρά των συμμάχων, της ακεραιότητας της χώρας. Την 1^η Απριλίου 1915, η κυβέρνηση με σημείωμά της προς τις κυβερνήσεις της Αγγλίας, Γαλλίας, Ρωσίας απάντησε πως η Ελλάδα θα συμμετείχε στον πόλεμο εναντίον της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας «εφόσον οι δυνάμεις εγγυούνταν πλήρως την εδαφική ακεραιότητα της χώρας κατά τη διάρκεια του πολέμου και αποσαφήνιζαν τις υποσχόμενες «παραχωρήσεις» στη Μικρά Ασία». Η Entente προσπαθούσε να δελεάσει τη Βουλγαρία με ελληνικές και σέρβικες παραχωρήσεις στη Μακεδονία έτσι ώστε να την προσελκύσει στη συμμαχία. Η ελληνική κυβέρνηση πρόσφερε ανεπίσημα τις ναυτικές δυνάμεις της χώρας ως αποτέλεσμα της εξόδου της Ιταλίας στον πόλεμο και της επικείμενης – όπως πιστευόταν τότε – συνεργασίας της Βουλγαρίας με την Entente. Οι σύμμαχοι αρχικά δέχτηκαν την προσφορά όμως η ελληνική κυβέρνηση την απέσυρε, στις 21 Απριλίου 1915, «επικαλούμενη τη μη ρητή εγγύηση των συνόρων της χώρας τόσο κατά τη διάρκεια του πολέμου όσο και στο επόμενο διάστημα». (Τζιομάκης, 2018:65)

Στο εσωτερικό της χώρας ο βενιζελικός και ο αντιβενιζελικός Τύπος συνέχιζε να βρίσκεται σε έντονη αντιπαράθεση για την εξωτερική πολιτική της κυβέρνησης Γούναρη. Στον τομέα της εσωτερικής πολιτικής, η ίδια κυβέρνηση έπρεπε να προχωρήσει σε νέα διοικητική διαίρεση της χώρας, έτσι ώστε να εναρμονιστούν με τις «παλαιές χώρες» όσα εδάφη προσαρτήθηκαν κατά τους Βαλκανικούς πολέμους. Οι Γενικές Διευθύνσεις που διοικούσαν έως τότε τις επαρχίες καταργήθηκαν, ο διοικητικός χωρισμός τους σε δεκατέσσερις νομούς παρέμεινε κι έτσι το Υπουργείο

¹ Γ. Λεονταρίτης, «Η διεθνής θέση της Ελλάδος...» ό.π., σ. 23 αλλά και, ενδεικτικά, Εφημ. Εστία, Έτος ΙΘ', φ. 7569/ 8 Μαρτίου 1915, σ. 4

Εσωτερικών προχώρησε στην κατάρτιση νέων εκλογικών καταλόγων για τις επικείμενες εκλογές. (Τζιομάκης, 2018)

ΕΚΛΟΓΕΣ ΜΑΪΟΥ 1915

Στις εκλογές της 31^{ης} Μαΐου 1915, οι οποίες και διεξήχθησαν σε κλίμα μεγάλου φανατισμού, κυριάρχησε το κόμμα των Φιλελευθέρων το οποίο και συγκέντρωσε το ποσοστό των 58,2 % εκλέγοντας συνολικά 184 βουλευτές. Οι ιστορικοί προσπαθώντας να εξηγήσουν την ευρεία νίκη των Φιλελευθέρων, καταλήγουν στο συμπέρασμα πως ο Βενιζέλος δημιούργησε «βαθιές ρίζες στον ελληνικό λαό» κατά τα προηγούμενα χρόνια διακυβέρνησής του, κλίμα που δε μπορούσε σίγουρα να μεταβληθεί σε τόσο μικρό χρονικό διάστημα. (Τζιομάκης, 2018)

Στις 3 Ιουνίου 1915, ο πρωθυπουργός Δ. Γούναρης αποδέχθηκε την ήττα του στις εκλογές και αναγνώρισε την πλειοψηφία των Φιλελευθέρων χωρίς παρ' όλα αυτά να παραιτηθεί. Ο ίδιος επικαλούνταν την ασθένεια του βασιλιά Κωνσταντίνου, ο οποίος αξίζει να σημειωθεί, αρρώστησε από πλευρίτιδα κατά την προεκλογική περίοδο και δεν του επιτρεπόταν έως τότε να ασχοληθεί ενεργά με τα πολιτικά δρώμενα της χώρας. Οι εργασίες της Βουλής αναβλήθηκαν, με βασιλικό διάταγμα, έως τις 3 Αυγούστου ενώ τρεις ημέρες πριν την έναρξη αυτών δόθηκε εντολή σχηματισμού κυβέρνησης στον Ελευθέριο Βενιζέλο. (Τζιομάκης, 2018)

ΔΕΥΤΕΡΗ ΠΑΡΑΙΤΗΣΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ

Στις 21 Σεπτεμβρίου 1915 ο Ελευθέριος Βενιζέλος, ανακοίνωσε σε κοινουβουλευτική συνεδρίαση την απόφαση της Entente για την έναρξη αποβίβασης αγγλικών και γαλλικών στρατευμάτων στην πόλη της Θεσσαλονίκης, δημιουργώντας έντονες αντιδράσεις από την πλευρά της αντιπολίτευσης και ωθώντας το Βενιζέλο σε εκ νέου παραίτηση. (Αξίζει να σημειωθεί πως κατά την περίοδο αυτή η Βουλγαρία επισημοποίησε την συμμετοχή της στον πόλεμο στο πλευρό των Κεντρικών Δυνάμεων

ξεκινώντας επιστράτευση, έτσι ώστε να κινηθεί εχθρικά απέναντι στη Σερβία). (Τζιομάκης, 2018 & Γιαννουλόπουλος, 2003 στον Μαυροκωστίδη, 2023)

Στις 24 Σεπτεμβρίου 1915 αποφασίστηκε η δημιουργία οικουμενικής κυβέρνησης με αρχηγό τον Αλέξανδρο Ζαΐμη όπου συμμετείχαν τελικά όλοι οι προηγούμενοι πρωθυπουργοί της χώρας: Δημήτριος Ράλλης, Γεώργιος Θεοτόκης, Στέφανος Δραγούμης και Δημήτριος Γούναρης. (Τζιομάκης, 2018) Ο Γεώργιος Θεοτόκης, έχοντας λάβει σαφείς οδηγίες από το παλάτι, ξεκίνησε συζήτηση στη Βουλή για το θέμα της Συνθήκης μεταξύ Ελλάδας και Σερβίας. Υποχρέωσε επίσης τον Ελευθέριο Βενιζέλο να ανακοινώσει όλες τις ενέργειες στις οποίες επιθυμούσε να προβεί. Υπενθύμισε ακόμα ότι η πλειοψηφία του ελληνικού λαού στέκεται στο πλάι του και τον υποστηρίζει όπως αποδείχθηκε και στις εκλογές του Μαΐου, τονίζοντας ότι η πιο σημαντική πράξη ήταν η διατήρηση της «Συνθήκης του Βουκουρεστίου». Μέσω της συγκεκριμένης συγκέντρωσης ο Ελευθέριος Βενιζέλος έλαβε ψήφο εμπιστοσύνης όπου συγκεντρώθηκαν υπέρ του 142 ψήφοι. (Μαυρογορδάτος, 2015 στον Μαυροκωστίδη, 2023)

Ο βασιλιάς Κωνσταντίνος δε χάρηκε καθόλου με το αποτέλεσμα αυτό, το οποίο κι έδειχνε επιθυμία για ένοπλη σύγκρουση μεταξύ Ελλάδας και Γερμανίας, καλώντας έτσι τον Ελευθέριο Βενιζέλο σε συνάντηση. Ο Ελευθέριος Βενιζέλος ως πρωθυπουργός, του εξήγησε ότι σύμφωνα με το συνταγματικό δίκαιο δεν είχε κανένα δικαίωμα να διαφωνήσει, προσπαθώντας να βρει διαφορετικό τρόπο πλεύσης ανάμεσά τους. Παρά τις προσπάθειες του ίδιου, ο βασιλιάς Κωνσταντίνος συνέχισε να διατηρεί περιφρονητική στάση απέναντί του οδηγώντας τον σε νέα παραίτηση. Αν και μερικοί υποστηρικτές του Ελευθερίου Βενιζέλου απέβλεπαν σε μια εξέγερση ο ίδιος δεν επέτρεψε να συμβεί κάτι τέτοιο, καθώς δεν διέθετε τα ψυχικά αποθέματα που χρειαζόνταν και θεωρούσε επιπλέον, ότι μια εμφύλια σύρραξη θα είχε καταστροφικές συνέπειες για την Ελλάδα ευνοώντας την Βουλγαρία ειδικά σε μια περίοδο επιστράτευσης. (Μαυρογορδάτος, 2015 στον Μαυροκωστίδη, 2023)

ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΤΩΝ ΡΟΥΠΕΛ & Δ' ΣΩΜΑΤΟΣ ΣΤΡΑΤΟΥ ΤΟ ΚΙΝΗΜΑ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΜΥΝΗΣ

Ο Ελευθέριος Βενιζέλος πριν υποβάλει την οικειοθελή παραίτησή του από τα καθήκοντά του, προέτρεψε με επίσημο ύφος τον αφοπλισμό των δυνάμεων της Τριπλής Συνεννόησης από τη Θεσσαλονίκη, με σκοπό την παροχή στρατιωτικής υποστήριξης στη Σερβία. Ο βασιλιάς Κωνσταντίνος, έχοντας αντίθετη πολιτική ιδεολογία από το Βενιζέλο και θέλοντας να τον συντρίψει οριστικά, προχώρησε στη διενέργεια νέων εκλογών στις 6 Δεκεμβρίου 1915, μια περίοδος που χαρακτηρίζεται από το γεγονός της γενικής επιστράτευσης. Στις εκλογές αυτές, η παράταξη του Ελευθερίου Βενιζέλου δεν συμμετείχε κερδίζοντας τελικά την εκλογική διαδικασία η παράταξη του Δημητρίου Γούναρη. (Μαυροκωστίδης, 2023)

Τον Ιανουάριο του 1916, οι στρατιωτικές δυνάμεις της Τριπλής Συνεννόησης προκειμένου να εξασφαλίσουν ένα γεωγραφικά ασφαλές σημείο για τις νικημένες σέρβικες στρατιωτικές δυνάμεις (η Σερβία βρισκόταν κάτω από τον Αυστροουγγρικό ζυγό), τον βασιλιά και την τότε κυβέρνηση κατέλαβαν το νησί της Κέρκυρας. Τον Μάιο του 1916, το οχυρό Ρούπελ παραχωρήθηκε χωρίς καμία αντίσταση στη Βουλγαρία επιδρώντας οριστικά στην εξέλιξη των γεγονότων. Η Τριπλή Συνεννόηση χαρακτήρισε το γεγονός αυτό ως πολέμια συμπεριφορά και προέβη σε διάφορες ενέργειες θέτοντας το νησί της Θάσου υπό τη δική της στρατιωτική επικυριαρχία. Επίσης, εξέδωσε στρατιωτικό νόμο στην πόλη της Θεσσαλονίκης και θέσπισε (αν και όχι ολοκληρωτικό) ναυτικό εμπάργκο στην Παλιά Ελλάδα απαιτώντας την έγκαιρη απόσυρση των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων και τη διεξαγωγή εκλογών, οδηγώντας τον τότε πρωθυπουργό Σκουλούδη σε οικειοθελή εγκατάλειψη των καθηκόντων του. (Λεονταρίτης, 1978 στον Μαυροκωστίδη, 2023)

Ήταν σαφές ότι καθένα από τα τρία μέλη της Τριπλής Συνεννόησης είχε έντονη εμπλοκή στην εξέλιξη των γεγονότων στο εσωτερικό της Ελλάδας. Οι ενέργειες αυτές δικαιολογήθηκαν λόγω του ότι ήταν σε θέση να παρέμβουν ως εγγυήτριες δυνάμεις της Ελλάδας ήδη από την αρχή συγκρότησής της ως κράτος. (Μαυρογορδάτος, 2002 στον Μαυροκωστίδη, 2023) Βέβαια, αυτήν η εμπλοκή και οι παρεμβάσεις είχαν αρνητικό αντίκτυπο στη δημοτικότητα του Βενιζέλου διότι θεωρήθηκαν ως ταπείνωση για το ελληνικό κράτος. (Λεονταρίτης, 1978 στον Μαυροκωστίδη, 2023)

Μετά την παράδοση του οχυρού Ρούπελ, συνέβη ένα άλλο εξίσου σημαντικό γεγονός που συγκλόνησε τα ελληνικά δεδομένα. Τον Αύγουστο του 1916, το «Δ' Σώμα Στρατού» αναλήφθηκε από τους Γερμανούς αμαχητί. Ολόκληρο το Σώμα μεταφέρθηκε στη Γερμανία με σκοπό τον διεθνή εξευτελισμό της Ελλάδας. Έτσι, στις 17 Αυγούστου 1916 ανακηρύχθηκε επίσημα το «Κίνημα Εθνικής Αμύνης», διοικητικό όργανο το οποίο διαμόρφωσαν στρατιωτικά πολιτικά μέλη (π.χ. Μαζαράκης, Αλευρόπουλος, Κατούπης κ.α.) καθώς και υποστηρικτές του φιλελευθερισμού οι οποίοι προέρχονταν τόσο από τη Μακεδονία όσο και από άλλα μέρη της Ελλάδας. (Χιονίδης Γ., 1994)

ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ 1916 – 1917

Ο Ελευθέριος Βενιζέλος είχε δηλώσει εξαρχής την απροθυμία του να λάβει μέρος σε οποιαδήποτε δραστηριότητα αντιδυναστικού χαρακτήρα, καθώς δεν επιθυμούσε αλλαγή δυναστείας ή πολιτεύματος. (Μούρελος, 1982 στο Σίμο, 2022) Ο ίδιος ήθελε «να κινηθεί προς τη Θεσσαλονίκη ως συντονιστής μιας *«Προσωρινής Κυβέρνησης»*» η οποία θα είχε ως στόχο την εξάπλωση της εξουσίας της στις περιοχές της Μακεδονίας, της Ηπείρου και των νησιών του Αιγαίου Πελάγους. Απώτερος σκοπός της ήταν η *«σύσταση στρατεύματος ταγμένου με το μέρος της»* Entente. (Μαυροκωστίδης, 2023:14)

Με την πτώση της Καβάλας, στις 11 Σεπτεμβρίου 1916, ο Βενιζέλος προέβη στην υλοποίηση του σχεδίου του. Έτσι, αναχώρησε από την Αθήνα με προορισμό τη Θεσσαλονίκη όπου και προχώρησε στη συγκρότηση Προσωρινής Κυβέρνησης με το στρατηγό Παναγιώτη Δαγκλή και το ναύαρχο Παύλο Κουντουριώτη. (Μούρελος, 1982) Οι Μεγάλες Δυνάμεις αρχικά αρνήθηκαν να αποδεχτούν τη νέα κυβέρνηση, καθώς όμως διαβεβαιώθηκαν για τον αντιδυναστικό χαρακτήρα του κινήματος, επέτρεψαν τελικά τις πρώτες επαφές με τους Αγγλογάλλους προχωρώντας στην τελική αναγνώρισή της. (Μούρελος, 1982 στο Σίμο, 2022) Πέραν της αποδοχής, οι Δυνάμεις ενίσχυσαν οικονομικά και ολοκληρωτικά τη νέα κυβέρνηση και ακύρωσαν το εμπάργκο στους προσκείμενους τόπους του κινήματος. (Μούρελος, 1982)

Το φαινόμενο του Εθνικού Διχασμού είχε ήδη ξεκινήσει. Η χώρα διασπάστηκε πλέον στο «Κράτος των Αθηνών» που ακολουθούσε την πολιτική της ουδετερότητας προς τη

Γερμανία και καταδίωκε τους οπαδούς του Ελευθερίου Βενιζέλου με φυλακίσεις, εξορίες, ακόμα και δολοφονίες και στο «Κράτος της Θεσσαλονίκης» με την κυβέρνηση Βενιζέλου που τάχθηκε υπέρ της Entente. (Λιάκος, 2020)

ΤΑ ΝΟΕΜΒΡΙΑΝΑ

Ο βασιλιάς Κωνσταντίνος αιφνιδιασμένος απ' τις εξελίξεις προέβη σε διαπραγματεύσεις με τους πρεσβευτές της Τριπλής Συνεννόησης. Κατά τις συναντήσεις αυτές αποφασίστηκε τόσο η εκκένωση της Θεσσαλίας όσο και η παράδοση στρατιωτικού υλικού και ελληνικού στόλου, έτσι ώστε να αποφευχθούν οι συγκρούσεις με το στρατό της Προσωρινής Κυβέρνησης. (Σίμος, 2022)

Ο Νικόλαος Πλαστήρας καθοδηγώντας τα στρατεύματα της Προσωρινής κυβέρνησης εισέβαλε στην Κατερίνη καταλαμβάνοντάς την ολοκληρωτικά. Ο βασιλιάς Κωνσταντίνος θεώρησε τη κίνηση αυτή ως παραβίαση της προαναφερθείσας συμφωνίας από το μέρος της Τριπλής Συνεννόησης. (Μαυροκωστίδης, 2023) Έτσι, το Νοέμβριο του 1916 χαράχθηκε μια ουδέτερη ζώνη πλάτους 6 – 8 χιλιομέτρων (απ' την Κορυτσά ως το κόλπο του Θερμαϊκού) με ρητό όρο το σεβασμό των γεωγραφικών ορίων και από τις δύο πλευρές, τις οποίες εξουσίαζαν οι συμμαχικές δυνάμεις. (Λιάπη, 2017· Μαυροκωστίδης, 2023)

Στις 16 Νοεμβρίου 1916, ο αρχηγός του πολεμικού ναυτικού Fournet *«αιτήθηκε την παραχώρηση 10 κατώτερων διοικητικών μονάδων του πυροβολικού που βρίσκονταν σε ορεινό σημείο»*. Ο βασιλιάς δεν ανταποκρίθηκε θετικά (Μαυροκωστίδης, 2023:16)

Στις 18 Νοεμβρίου 1916, αποβιβάστηκαν στην Αθήνα συμμαχικά αγήματα από γαλλικά πλοία που είχαν αγκυροβολήσει κοντά, ως ένδειξη δύναμης που κατείχαν οι χώρες που ανήκαν στην Τριπλή Συνεννόηση. (Λιάπη, 2017· Μαυροκωστίδης, 2023) Το γεγονός αυτό, προκάλεσε ιδιαίτερη σύγχυση στους κόλπους του «Πανελληνίου Συνδέσμου Εφέδρων» (Παπαϊωάννου, 2018) ακολουθώντας ένοπλες συγκρούσεις ανάμεσα σε Άγγλους και Γάλλους με τους πρώτους να πλήττονται ανεπανόρθωτα. (Μαυροκωστίδης, 2023) Τότε, όπως προαναφέρθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο (βλ. *«Προσωρινή Κυβέρνηση Θεσσαλονίκης 1916 – 1917»*), ξεκίνησαν στην πόλη

τρομοκρατικές ενέργειες με στόχο τους Βενιζελικούς. Τα επεισόδια περιλάμβαναν φόνους, καταστροφές / λεηλασίες περιουσιών, αναστολές στην κυκλοφορία εφημερίδων ακόμα και καταστροφές στα τυπογραφεία αυτών. (Λιάκος, 2020· Λιάπη, 2017) Τα γεγονότα αυτά έμειναν στην ιστορία ως «Νοεμβριανά».

Η ΑΠΟΠΟΜΠΗ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΙΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

Ο βασιλιάς Κωνσταντίνος έκανε απεγνωσμένες προσπάθειες να καλοπιάνει τις κυβερνήσεις της Συνεννόησης και να διατηρήσει τη θέση του υπέρ της ουδετερότητας της Ελλάδας. Ο ίδιος προσπάθησε να πλησιάσει τους Άγγλους αντικαθιστώντας ακόμα και την υπάρχουσα κυβέρνηση, με επικεφαλής τον Σπυρίδωνα Λάμπρου, με νέα αυτή τη φορά με επικεφαλής τον Αλέξανδρο Ζαΐμη. Αξίζει να σημειωθεί ότι επιτράπηκε και η επανακυκλοφορία του βενιζελικού Τύπου. Παρ' όλα αυτά, όλα τα ανωτέρω αποδείχθηκαν μάταια καθώς οι Μεγάλες Δυνάμεις είχαν ήδη ετοιμάσει το σχέδιο αποπομπής του. (Μαυρογορδάτος, 2015 στον Μαυροκωστίδη 2023 & Σίμο, 2022)

Οι Άγγλοι συνεχώς επιχειρούσαν μέσω της πολιτικής τους να θέσουν ένα τέρμα στην εχθρότητα μεταξύ Βενιζέλου – Κωνσταντίνου αποκαθιστώντας μια αρμονική σχέση ανάμεσά τους. Γρήγορα όμως, συνειδητοποίησαν ότι ο Βενιζέλος δεν ήταν πρόθυμος να συνεργαστεί, σταματώντας έτσι κάθε προσπάθειά τους. (Leon, 1974)

Στις 16 Μαΐου 1917, οργανώθηκε στο Λονδίνο διάσκεψη μεταξύ Βρετανών και Γάλλων για το ελληνικό καθεστώς, όπου οι Γάλλοι ήταν εκείνοι που πίεσαν περισσότερο για την απομάκρυνση του βασιλιά. Η διάσκεψη διήρκεσε συνολικά δύο ημέρες όπου αποφασίστηκε από κοινού να αποφευχθεί μια ένοπλη σύρραξη με τους υποστηρικτές του Κωνσταντίνου. Η Βρετανία υποχώρησε παρέχοντας το δικαίωμα στους Γάλλους να αναλάβουν αυτοβούλως τα στρατιωτικά και πολιτικά ζητήματα της Ελλάδας. Την ευθύνη για τη διευθέτηση των ζητημάτων ανέλαβε ο γάλλος γερουσιαστής Jonnart με τον τίτλο του «Υπατου Αρμοστή». (Λεονταρίτης, 2000 στον Μαυροκωστίδη, 2023)

Στις 29 Μαΐου 1917, ο Jonnart έστειλε τελεσίγραφο ζητώντας την παραίτηση του βασιλιά Κωνσταντίνου.

Στις 2 Ιουνίου 1917, ο βασιλιάς εγκατέλειψε τα καθήκοντά του (αν και όχι οικειοθελώς) αναλαμβάνοντας ως τοποτηρητής του Θρόνου ο δευτερότοκος γιος του Αλέξανδρος. Αφού ολοκληρώθηκε η απαίτηση του τηλεσίγραφου, οι Γάλλοι προχώρησαν στη λύση του ναυτικού αποκλεισμού, που ίσχυε έως τότε στους λιμένες της Παλαιάς Ελλάδας, και «στην αποβίβαση γαλλικών στρατευμάτων στο λιμάνι του Πειραιά». (Μαυρογορδάτος, 2015 στον Μαυροκωστίδη, 2023:20)

ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΣΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ

Ο Ελευθέριος Βενιζέλος θεωρούσε καίρια τα παρακάτω τρία σημεία : α) τον περιορισμό της βασιλικής εξουσίας μέσω της σύγκλησης Εθνοσυνέλευσης μετά τον πόλεμο, «β) την προσωρινή άρση της δικαστικής ισοβιότητας και μονιμότητας και γ)» την αναγέννηση της εκλεχθείσης κατά τις 31 Μαΐου 1915 Βουλής. Ο Αλέξανδρος Ζαΐμης αρνήθηκε κατηγορηματικά το τελευταίο θέμα με αποτέλεσμα να παραιτηθεί στις 13 Ιουνίου 1917, παραδίδοντας την πρωθυπουργία στο Βενιζέλο. (Μαυρογορδάτος, 2015 στον Μαυροκωστίδη, 2023:20)

Στις 14 Ιουνίου 1917, ο Ελευθέριος Βενιζέλος, προστατευόμενος από γαλλικά στρατεύματα, κατέφθασε στην Αθήνα και ορκίστηκε στα Ανάκτορα, ενώ παράλληλα ξεκίνησαν προσπάθειες απομάκρυνσης των οπαδών του βασιλιά Κωνσταντίνου καθώς και των στελεχών της φιλοβασιλικής παράταξης. (Σίμος, 2022)

Ο Ελευθέριος Βενιζέλος και οι συμμαχικές δυνάμεις πίστευαν πως για να νομιμοποιηθούν τόσο η νεοσύστατη κυβέρνηση όσο και η βασιλεία του Αλέξανδρου θα έπρεπε να γίνει αναγέννηση της Βενιζελικής Βουλής του 1915 (με τις εκλογές της 31^{ης} Μαΐου), όπου ο Βενιζέλος είχε λάβει υπέρ του την πλειοψηφία των ψήφων. Καθώς ήταν δύσκολο να διεξαχθούν νέες εκλογές, η αναβίωση της Βουλής έγινε στις 12 Ιουλίου 1917 και «ονομάστηκε «*Βουλή των Λαζάρων*»». (Μαυροκωστίδης, 2023)

Η νεοσύστατη κυβέρνηση ήθελε να εμπλακεί στον πόλεμο στο πλευρό της Entente. Τον Ιούνιο του 1917, «*η Ελλάδα στρέφεται εναντίον της Γερμανίας*» και των συμμάχων αυτής. (Μαυροκωστίδης Γ., 2023)

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΕΦΟΔΙΑΣΜΟΥ, ΕΠΙΣΙΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΟΡΩΝ

Η Ελλάδα αντιμετώπιζε σοβαρές δυσκολίες ως προς την ελεύθερη διακίνηση δημητριακών αλλά και ως προς τον έντονο κρατικό έλεγχο. Οι πρώτες ύλες παρουσίαζαν μεγάλα ποσοστά ανεπάρκειας καθώς υπήρχε αυστηρότητα ελέγχου, από την πλευρά των Βρετανών και των Γάλλων, στις θαλάσσιες μεταφορές, με αποτέλεσμα να θεσπιστεί δελτίο στα τρόφιμα τον Φεβρουάριο του 1917. Η θέσπιση του δελτίου οδήγησε σε συμπεριφορές αισχροκέρδειας, ενώ ταυτόχρονα σημειώθηκε κατακόρυφη αύξηση κατά 200 % στα ημερομίσθια. (Λιβάνιος, 2021) Για να λυθεί το σοβαρό αυτό ζήτημα, υπήρξε μέριμνα για διατήρηση της τιμής στα βασικά αγαθά (σιτάρι, αλεύρι, ρύζι, ζάχαρη) προσπαθώντας ταυτόχρονα να υπάρχει κέρδος με την ίδια τιμή. Ήταν κοινά αποδεκτό πως οι πολίτες δεν είχαν την οικονομική δυνατότητα να αντιμετωπίσουν μια επερχόμενη αύξηση στα παραγόμενα προϊόντα. (Λιβάνιος, 2021 στον Μαυροκωστίδη, 2023)

Η Προσωρινή Κυβέρνηση από τον πρώτο καιρό ανάληψης των καθηκόντων της, προσπάθησε να διαχειριστεί το μεγάλο θέμα του επισιτισμού. Ύστερα από συνεννόηση της Προσωρινής Κυβέρνησης με τους συμμάχους και την Αθήνα, η Τράπεζα των Αθηνών ανέλαβε την ευθύνη εισαγωγής προκαθορισμένων ποσοστών σίτου, αλευριού και ζάχαρης. Η Εθνική Τράπεζα ανέλαβε την είσπραξη των εισπραττόμενων ποσών από τους αντιπροσώπους της εκάστοτε περιοχής τα οποία και διέθετε για τον εφοδιασμό όλης της χώρας. Παρ' όλα αυτά η ίδια αδυνατούσε να παραδώσει αγαθά όπως ο σίτος επιβαρύνοντας το ζήτημα της τροφοδοσίας στα νησιά. Η Προσωρινή Κυβέρνηση, στην προσπάθειά της να βρει λύση στο πρόβλημα, ζήτησε από την Εθνική Τράπεζα να συνεννοηθεί με υποκαταστήματα άλλων τραπεζών σε νησιά όπου παρουσιαζόταν το ίδιο πρόβλημα όπως: Χίος, Λέσβος, Σάμος. Σε περίπτωση που η Εθνική Τράπεζα θα ήταν αντίθετη, η Τράπεζα των Αθηνών θα αναλάμβανε την αποστολή σίτου στα νησιά καταβάλλοντας *«ολόκληρο το ποσό της αξίας»*. Επίσης, υπήρξε πρόταση για χορήγηση των αγαθών με τη μορφή τράνζιτ (δλδ. εκτελωνισμού

στα νησιά αντί του Πειραιά). Η ενέργεια αυτή θα απέφερε κέρδη καθώς το Υπουργείο Οικονομικών ήταν εκείνο που θα εισέπραττε τους δασμούς. (Λιβάνιος, 2021)

Καθώς το πρόβλημα του εφοδιασμού των νησιών άρχισε να γιγαντώνεται, η Προσωρινή Κυβέρνηση αναγκάστηκε να προβεί σε μίσθωση ιδιωτικών ατμοπλοίων και ιστιοφόρων τα οποία και θα αναλάμβαναν τις μεταφορές. Σταδιακά, η Προσωρινή Κυβέρνηση άρχισε να αντιμετωπίζει δυσκολίες με τη ναύλωση των πλοίων, οδηγώντας την Εθνική Τράπεζα να αναλάβει η ίδια την αγορά και μεταφορά σίτου στο νησί της Κρήτης. (Λιβάνιος, 2021)

Οι Νέες Χώρες αντιμετώπιζαν το μεγαλύτερο επισιτιστικό πρόβλημα το Νοέμβριο του 1916. Το επίκεντρο του προβλήματος συνοψιζόταν στη Λέσβο και στην Κρήτη όπου τους τελευταίους δύο μήνες δεν έγινε η απαραίτητη για κάλυψη των αναγκών αποστολή. Μπροστά στο τόσο επικίνδυνο πρόβλημα, οι έμποροι των Χανίων εξέτασαν την πιθανότητα εισαγωγής σίτου από την Αίγυπτο σε περίπτωση που το επέτρεπε η τιμή. Το μόνο που χρειαζόταν ήταν η αδειοδότηση των Άγγλων, έτσι ώστε η Αίγυπτος να προχωρήσει στην εξαγωγή. Η Γαλλική πρεσβεία ήταν εκείνη που έδωσε τη λύση αφού υποσχέθηκε να εκτελεστούν κανονικά οι παραδόσεις ζάχαρης, σίτου και αλευριού οι οποίες και θα ελέγχονταν από τις συμμαχικές δυνάμεις. Ως προς τα παραπάνω, συμφωνήθηκε α) η κοινοποίηση παρουσίας, στο λιμάνι του Πειραιά, μισθωμένων ατμόπλοίων, β) η γνωστοποίηση της ποσότητας των προϊόντων που αποστέλλονται από την Αμερική στην Ελλάδα και γ) η κοινοποίηση των πλοίων που αναχωρούν από το Γιβραλτάρ με προορισμό τον Πειραιά. Η Αγγλική Πρεσβεία ανέλαβε να κοινοποιεί τις πληροφορίες στην επιτροπή προμηθειών. Οι σύμμαχοι δεν κατάφεραν να ανταποκριθούν καθιστώντας το πρόβλημα εντονότερο. (Λιβάνιος, 2021)

Τα προβλήματα επισιτισμού δεν επικεντρώνονταν μόνο στα νησιά αλλά και σε περιοχές της Δυτικής Μακεδονίας. Κύριο μέσο τροφοδοσίας για τις περιοχές αυτές ήταν το τραίνο, στο οποίο η κυβέρνηση διέθεσε δύο βαγόνια έτσι ώστε να προληφθεί το ζήτημα πριν πάρει τις διαστάσεις που είχε λάβει στα νησιά. Ο Γάλλος πρόξενος ανέλαβε τη συγκρότηση επιτροπής προκειμένου να υπάρξει δίκαιη κατανομή αγαθών αποφεύγοντας την αισχροκέρδεια. Ένας άλλος τρόπος που θα βοηθούσε στο έργο αυτό ήταν η συγκρότηση συνεταιρισμών οι οποίοι και θα συνεργάζονταν με εκείνον για τον ίδιο λόγο. Το πρόβλημα του επισιτιστικού προβλήματος διογκώθηκε όταν διακόπηκαν ξαφνικά οι συγκοινωνίες μέχρι τη Βέροια. Παρ' όλα αυτά, έγιναν σημαντικές

προσπάθειες να αποκατασταθεί μερικώς το πρόβλημα ως την περιοχή της Φλώρινας ή το Σόροβιτς (σημερινό Αμύνταιο Φλωρίνης). Η μεταφορά των αγαθών δεν απέφερε ιδιαίτερα κέρδη. Η διακοπή των συγκοινωνιών απ' τη Βέροια μέχρι την Κοζάνη οδήγησε τους εμπόρους της περιοχής να αναζητήσουν οι ίδιοι μεταφορικό μέσο για τη μεταφορά των εμπορευμάτων τους σε Βέροια – Κοζάνη – Καστοριά – Φλώρινα. Η κίνηση αυτή βέβαια θα είχε ως αποτέλεσμα την εμφάνιση αισχροκέρδειας κι εμπορικής εκμετάλλευσης. (Λιβάνιος, 2021)

Πέρα από το γενικότερο πρόβλημα τροφοδοσίας που ταλάνιζε τη Δυτική Μακεδονία, παρατηρήθηκαν σοβαρές ελλείψεις και στον κλάδο της κτηνοτροφίας. Το θέμα αυτό δημιουργήθηκε διότι ο συμμαχικός στρατός, τα μαγαζιά ακόμα και οι ίδιοι οι κτηνοτρόφοι κατανάλωναν μεγάλες ποσότητες κρέατος με αποτέλεσμα να δημιουργείται ανεπάρκεια. Οι κτηνοτρόφοι προχωρούσαν αναγκαστικά στην πώληση των ζωντανών τους στους συμμάχους, ενδεχομένως επειδή δελεάζονταν με την πιθανότητα πρόσθετου κέρδους. Αξίζει να σημειωθεί ότι η κατανάλωση υπερβολικής ποσότητας κρέατος στις περιοχές της Δυτικής Μακεδονίας, επέφερε προβλήματα και στην αγορά της Θεσσαλονίκης. (Λιβάνιος, 2021)

Καθώς οι Νέες Χώρες μαστίζονταν από το τεράστιο πρόβλημα του επισιτισμού, η Προσωρινή Κυβέρνηση αποφάσισε να λάβει μέτρα για να ενισχύσει τις πληγείσες περιοχές. Η ίδια αποφάσισε το Φεβρουάριο του 1917 να προχωρήσει σε συμφωνία με την Ιονική Τράπεζα καταβάλλοντας το σύνολο των σιτηρών που βρίσκονταν μέχρι τότε στη ιδιοκτησία της Εθνικής Τράπεζας. Με τη συμβολή του Α. Ρωμανού θα γίνονταν σημαντικές ενέργειες, έτσι ώστε η κυβέρνηση να πληροφορείται νωρίτερα από το εμπορικό γραφείο των συμμάχων για τον ακριβή χρόνο άφιξης των μισθομένων ατμοπλοίων όπως και να λαμβάνει γνώση για το ποσό που θα καταβαλόταν στην Εθνική Τράπεζα Ελλάδος. Η προαναφερθείσα ενέργεια θα βοηθούσε στον προγραμματισμό της μεταφοράς των προϊόντων στα νησιά της Κρήτης, Χίου και Σάμου αλλά και στις διαπραγματεύσεις για χαμηλότερες τιμές ασφαλιστρών. (Λιβάνιος, 2021)

Μετά από παρέμβαση των Βρετανών στις 28/ 02/ 1917, επιτράπηκαν οι διαπραγματεύσεις στην κυβέρνηση αλλά και η μεταφορά σίτου από την Αίγυπτο και ειδικότερα από την πόλη της Αλεξάνδρειας. Ωστόσο, το επισιτιστικό πρόβλημα

συνέχισε για αρκετό καιρό να απασχολεί τις διάφορες περιοχές όπου δεν έλλειψαν ακόμα και οι θάνατοι από αστία. (Λιβάνιος, 2021)

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

ΟΡΙΣΜΟΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Για να μπορέσουμε να προσδιορίσουμε εννοιολογικά την «εκπαιδευτική πολιτική» πρέπει πρώτα να αποσαφηνίσουμε τον όρο της πολιτικής. Σε διευρυμένο πλαίσιο, πολιτική σημαίνει η διαχείριση κρατικών υποθέσεων μέσα από την άσκηση εξουσίας, της αλληλεπίδρασης και την επίλυση προβλημάτων με την εφαρμογή συγκροτημένων λύσεων. Στο εκπαιδευτικό πλαίσιο, η πολιτική στοχεύει σε διάφορους τομείς οι οποίοι μπορεί να αφορούν στην μεταφορά κουλτούρας και αξιών είτε ως διαδικασία π.χ. μια νομοθετική πρόταση που εστιάζει στον τρόπο διδασκαλίας είτε ως αποτέλεσμα π.χ. «ένα ολοκληρωμένο πλάνο δράσης ενός πολιτικού προσώπου».

Η εκπαιδευτική πολιτική είναι άμεσα συνυφασμένη και με την έννοια του «Κράτους» καθώς το ίδιο έχει, πλην του συνολικού χαρακτήρα του, διαπραγματευτικό – διαμεσολαβητικό χαρακτήρα ανάμεσα στις ομάδες που εμπλέκονται στη διαμόρφωσή της ίδιας είτε ως εκπονητές είτε ως συμμετοχοί είτε ως αποδέκτες της. (Ηλιάδου – Τάχου, 2021:23)

Για την Ελλάδα, σύμφωνα με την παράγραφο 2 του άρθρου 16 του ισχύοντος Συντάγματος, ως εκπαιδευτική πολιτική ορίζεται ότι «η παιδεία αποτελεί βασική αποστολή του Κράτους κι έχει σκοπό την ηθική, πνευματική, επαγγελματική και φυσική αγωγή των Ελλήνων την ανάπτυξη της εθνικής και θρησκευτικής συνείδησης και τη διάπλασή τους σε ελεύθερους και υπεύθυνους πολίτες». (Βουλή των Ελλήνων, 2010:30· Κελεσιδής, 2014:50)

Σύμφωνα με τον Μπαλάσκα (1984), η σχέση εκπαίδευσης και κοινωνίας είναι αμφίδρομη καθώς η κοινωνία καθορίζει την εκπαίδευση μέσω της πολιτικής της έκφρασης, ενώ ταυτόχρονα επηρεάζεται από την ίδια. (Κελεσιδής, 2014:50)

ΜΟΝΤΕΛΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ

Οι εκπαιδευτικές πολιτικές ταξινομούνται σε τρία μοντέλα: α) το συγκεντρωτικό, β) το κορποτατιστικό και γ) το πλουραλιστικό μοντέλο.

Το συγκεντρωτικό μοντέλο στηρίζεται στην εξάρτηση του εκπαιδευτικού συστήματος από την κεντρική εξουσία αποσκοπώντας στη διασφάλιση της ενιαίας εκπαιδευτικής πολιτικής, στην ποιοτική αναβάθμιση της ίδιας καθώς και στην ίση κατανομή των οικονομικών πόρων. (Ηλιάδου – Τάχου, 2006:23)

Το κορποτατιστικό μοντέλο επιτρέπει στις ομάδες ενδιαφέροντος να αναλαμβάνουν αρμοδιότητες αρκεί να εμπίπτουν στον έλεγχο του κρατικού μηχανισμού. (Ηλιάδου – Τάχου, 2006:23)

Το πλουραλιστικό μοντέλο προβάλλει το σχηματισμό νομιμοποιημένων και μη οργανωμένων ομάδων οι οποίες συμβάλλουν στην διάπλαση και στην εφαρμογή μιας εκπαιδευτικής πολιτικής. (Ηλιάδου – Τάχου, 2006:24)

Η Ζαμπέτα ταξινομεί τις εκπαιδευτικές πολιτικές με κριτήριο τη σχέση Κράτους – Κοινωνίας – Εκπαίδευσης σε φιλελεύθερες, μαρξιστικές και πλουραλιστικές προσεγγίσεις. (Ζαμπέτα, 1994:26 στην Ηλιάδου – Τάχου, 2006:24)

Οι φιλελεύθερες προσεγγίσεις, βασίζονται στη θεωρία ότι η εκπαίδευση αποτελεί ατομικό δικαίωμα του καθενός επιδρώντας στην ατομική ευημερία και στην καλύτερη ενσωμάτωσή του στην αγορά εργασίας.

Οι μαρξιστικές προσεγγίσεις, επισημαίνουν πως η εκπαίδευση είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τους οικονομικούς και κοινωνικούς θεσμούς συμβάλλοντας αποφασιστικά στη διαίωσή τους και γι' αυτό το λόγο δεν μπορεί να μελετηθεί ανεξάρτητα από την κοινωνία.

Οι πλουραλιστικές προσεγγίσεις στηρίζονται στην επιχειρηματολογία ότι για τη λειτουργία του κράτους η εξουσία διαμοιράζεται στην κοινωνία ανάλογα με τα συμφέροντα της εκάστης και πως οι διάφορες πολιτικές άρα και η εκπαιδευτική πολιτική, διαμορφώνονται μέσω της διαπραγμάτευσης των εμπλεκόμενων ομάδων

όπου τελικά επιτυγχάνεται μια ισορροπία καθώς δεν μπορεί να επικρατήσει καμιά ομάδα. (Κελεσίδης, 2014:56)

Στην Ελλάδα, θα μπορούσαμε να πούμε ότι η εκπαιδευτική πολιτική στηρίζεται στο συγκεντρωτικό μοντέλο και στις φιλελευθέρους προσεγγίσεις.

Η ΙΔΡΥΣΗ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΟΜΙΛΟΥ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΤΕΚΜΗΡΙΑ

Στο τέλος του Ιανουαρίου 1910 ο Ίων Δραγούμης γράφει από το Λονδίνο στον Φώτη Φωτιάδη στην Κωνσταντινούπολη: «[...] Σκοπός μας είναι να βγάζουμε, να αγοράζουμε και να μοιράζουμε βιβλία γραμμένα στη δημοτική». (Νούτσος, 2015:8)

Στις 23 Φεβρουαρίου 1910 ο Δ. Πετροκόκκινος πληροφορεί από την Αθήνα τον Αλέξανδρο Δελμούζο στο Βόλο για τους στόχους «των φίλων των Αθηνών»: «Αρχίσαμε να μαζευόμαστε και να συζητούμε για την ενέργεια που σκοπεύουμε να κάμουμε. Η επιθυμία μου – και όλων μας – είναι να δοθή μια αρχή, να βγάλουμε ένα ή δυο βιβλία, με τα οποία να παρουσιαστούμε στο κοινό. Είναι, υποθέτω θα συμφωνήσετε, το καλύτερο πρόγραμμα και ο πειστικότερος κανονισμός» [...] «Μια άλλη ιδέα – και θα σας την ανέπτυξεν ο κοινός μας φίλος κος Μάρκος Τσιριμώκος – είναι η προπαγάντα στους δημοδιδασκάλους με μια ιστορία Παιδαγωγικής». (Νούτσος, 2015:8,9)

Στις 5 Μαρτίου 1910 ο Δ. Πετροκόκκινος αναφέρει στο Φ. Φωτιάδη τα εξής: «Ο κος Δραγούμης θα σας είπε ότι αρχίσαμε να κουνιόμαστε εδώ. Μαζευτήκαμε μερικοί δημοτικιστές και δημοτικίζοντες και η εργασία μας σκοπεύει να στραφή κυρίως στο εκπαιδευτικό ζήτημα και στην έκδοση πρώτα πρώτα αλφαβηταρίου και αναγνωσματογράφου στη δημοτική με τις απαραίτητες, δυστυχώς, παραχωρήσεις για να τραβήξουμε μαζί μας την κοινή γνώμη, η οποία τελευταίως έχει πάθει μεγάλη νέκρα και, καθώς ξέρετε, αποκρούει τις υπερβολές [...]. Άμα τυπωθούν αυτά τα βιβλιαράκια θα μπορούμε να παρουσιαστούμε στο κοινό, με κάτι θετικό, και τότε θ' αρχίση κ' εδώ η αληθινή προπαγάντα και θα τεθή η βάση ενός σχολείου με τα νέα συστήματα και τη διδασκαλία της ζωντανής γλώσσας. Όλα αυτά βέβαια είναι ακόμη στον αέρα και είμαστε ακόμη μακριά από θετική εργασία. Αλλά «αρχή το ήμισυ του παντός». Η προοπτική αυτή

δεν άργησε να εγκαταλειφθεί μια εβδομάδα αργότερα όπως επίσης και η συλλογική στοχοθεσία των «φίλων των Αθηνών» μαζί με την ίδια αυτήν επωνυμία. (Νούτσος, 2015:9)

Ο Αλέξανδρος Δελμούζος, ως «διευθυντής στο Ανώτερο Παρθεναγωγείο του Δήμου Παγασσών» (Βόλου), ήδη από το 1908, επισημαίνει στη Δέλτα: *«Ανυπόμονα περιμένω να τελειώσουν τα τρία χρόνια – Ιουνίου του 1911 – για να δημοσιευθούν οι επετηρίδες του σχολείου μας · πιστεύω να φέρουν το αποτέλεσμα που νειρεύομαι, την επίσημη δηλ. άδεια από το υπουργείο να γίνη ένα σχολείο με παιδιά εντελώς αμόλυντα απ' το δασκαλισμό, που να τα πάρης απ' το σπίτι τους και να τα παρακολουθήσης ως το τέλος, στην 4^η γυμνασίου. Όλα είναι δυνατά, αρκεί να ξέρει κανείς να πολιτεύεται».* (Νούτσος, 2015:11)

Στις 13 Μαρτίου 1910, οι: Μ. Τσιριμώκος, Ι. Δραγούμης, Δ. Πετροκόκκινος και Γ. Σωτηριάδης πληροφορούν τον Α. Δελμούζο για την κοινή τους απόφαση να ιδρύσουν ένα δημοτικιστικό ιδιωτικό σχολείο στην Αθήνα:

- I. *«Μαζί με άλλους κυρίους (τον Τοπάλη, Δεμερτζή, Διομήδη, Μπενάκη, Σλήμαν, Κ. Μελά κλπ) εμείς οι 4 Αθηναίοι από την πρώτη συντροφιά (Τσιριμώκος, Δραγούμης, Πετροκόκκινος και Σωτηριάδης) βρήκαμε ότι καλλίτερα και πρακτικότερα θα εργασθούμε εάν θέσουμε συγκεκριμένο σκοπό του αδερφάτου (το είπαμε «Εκπαιδευτικόν Όμιλον») τη δημιουργία ενός πρότυπου δημοτικού σχολείου, χωρίς ν' αμελήσουμε την προπαγάνδα με τα βιβλία, τα περιοδικά και τις διαλέξεις και τα λοιπά που είχαμε συμφωνήσει και τόσο καλά τα εκθέτεις στο γράμμα σου».* (Νούτσος, 2015:14)
- II. *«Το σχολείο που θα ιδρυθεί πρέπει να είναι μόνο η αρχή: Το πείραμα, δηλαδή, που θα μας δώσει τη λύση του προβλήματος της δημοτικής παιδείας».* (Νούτσος, 2015:15)
- III. *«εφθάσαμε, δε σου κρύβουμε, πολύ υπολογίζοντας στη βοήθειά σου. Ελπίζαμε και ελπίζουμε ότι θα παραμέριζες εντελώς κάθε άλλη επί του παρόντος σχετική με τον αγώνα εργασία και θα μας έδινες σ' ένα χρόνο, ή σε όσον καιρό θα σου χρειάζονταν, το Αλφαβητάριο και το Αναγνωστικό».* (Νούτσος, 2015:15)
- IV. *«Παρ' εκτός τα βιβλία κι' ακομ' ακόμα σένα φανταζόμαστε σαν πρώτο διευθυντή του πρώτου Νεοελληνικού σχολείου. Αν βρεθούν τα χρήματα κι' αν μας το επιτρέπει η πολιτεία, που αυτό θα είναι δουλειά όλων μας, θα πραγματοποιηθεί*

ευγενικός σκοπός χάρι και στην εξωτερικεύση του ονείρου σου που εμπιστεύθηκες στον Τσιριμώκο τελευταία στο Βόλο και που ήταν να διευθύνεις ένα σχολείο δικό σου στην Αθήνα. Μα πιο Δικό Σου από το Δικό μας μάς φαίνεται πως δε θα μπορεί να γίνει. Σου το προσφέρνουμε. Δέχεσαι;» (Νούτσος, 2015:15)

Ο Αλέξανδρος Δελμούζος εκφράζει τη συμφωνία του λέγοντας: *«Δέχομαι μ' ευγνωμοσύνη και με όλη την καρδιά μου τη διεύθυνση του προτύπου σχολείου που πρέπει να γίνη και θα γίνη στην Αθήνα».* (Νούτσος, 2015:15)

ΤΟ ΚΙΝΗΜΑ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΟΜΙΛΟΥ

Η ίδρυση του Εκπαιδευτικού Ομίλου έγινε το 1910, μετά την επανάσταση στο Γουδί το 1909. Ένας από τους κυριότερους στόχους του ήταν να διαδόσει τις ιδέες του Δημοτικισμού. Η ιδέα του Εκπαιδευτικού Ομίλου ξεκίνησε στις 30 Σεπτεμβρίου 1909 με ένα γράμμα του Μ. Τριανταφυλλίδη από την πόλη της Ζυρίχης και με ονομασία «Πράγματα και Σκέψεις». Αποδέκτες του γράμματος ήταν όλοι οι ομοϊδεάτες του που βρίσκονταν σε πόλεις της Γερμανίας (Φρανκφούρτη, Λειψία, Μόναχο), της Ιταλίας (Ρώμη), της Ελλάδας (Αθήνα, Βόλος) και της Τουρκίας (Κωνσταντινούπολη). Στο γράμμα αυτό, ο ίδιος επεσήμαινε τόσο την ελλιπή λαϊκή παιδεία όσο και τον βασικό του στόχο που δεν ήταν άλλος από μια γλωσσική μεταρρύθμιση που θα αναμόρφωνε το σύνολο της κοινωνίας. Η αναμόρφωση της κοινωνίας κατά τον Τριανταφυλλίδη θα επιτυγχανόταν με τη συγκέντρωση των *«νέων δημοτικιστών για την έκδοση»* καλών και οικονομικών βιβλίων αλλά και για την εγκαθίδρυση της δημοτικής γλώσσας στα σχολεία που θα συνέβαλε ουσιαστικά στην εθνική αναμόρφωση. (Πουγαρίδου, 2017)

Για την ίδρυση του Εκπαιδευτικού Ομίλου συνυπέγραψαν τριάντα εννέα διακεκριμένες προσωπικότητες όπως λογοτέχνες, εκπαιδευτικοί και πολιτευόμενοι. Ανάμεσά τους βρίσκονταν, πέραν των προαναφερθέντων οι: Δημήτριος Γληνός, Νίκος Καζαντζάκης, Λορέντζος Μαβίλης, Αλέξανδρος Παπαναστασίου κ.α.. Αργότερα, ο Εκπαιδευτικός Όμιλος απαρτιζόταν από 650 και πλέον άτομα. Τη βάση του Εκπαιδευτικού Ομίλου αποτελούσε η καθιέρωση και χρήση της δημοτικής γλώσσας

διότι χωρίς αυτήν δεν θα μπορούσε να υπάρξει πραγματική και πλήρης ελληνική μόρφωση. (Πουγαρίδου, 2017)

Το Μάρτιο του 1910, ο Μ. Τσιριμώκος, ο Ι. Δραγούμης, ο Δ. Πετροκόκκινος και ο Γ. Σωτηριάδης περιέγραψαν με γραπτή επιστολή στον Α. Δελμούζο το όραμά τους για τη δημιουργία ενός πρότυπου σχολείου, ζητώντας μάλιστα από τον ίδιο να αναλάβει τη διεύθυνσή του, καθώς έως τότε δεν υπήρχε κανένας ηγέτης στην Αθήνα που να μπορούσε να αναλάβει τον εν λόγω τομέα. (Δημακοπούλου, 2022)

Έτσι, ο Εκπαιδευτικός Όμιλος ξεκίνησε τη λειτουργία του στοχεύοντας σε μια εκπαιδευτική μεταρρύθμιση που θα αφορούσε τους εξής τρεις τομείς: *«το πρόγραμμα διδασκαλίας, τη μέθοδο διδασκαλίας και τα σχολικά εγχειρίδια»*. Σιγά σιγά, τα μέλη του Ε. Ομίλου προσανατολίστηκαν στην ίδρυση ενός πρότυπου σχολείου με κέντρο την Αθήνα, όπου όλα τα αντικείμενα θα διδάσκονταν στην δημοτική γλώσσα και η σχέση ανάμεσα στο δάσκαλο και στο μαθητή θα συμφωνούσε *«με τις αρχές της Νέας Αγωγής»*. (Δημακοπούλου, 2022) Αξίζει να σημειωθεί πως το 1910, μέλη της κοινωνιολογικής εταιρίας δημιούργησαν το Λαϊκό Κόμμα προβάλλοντας αίτημα για ισότητα ευκαιριών στην εκπαίδευση. (Δημακοπούλου, 2022)

Το σχολείο για τον Εκπαιδευτικό Όμιλο έπρεπε να δημιουργεί, μέσω της καλλιέργειας κοινωνικοπολιτικών αξιών, ενεργούς πολίτες αλλά και να προετοιμάζει τους μαθητές για την αγορά εργασίας. (Δημακοπούλου, 2022)

Ο Εκπαιδευτικός Όμιλος για να διαδόσει τις ιδέες του προχώρησε, τον Ιανουάριο του 1911, σε έκδοση Δελτίου η οποία και αποφασίστηκε να είναι τριμηνιαία. Βασικός σκοπός του Δελτίου ήταν η προετοιμασία της κοινής γνώμης για την επερχόμενη γλωσσοεκπαιδευτική μεταρρύθμιση. Το ίδιο έτος, αναθεωρήθηκε το Σύνταγμα του 1911 με το οποίο οι συντηρητικοί τάχθηκαν *«υπέρ της συνταγματικής κατοχύρωσης της καθαρεύουσας»*. (Μεγκίσογλου, 2021) Ο Όμιλος προσπάθησε να υπερασπιστεί τη δημοτική γλώσσα παρ' όλα αυτά, το όραμα για την ίδρυση ενός Πρότυπου σχολείου ακυρώθηκε, εφόσον το άρθρο 107 του αναθεωρημένου Συντάγματος του 1864 προέβλεπε την κατοχύρωση της καθαρεύουσας. (Μεγκίσογλου, 2021)

Όσον αφορά στο γλωσσικό ζήτημα, ο Εκπαιδευτικός Όμιλος υποστήριζε πως: *«Η γλώσσα δεν είναι σκοπός αλλά μέσον, μέσον επικοινωνίας και μορφώσεως των ανθρώπων. Δεν υπάρχομεν δια να την εξυπηρετώμεν, την δημιουργούμεν δια να μας εξυπηρετεί. Εκείνη η γλώσσα είναι δι' ημάς η καλύτερα, η οποία μας εξυπηρετεί»*

καλύτερον, και ζωντανούς ανθρώπους εξυπηρετεί καλύτερον μόνον η ζωντανή γλώσσα. Αυτή είναι καθρέφτης της ψυχής μας». «Την ζωντανήν γλώσσαν την αισθάνονται όλοι και την ομιλούν όλοι. Την νεκράν την καταλαμβάνουν ολίγοι, την ομιλούν εις ελαχίστας μόνον περιστάσεις αλλά δεν την αισθάνεται κανείς». (Μεγκίσογλου, 2021:26)

Ο Όμιλος υποστήριζε πως η αναμόρφωση της παιδείας θα έπρεπε να ξεκινήσει από το Δημοτικό σχολείο και όχι από τη Μέση και Ανώτερη εκπαίδευση. (Μεγκίσογλου, 2021) Το ίδιο θα έπρεπε να είναι δημόσιο με αναγκαία την εξατάξια παρακολούθηση μαθημάτων, ενώ κύριος σκοπός του σχολείου θα έπρεπε να είναι η σύνδεσή του με την κοινωνία και τις πραγματικές ανάγκες αυτής μέσα από τον εκσυγχρονισμό του μαθησιακού ενδιαφέροντος. (Δημακοπούλου, 2022)

Στη 1 Μαρτίου 1912, ο Εκπαιδευτικός Όμιλος προκήρυξε διαγωνισμό για τη συγγραφή νέου αλφαβηταρίου, καθώς υπήρχαν πολλά παράπονα για τα ήδη υπάρχοντα διδακτικά βιβλία. Ο ίδιος γνώριζε πως υπήρχαν άξιοι δημοδιδάσκαλοι που είχαν ασχοληθεί με τα διδακτικά εγχειρίδια, γνώριζαν τα «κενά» τους και θα μπορούσαν να αναδειχθούν μέσω μιας πραγματικά χρήσιμης εργασίας που θα είχαν την δυνατότητα να προσφέρουν. (Μεγκίσογλου, 2021)

Η ΓΛΩΣΣΟΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ ΤΟΥ 1913

Κατά την περίοδο του 20^{ου} αιώνα, πραγματοποιήθηκε μια αρχική προσπάθεια για εκπαιδευτική μεταρρύθμιση μέσω των νομοσχεδίων του 1913. Τα νομοσχέδια αυτά έμειναν στην ιστορία και ως «νομοσχέδια Τσιριμώκου», καθώς όταν έγινε η υποβολή τους προς ψήφιση στη Βουλή, εκτελούσε καθήκοντα υπουργού Εκκλησιαστικών και Δημόσιας Εκπαιδύσεως ο Ι. Τσιριμώκος. (Μεγκίσογλου, 2021) Εκφραστές αυτής της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης ήταν ο Ι. Τσιριμώκος ως υπουργός Παιδείας και ο Δ. Γληνός ως συντάκτης της εισηγητικής έκθεσης των νομοσχεδίων. (Καραφύλλης, 2023)

Ο Δ. Γληνός μαζί με τους Α. Δελμούζο και Μ. Τριανταφυλλίδη αποτέλεσαν την τριανδρία των δημοτικιστών του Ε. Ο. η οποία και πρωταγωνίστησε τη δεκαετία του 1910. Οι βασικοί τομείς των νομοσχεδίων του 1913 ήταν οι κάτωθι : α) Ουσιαστικά υποχρεωτική εκπαίδευση, β) πρακτική κατεύθυνση της διδακτικής ύλης, γ) προηγμένη

παιδαγωγική, δ) γυναικεία μόρφωση, ε) προσαρμογή της εκπαίδευσης στις οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες της κοινωνίας, στ) «στροφή προς τις θετικές επιστήμες», ζ) σχηματισμός επαγγελματικής εκπαίδευσης. Κύριο γνώρισμα των νομοσχεδίων είναι πως με αυτά τέθηκαν τα θεμέλια για την αστική εκπαιδευτική μεταρρύθμιση την οποία και ξανασυναντάμε στο νομοσχέδιο του 1964. (Δημόπουλος, 2019)

Στις 21 Νοεμβρίου 1913, ο Ι. Τσιριμώκος κατέθεσε στη Βουλή επτά νομοσχέδια τα οποία και κατέχουν ιδιαίτερη θέση στην ιστορία της εκπαίδευσης. Παρ' όλα αυτά, αν και ήταν πολύ εκσυγχρονισμένα για την εποχή τους, οι ιστορικοί χαρακτήρισαν τη μεταρρύθμιση αυτή ως «η μεταρρύθμιση που δεν έγινε». Τελικά ψηφίστηκαν τέσσερα νομοσχέδια που αφορούσαν στη διδασκαλία της δημοτικής, στη σύσταση τεχνικού Διδασκαλείου, στη διοίκηση της εκπαίδευσης και στην «παιδαγωγική μόρφωση των λειτουργών της μέσης βαθμίδας». (Δημόπουλος, 2019)

Παρ' όλα αυτά, δεν ψηφίστηκαν δύο υψίστης σημασίας νομοσχέδια που αφορούν τόσο στη δημοτική όσο και στη μέση εκπαίδευση. Τα νομοσχέδια συνόδευσαν λεπτομερείς αιτιολογικές εκθέσεις οι οποίες μπορούν ως και σήμερα να μας δώσουν μια έντονη εικόνα για το εκπαιδευτικό σύστημα της εποχής. Αν και συντάκτης των εκθέσεων ήταν ο Δ. Γληνός, στην προετοιμασία των νομοσχεδίων συμμετείχαν άτομα από το υπουργείο παιδείας αλλά και τον Εκπαιδευτικό Όμιλο. (Καραφύλλης, 2023)

Μερικά από τα προαναφερθέντα νομοσχέδια είναι ήταν τα εξής :

I. «Περί στοιχειώδους ή δημοτικής εκπαιδευσεως»

«Είναι πανταχού του κράτους ομοιόμορφος, ενιαία, κοινή και υποχρεωτική δια πάντας τους πολίτας». Ο κύριος σκοπός της είναι ανθρωπιστικός «διότι πάσης ανθρωπιστικής παιδευσεως σκοπός ουδείς άλλος δύναται να είναι ή η αρμονική ανάπτυξις των ψυχικών και σωματικών δυνάμεων των παιδων, οριζομένης ειδικώτερον της ψυχικής αναπτύξεως, ως μορφώσεως θρησκευτικής, ηθικής και εθνικής». Στόχοι της είναι: «να επαναγάγει τον λαόν εις την πραγματικότητα, δια την αντίληψιν της οποίας θα διανοίξη τους οφθαλμούς αυτού και θα οπλίση αυτόν με δύναμιν πολλαπλασίαν». [...] «η μετάδοσις των εις τον βίον απαιρητήτων διά πάντα σημερινόν άνθρωπον γνώσεων και η καλλιέργεια των ομοίω εις πάντα άνθρωπον χρησίμων γενικών δεξιοτήτων...». (Μεγκίσογλου, 2021:38)

II. «Περί της μέσης εκπαιδευσεως»

Σκοπός της μέσης εκπαίδευσης είναι: *«να παράσχει την αναγκαία γενική μόρφωσιν εις την μεσαία και ανωτέρα αστικήν τάξιν, διαφέρει ουχί κυρίως κατά το ποιόν αλλά κατά το ποσόν της παρεχομένης μορφώσεως από την Δημοτικήν εκπαίδευσιν. Παρέχει επομένως και αυτή μόρφωσιν εθνικήν, ηθικήν και θρησκευτικήν και τείνει να αναπτύξη αρμονικώς τας πνευματικές και σωματικές δυνάμεις των παιδων...»*. (Μεγκίσογλου Μ., 2021:40)

III. «Περί ιδρύσεως Διδασκαλείου της τεχνικής εκπαιδεύσεως»

Η σύσταση του τεχνικού Διδασκαλείου θα γίνει *«προς μόρφωσιν του διδακτικού προσωπικού των κατωτέρων τεχνικών σχολών και των καθηγητών των τεχνικών μαθημάτων εν τοις διδασκαλείοις και τις σχολείοις της μέσης εκπαιδεύσεως ιδρύεται εν Αθήναις διδασκαλείον της τεχνικής εκπαιδεύσεως»*. (Μεγκίσογλου, 2021:41)

IV. «Περί διοικήσεως της δημοτικής και μέσης εκπαιδεύσεως»

Η διοίκηση *«είναι το ελεγκτήριον όργανον της πολιτείας, ο οφθαλμός, διά του οποίου αυτή επιβλέπει, εκτιμά, κατευθύνει, ρυθμίζει, προνοεί και προάγει το εκπαιδευτικόν έργον»*. (Μεγκίσογλου, 2021:41,42)

V. «Περί δημοτικής εκπαίδευσης των θηλέων»

Μέλημα της αγωγής είναι *«να διαπλάση Ελληνίδα προ πάντως με χαρακτήρα ελληνικόν και αυτοτελή ικανάς να ιδρύσωσιν οίκους τίμιους»*. Το νομοσχέδιο αναφέρει πως *«η εκπαίδευσις των θηλέων πρέπει να γίνη τριμερής ως και η των αρρένων, ίνα υπηρετή τας διαφόρους πνευματικές, κοινωνικάς και οικονομικάς ανάγκας των κορασίων»*. (Μεγκίσογλου, 2021:43)

Η ΓΛΩΣΣΟΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ ΤΟΥ 1917

Κατά το έτος 1917, η Προσωρινή Κυβέρνηση της Θεσσαλονίκης όρισε υπεύθυνη την τριανδρία των Γληνού, Δελμούζου και Τριανταφυλλίδη για τη διαχείριση του υπουργείου παιδείας, η οποία κι έκανε πράξη το όραμά της προχωρώντας σε

γλωσσοεκπαιδευτική μεταρρύθμιση. Παρ' όλο που επικρατούσαν πρόσφορες πολιτικές συνθήκες, ξεκίνησε διαμάχη ανάμεσα σε σοσιαλιστές και συντηρητικούς αναφορικά με το είδος της δημοτικής που θα έπρεπε να εφαρμοστεί. Μέσω αυτής της διαμάχης ίσως και να δικαιολογείται η θέσπιση της δημοτικής γλώσσας ως υποχρεωτική «μόνο στις τέσσερις πρώτες τάξεις του δημοτικού». (Δημακοπούλου, 2022)

Καθώς η Ελλάδα βρισκόταν εν μέσω εθνικού διχασμού όσον αφορά στον πολιτικό κόσμο, έτσι και ο εκπαιδευτικός κλάδος διαιρέθηκε σε οπαδούς της καθαρής και της δημοτικής, αντίστοιχα. (Δημακοπούλου, 2022)

Τα βασικότερα στοιχεία της συγκεκριμένης γλωσσοεκπαιδευτικής μεταρρύθμισης ήταν τόσο η καθιέρωση της δημοτικής γλώσσας (αν και σταδιακά) στις τέσσερις πρώτες τάξεις του δημοτικού σχολείου όσο και η διατήρηση της καθαρής στις δύο επόμενες. (Τριανταφυλλίδης, 1993) Αξίζει να σημειωθεί ότι στις δύο τελευταίες τάξεις γινόταν παράλληλη και συνδυαστική διδασκαλία με χρήση και των δύο τύπων της γλώσσας. (Τριανταφυλλίδης, 1993)

Ταυτόχρονα, διεξήχθη διαγωνισμός για τη συγγραφή κατάλληλων αναγνωστικών στη δημοτική γλώσσα, των οποίων η ισχύς θα ήταν αόριστη εφόσον τα ενέκρινε το Εκπαιδευτικό Συμβούλιο. (Δημακοπούλου, 2022)

Κατά την περίοδο 1917 – 1920, εγκρίθηκαν δώδεκα νέα - και γραμμένα στη δημοτική γλώσσα - αναγνωστικά βιβλία για το δημοτικό με εντελώς νέο πνεύμα, διαφορετική παιδαγωγική και διαφοροποιημένη ιδεολογία. Τα καινούρια αναγνωστικά εμβάθυναν στη λογική, την επιστήμη, την κοινωνία και σε αξίες όπως: η εργατικότητα, η συλλογικότητα και η κριτική σκέψη. Σύμφωνα με τη γλωσσοεκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1917, τα σχολικά εγχειρίδια αρκούσε να :

- i. Μην προσβάλλουν την πατρίδα, το πολίτευμα, τα χρηστά ήθη και την κοινωνία.
- ii. Συμφωνούν και να συμβαδίζουν με τα πορίσματα των επιστημών και τα αναλυτικά προγράμματα, αντίστοιχα.
- iii. Υπάρχει απλότητα και σαφήνεια στο ύφος και στη γλώσσα. (Στασινάκη, 2009)

Τα προαναφερθέντα θα βοηθούσαν τα παιδιά να μη βρεθούν σε σύγχυση με την κοινή χρήση καθαρής και δημοτικής γλώσσας. Τα αναγνωστικά βιβλία που εκδόθηκαν και εγκρίθηκαν κατά το έτος 1917 είναι τα εξής : α) *Αλφαβητάριον* των Παπαμιχαήλ Ε. & Συκώκη Ι., β) *Πέτρος Λάρας* (β' τάξη δημοτικού) των Κουρτίδη Α.

& Παπαμιχαήλ Ε., γ) *Τρεις φίλοι* (β' τάξη δημοτικού) του Καζαντζάκη Γ. και δ) *Αναγνωστικό* (β' τάξη δημοτικού) του Κουρτίδη Α.. Κατά την περίοδο 1918 – 1919 ακολούθησαν κι άλλα αναγνωστικά τα οποία επιμελήθηκαν οι: Καρκαβίτσας Α. & Παπαμιχαήλ Ε. (*Αναγνωστικό* για τη γ' τάξη του δημοτικού) , Παπαντωνίου Ζ. (*Τα ψηλά βουνά* για τη γ' τάξη του δημοτικού), Κονιδάρης Α., Κουρτίδης Α. & Καλαράς Γ. (*Οδύσσεια* για τη γ' τάξη του δημοτικού) (1918) / Δελμούζος Α., Ανδρεάδης Δ., Παπαντωνίου Ζ., Νιρβάνας Π., Τριανταφυλλίδης Μ. (*Το αλφαβητάρι με τον Ήλιο* για την α' τάξη του δημοτικού), Παπαμιχαήλ Ε' & Καρκαβίτσας Α. (*Η πατρίδα μας* για την δ' τάξη του δημοτικού), Κονιδάρης Γ. & Κουρτίδης Α. (*Στα παλιά τα χρόνια* για τη δ' τάξη του δημοτικού) Παπαμιχαήλ Ε. & Καρκαβίτσας Α., (*Διγενής Ακρίτας* για την ε' τάξη του δημοτικού) (1919). (Στασινάκη, 2009)

Τα πρότυπα που παρουσιάζονταν στα νέα αναγνωστικά αντανακλούσαν στην καθημερινότητα των Ελλήνων, έτσι ώστε να είναι πιο ελκυστικά προκαλώντας ταυτόχρονα το ενδιαφέρον των παιδιών. Επίσης, ήταν πιο εκσυγχρονισμένα παραγκωνίζοντας το συντηρητικό παρελθόν και βοηθώντας τα παιδιά να «μετουσιώσουν σε βιώματα» τις ηθικές ιδέες / αξίες. (Στασινάκη, 2009)

Το ίδιο έτος, ως συνέχεια της γλωσσοεκπαιδευτικής μεταρρύθμισης του 1913, λήφθηκαν μέτρα για την καθιέρωση Ανώτερων Εποπτών θέση την οποία ανέλαβαν οι: Τριανταφυλλίδης Μ. και Δελμούζος Α τους οποίους και όρισε η βενιζελική κυβέρνηση για να πραγματοποιήσουν τη γλωσσική μεταρρύθμιση. Επισημαίνεται πως την ίδια περίοδο, ο Δ. Γληνός είχε αναλάβει καθήκοντα εκπαιδευτικού συμβούλου αλλά και γενικού γραμματέα στο υπουργείο Παιδείας δίνοντας μας τη συνολική εικόνα ότι ο Εκπαιδευτικός Όμιλος ήταν κι εκείνος ο οποίος είχε αναλάβει την αποπεράτωση της γλωσσοεκπαιδευτικής μεταρρύθμισης. (Γούλη & Καυκούλα, 2004)

Σημειώνεται πως η Εκπαιδευτική Επιτροπή, ανέλαβε πλην των άλλων, την παράδοση μαθημάτων σε δασκάλους της Αθήνας και του Πειραιά, σε όσους σπούδαζαν στο Διδασκαλείο αλλά και στους Επιθεωρητές της εκπαίδευσης. Η σύμφωνη γνώμη των δασκάλων για τη γλώσσα αλλά και τη φιλελεύθερη ιδεολογία που πρόβαλλε η κυβέρνηση του Ελευθερίου Βενιζέλου ήταν απαραίτητη. Επιπλέον, η τριανδρία της Εκπαιδευτικής Επιτροπής αναζητούσε τρόπους έτσι ώστε να εφαρμοστεί και στην πράξη η εκπαιδευτική εργασία. Για το λόγο αυτό, απέστειλαν στους εκπαιδευτικούς ερωτηματολόγια στα οποία ζητούσαν να εκφράσουν τη γνώμη τους για το περιεχόμενο,

τη γλώσσα και την οργάνωση των νέων αναγνωστικών βιβλίων. Παράλληλα, προχώρησαν σε επιμορφώσεις των Επιθεωρητών με σκοπό να αναλάβουν τα μαθήματα των δασκάλων στην επαρχία. (Μπακή Σ., 2014)

ΟΙ ΑΝΤΙΔΡΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΟΙ ΠΟΛΕΜΙΟΙ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΟΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗΣ ΤΟΥ 1917

Η γλωσσοεκπαιδευτική μεταρρύθμιση δεν άργησε να προκαλέσει αντιδράσεις ιδιαίτερα από τους οπαδούς του συντηρητισμού. Αρχικά, επιτέθηκαν στον «Εκπαιδευτικό Όμιλο», επισημαίνοντας πως ο λαός ποτέ δεν αιτήθηκε για αλλαγή της καθαρεύουσας σε δημοτική και πως η παιδαγωγική και η γλωσσολογία αλλοιώνουν τη γλώσσα κάνοντάς την χυδαία και κακόγουστη. Στην αναθεώρηση του Συντάγματος του 1911 είχαν ψηφιστεί διατάγματα έτσι ώστε η καθαρεύουσα, ως κύρια γλώσσα του κράτους, να μην δεχτεί καμία παρέμβαση. Όσοι δεν το δέχονταν, θα αντιμετώπιζαν την απόλυση ως τιμωρία. (Στασινάκη, 2009)

Επιπροσθέτως, υποστήριζαν πως τα νέα αναγνωστικά ήταν γραμμένα σε ιδιοματική γλώσσα, προβάλλοντας αντίθετα και αρνητικά για τις ελληνικές αξίες πρότυπα. (Στασινάκη, 2009)

Ιδιαίτερα καυστικός υπήρξε «ο γλωσσολόγος καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών Γ. Ν. Χατζιδάκις» κατηγορώντας τους δημοτικιστές ως «αιρεσιάρχες». Όμως, αρκετοί ήταν και οι συγγραφείς που στρέφονταν κατά των νέων αναγνωστικών όπως η Πηνελόπη Δέλτα και η Γαλάτεια Καζαντζάκη. Σύμφωνα με την Πηνελόπη Δέλτα, τα νέα αναγνωστικά ήταν κακοτυπωμένα, παρουσιάζοντας δυσνόητο λόγο και ακυρολογίες. Παρόμοιες με τις προαναφερθείσες κατηγορίες ήταν και οι κριτικές που άσκησε η Επιτροπή του υπουργείου Παιδείας συμβάλλοντας στο διχασμό και στην καταδίκη της μεταρρύθμισης. (Στασινάκη, 2009)

Η ΤΥΧΗ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΚΩΝ

Την 1^η Νοεμβρίου 1920, ο Ελευθέριος Βενιζέλος, γνώρισε την πολιτική του ήττα καθώς ο ελληνικός λαός ψήφισε εναντίον του. Με την εξέλιξη αυτή, εγκαταλείφθηκε κάθε προσπάθεια για ανανέωση της εκπαίδευσης. Ο Δημήτριος Γληνός, ο Μανόλης Τριανταφυλλίδης και ο Αλέξανδρος Δελμούζος εγκατέλειψαν εκούσια τα καθήκοντά τους απ' το υπουργείο Παιδείας. Υπουργός Παιδείας στη νέα κυβέρνηση του Δημητρίου Ράλλη ορίστηκε ο Θεόδωρος Ζαΐμης, ο οποίος και ανέθεσε στην «Επιτροπεία» την επανεκτίμηση των εκπαιδευτικών θεμάτων. Τελικά, τα νέα αναγνωστικά κρίθηκαν ακατάλληλα, δεν διδάχθηκαν ποτέ κι ωσπού να γραφούν καινούρια στην καθαρεύουσα, αξιοποιήθηκαν τα εκπαιδευτικά εγχειρίδια που χρησιμοποιούνταν ως το 1917. (Στασινάκη, 2009)

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ 1916 – 1917

Η ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗ ΤΩΝ ΞΕΝΟΦΩΝΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΑΡΧΕΙΟ ΤΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΓΛΗΝΟΥ

Όπως φαίνεται στο αρχείο Γληνού, η εκπαιδευτική πολιτική των Φιλελευθέρων βασίζεται στο Νόμο 827/1917, ο οποίος όρισε κι επίσημα τη σύνταξη των βιβλίων του δημοτικού σχολείου στη δημοτική γλώσσα και στο Νόμο 1332/1918. Με τους δύο αυτούς νόμους «το σύστημα συγγραφής, έγκρισης αριθμού και διάρκειας ισχύος των εκπαιδευτικών εγχειριδίων» άλλαξε ριζικά. Σε μια προσπάθεια να αλλάξουν την εκπαίδευση οι Φιλελεύθεροι ψήφισαν το Νόμο 826/1917 ως συμπλήρωση του Νόμου 567/1917 «Περί διοικήσεως της μέσης και δημοτικής εκπαίδευσης». Με τον συγκεκριμένο νόμο το Υπουργείο μπορούσε να αναθέσει προσωρινά καθήκοντα Γενικού Γραμματέα σε Εκπαιδευτικούς συμβούλους για διάφορα ζητήματα όπως τον τρόπο που οι ίδιοι διορίζονται, λαμβάνουν μεταθέσεις, λειτουργούν καθώς και να προσδιορίζει την αποζημίωσή τους. Ο νόμος καθόριζε επίσης τις αρμοδιότητες των σχολικών Επιθεωρητών και των Αναπληρωτών τους, τις αμοιβές, τα οδοιπορικά και τις

αποζημιώσεις τους αλλά και ζητήματα αδειών, προσόντων που απαιτούνταν για την μονιμοποίησή τους όπως επίσης και τοπικά ζητήματα των διαφόρων εκπαιδευτηρίων.

Οι νόμοι 826/1917 και 1439/1918 καθιέρωσαν το θεσμό των Ανώτερων Εποπτών της Δημοτικής Εκπαίδευσης και το διορισμό στη συγκεκριμένη θέση των Αλέξανδρου Δελμούζου και Μανόλη Τριανταφυλλίδη με σκοπό την όσο το δυνατό καλύτερη παιδαγωγική και επιστημονική εποπτεία *«του προσωπικού των Διδασκαλείων, των Επιθεωρητών, των δασκάλων και των νηπιαγωγών»*. Ο Ελευθέριος Βενιζέλος διόρισε ως Γενικό Γραμματέα του Υπουργείου Παιδείας τον Δημήτριο Γληνό ενώ ψηφίστηκαν νόμοι που αφορούσαν στην εκπαίδευση των Νέων Χωρών.

Όσον αφορά στη μέση και δημοτική εκπαίδευση, η κυβέρνηση Βενιζέλου απέβλεπε σε μεταρρυθμίσεις που είχαν κεντρικό άξονα την μόρφωση του προσωπικού και την κατασκευή διδακτηρίων ενώ αν και δεν αποτελούσε βασική προτεραιότητα αποσκοπούσε στην οργάνωση των σχολείων με νέες βάσεις αλλά και στην εισαγωγή καινούριων προγραμμάτων. Επιπλέον ιδρύθηκαν πρακτικά λύκεια, Γυμνάσια θηλέων ενώ στις Νέες Χώρες ιδρύθηκαν 14 καινούρια Γυμνάσια, 124 Ημιγυμνάσια και 33 ελληνικά σχολεία.

Επιπροσθέτως, ο Νόμος 826 στόχευε και στην αλλαγή του υπάρχοντος συστήματος του Υπουργείου για την έκδοση των διδακτικών βιβλίων. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι την περίοδο 1917 – 1919 κυκλοφόρησαν 10, νέα και γραμμένα στη δημοτική, αναγνωστικά σε αντιαυταρχικό πνεύμα, χωρίς δογματισμούς και διδακτισμό όπως τα Ψηλά Βουνά και το Αλφαβητάρι με τον ήλιο.

Τη δεκαετία 1912 – 1922 το κράτος φρόντισε να ενισχύσει την εκπαίδευση στους ξενόφωνους οικισμούς μέσω της εφαρμογής εκπαιδευτικών νόμων, οι οποίοι διαμόρφωσαν κίνητρα για εξεύρεση δασκάλων, διευκόλυνε τη στελέχωση των σχολείων των περιοχών αυτών με εκπαιδευτικούς και καθόρισε ειδικό επίδομα για τους δασκάλους που εργάζονταν σε ξενόφωνες περιοχές. Επίσης, δόθηκε η δυνατότητα στον Υπουργό να αποσπά δημοδιδασκάλους στις περιοχές αυτές, ενώ ο ίδιος μπορούσε *«να συνιστά πρακτικές σχολές θηλέων»* σε ξενόφωνους τόπους της Ηπείρου και της Μακεδονίας. (Ηλιάδου – Τάχου, 2021)

Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΑ ΞΕΝΟΦΩΝΑ ΑΤΟΜΑ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΧΩΡΩΝ

Η παρουσία ξενόφωνων πληθυσμών στη χώρα, διαμόρφωσε τη στάση που έπρεπε να κρατήσει το ελληνικό κράτος προκειμένου να προχωρήσει στην αφομοίωσή τους. Οι εκπρόσωποι της δημοτικής γλώσσας ήρθαν σε αντιπαράθεση με τους υποστηρικτές της καθαρεύουσας σχετικά με τη γλώσσα που θα μπορούσε να αφομοιωθεί με μεγαλύτερη ευκολία. Τελικά επιβλήθηκε η χρήση της δημοτικής μέσω της γλωσσοεκπαιδευτικής μεταρρύθμισης καθώς θεωρήθηκε ως το καλύτερο μέσο για την επίτευξη της εθνικής συνοχής. (Μπακή, 2014)

Η προσάρτηση των Νέων Χωρών στο ελληνικό κράτος δε σήμαινε αυτόματα και την αφομοίωση των ιθαγενών στην ελληνική ιδεολογία. Το διάστημα αυτό, υπήρχαν στη χώρα πληθυσμοί που είτε δεν ήταν απόλυτα σύμφωνοι με την ελληνική εθνική εικόνα είτε ήταν επηρεασμένοι από άλλους εθνικισμούς είτε δεν είχαν αναπτύξει ακόμα εθνική συνείδηση. Παρ' όλα αυτά, για να υπάρξει εθνική ομοιογένεια έπρεπε να εξαλειφθεί κάθε γλωσσική ιδιαιτερότητα. Αξίζει να σημειωθεί πως παλαιότερα η γλώσσα δεν αποτελούσε βασική προϋπόθεση «για τον καθορισμό της εθνικής ταυτότητας». Ξεκίνησε να διαδραματίζει σημαντικό ρόλο όταν συνέβη το Μακεδονικό Ζήτημα αλλά κι όταν οι εθνικοί χριστιανισμοί άρχισαν να βρίσκονται σε αντιπαλότητα. Η βαρύτητα λοιπόν στη γλώσσα δόθηκε όταν προσαρτήθηκαν οι Νέες Χώρες καθώς ήταν σημαντικό να ενισχυθεί τόσο η εθνική συνοχή όσο και να επεκταθεί η εθνική ομοιογένεια. (Παυλίδου, 2017)

Το εκπαιδευτικό σύστημα αποτέλεσε τον κύριο μηχανισμό για τη διαμόρφωση της εθνικής συνείδησης. Η χρήση της καθαρεύουσας θεωρήθηκε ως ο κρίκος που την συνέδεε με την γλώσσα της αρχαιότητας και παράλληλα αποδείκνυε την μοναδικότητα και την ιστορική συνέχεια του ελληνικού έθνους. Όσον αφορά στους ξενόφωνους μαθητές, η εκμάθηση της καθαρεύουσας αποδείχθηκε αναποτελεσματική διότι αφενός τους υποχρέωναν να την μάθουν ως επίσημη γλώσσα του σχολείου αφετέρου να χρησιμοποιούν τη δημοτική σε θέματα καθημερινότητας, χωρίς όμως να συσχετίζουν τη μία με την άλλη στο κοινωνικό και οικογενειακό τους περιβάλλον. (Παυλίδου, 2017)

Ο Μανόλης Τριανταφυλλίδης επισημαίνει με έντονη γραφή πως *«η γλωσσική αφομοίωση δε μπορεί να γίνη παρά με τη ζωντανή γλώσσα, και η γλώσσα αυτή πρέπει να καθιερωθεί σε σχολεία της Μακεδονίας»*. (Παυλίδου, 2017)

Ως γλωσσική αφομοίωση θεωρήθηκε η ανάδειξη της ελληνικής ως μητρική γλώσσα των ξενόφωνων καθώς και η χρήση της ως μοναδικού τρόπου έκφρασης. Γίνεται λοιπόν αντιληπτό πως, ο κύριος σκοπός δεν ήταν η εγκαθίδρυση της ξενοφωνίας αλλά η ολοκληρωτική κατάργηση της ξενοφωνίας τους. Αξίζει να επισημανθεί πως δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση στους σλαβόφωνους της Δυτικής Μακεδονίας και όχι τόσο σε άλλες πληθυσμιακές μειονότητες. (Παυλίδου, 2017)

Με την γλωσσοεκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1917 θεσμοθετήθηκαν νομοθετικές μεταρρυθμίσεις που επωφελοούσαν την εκπαίδευση των ξενόφωνων. Οι νόμοι αυτοί ήταν οι εξής :

- i. Ο Ν. 1067/1917 ο οποίος όριζε τη χορήγηση ενός μηνιαίου επιμισθίου σε όσους εκπαιδευτικούς υπηρετούσαν σε ξενόφωνους τόπους των Νέων Χωρών.²
- ii. Ο Ν. 1329/1918 ο οποίος έδινε την ευκαιρία στον υπουργό Παιδείας να ιδρύει και να καταργεί «πρακτικές σχολές θηλέων» σε ξενόφωνες περιοχές της Ηπείρου και της Μακεδονίας.³
- iii. Το ΝΔ της 30.04.1919 το οποίο επέτρεπε στον υπουργό Παιδείας, έπειτα από εισήγηση του Εκπαιδευτικού Συμβουλίου, να αποσπά για ένα χρόνο, «εκπαιδευτικούς από σχολεία της Παλαιάς Ελλάδας», έτσι ώστε να καλυφθούν οι ανάγκες των σχολείων που βρίσκονταν στις ξενόφωνες κοινότητες των Νέων Χωρών.⁴

Ο νόμος που ξεχώρισε ιδιαίτερα κατά την περίοδο αυτή ήταν ο Ν. 827/1917 ο οποίος εισήγαγε τη δημοτική γλώσσα σε όλες τις τάξεις του δημοτικού με παράλληλη, ωστόσο, χρήση της καθαρεύουσας στις τελευταίες δύο τάξεις.⁵ (Παυλίδου, 2017)

Η γλωσσοεκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1917 – 1920 εφαρμόστηκε κάτω από δυσμενείς συνθήκες παρουσιάζοντας αρκετά προβλήματα. Ειδικότερα, σε πολλά

² Ν. 1067/ ΦΕΚ 268/21.11.1917. Περί τροποποιήσεως και συμπληρώσεως του νόμου 402 περί του προσωπικού των σχολείων της δημοτικής και μέσης εκπαίδευσσεως των νέων χωρών.

³ Ν. 1329/ ΦΕΚ 89/27.04.1918. Περί πρακτικών σχολών θηλέων.

⁴ ΝΔ/1919/ΦΕΚ 91/30.04.1919. Περί αποσπάσεως δημοδιδασκάλων εκ σχολείων της Παλαιάς Ελλάδος εις σχολεία ξενοφώνων συνοικισμών της Νέας Ελλάδος.

⁵ Ν. 827/ ΦΕΚ 188/05.09.1917. Περί κυρώσεως του από 11 Ιουλίου 1917 αναγκαστικού ΒΔ Περί κυρώσεως του από 11 Μαΐου 1917 νομοθετικού διατάγματος της Προσωρινής Κυβερνήσεως.

σχολεία σημειώθηκαν σημαντικές ελλείψεις κυρίως σε διδακτικά μέσα, βιβλία αλλά και γενικότερα σε σχολικό εξοπλισμό. Πολλοί εκπαιδευτικοί παρουσίαζαν παιδαγωγική και διδακτική ανεπάρκεια ενώ σε άλλες περιοχές έλλειπε το εκπαιδευτικό προσωπικό που χρειαζόταν καθώς άλλοι επιστρατεύτηκαν και άλλοι λόγω οικονομικών δυσκολιών αρνούσαν να δουλέψουν σε ξενόφωνες περιοχές. Σημειώνεται πως αρκετοί ήταν κι εκείνοι που δεν συμφωνούσαν με την γλωσσοεκπαιδευτική μεταρρύθμιση κάνοντας πιο δύσκολο το έργο. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν τα δημοτικά σχολεία στην περιοχή της Φλώρινας όπου οι πτυχιούχοι, άρρενες και θήλεις, υποδιδαδάσκαλοι, δημοδιδάσκαλοι και νηπιαγωγοί δίδασκαν αποτελεσματικότερα και μεθοδικότερα από άλλους δείχνοντας σεβασμό και συμμόρφωση προς την γλωσσοεκπαιδευτική μεταρρύθμιση. Αντιθέτως, οι αναγνωρισμένοι δημοδιδάσκαλοι των γυμνασίων διαφωνούσαν πλήρως με την μεταρρύθμιση παραμένοντας προσκολλημένοι στις αρχαίες μεθόδους. (Παυλίδου, 2017)

Σχετικά με τον εξελληνισμό των αλλόγλωσσων, πέρα από τα προαναφερθέντα προβλήματα, υπήρξαν κι άλλα εξίσου σημαντικά όπως : α) η ανομοιόμορφη φοίτηση, β) η μάταιη υλοποίηση «του νόμου περί υποχρεωτικής φοίτησης» γ) «η απροθυμία των γονέων να στείλουν τα παιδιά τους σχολείο», δ) τα υψηλά επίπεδα αναλφαβητισμού, ε) η κακή ελληνική κρατική διοίκηση, στ) η ύπαρξη προπαγάνδας, και ζ) η χαμηλή ποιότητα του βιοτικού επιπέδου. Για το λόγο αυτό, υπήρξαν εκπαιδευτικοί και πολιτικοί φορείς που τόνιζαν τις ανάγκες ενίσχυσης της κρατικής μέριμνας έτσι ώστε η ίδια να είναι σε θέση να καλύψει και τους ξενόφωνους πληθυσμούς. Ωστόσο, η ήττα του Βενιζέλου στις εκλογές του 1920 σήμανε και το τέλος της γλωσσοεκπαιδευτικής μεταρρύθμισης. (Παυλίδου, 2017)

Εν κατακλείδι, η προσπάθεια αφομοίωσης του ξενόφωνου πληθυσμού ανέδειξε και την ιδιαίτερη ανάγκη της χώρας να λύσει το γλωσσοεκπαιδευτικό ζήτημα. Επιπλέον, αποτέλεσε βασικό παράγοντα στην καθιέρωση «της δημοτικής γλώσσας στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση» του κράτους. (Παυλίδου, 2017)

Η ΕΞΕΛΛΗΝΙΣΗ ΤΩΝ ΞΕΝΟΦΩΝΩΝ ΣΤΙΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΑΚΗΣ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΑ

Σε υπόμνημα που υπογράφουν ο Παύλος Καλλιγιάς και η Σ. Δέλτα στις 10 Μαΐου 1920, αναφέρεται πως ιδιαίτερα για τη Μακεδονία έπρεπε να δοθεί βαρύτητα στην εκπαίδευση των γυναικών οι οποίες έπρεπε να μορφωθούν και να αποκτήσουν ελληνική συνείδηση. Οι ίδιοι θεωρούσαν ιδιαίτερα σημαντική την ίδρυση ενός οικοτροφείου και αρκετών Νηπιαγωγείων, που θα μπορούσαν να συμβάλλουν σημαντικά στον εξελληνισμό των ξενόφωνων πληθυσμών στην προαναφερθείσα περιοχή. Ταυτόχρονα πρότειναν την ίδρυση Οικοτροφείων όπου οι ξενόφωνοι μαθητές θα διδάσκονταν πρακτικά επαγγέλματα, όριζε πως η διαμονή σε αυτά δεν προϋπέθετε την καταβολή χρηματικού ποσού ενώ θα υπήρχε ειδικός κανονισμός που θα καθόριζε την επιλογή, την ηλικία, το χρόνο παραμονής και τα προσόντα των οικοτρόφων. Σύμφωνα με τους συντάκτες, τα οικοτροφεία θα ήταν χρήσιμο να ιδρυθούν σε μέρη που υπήρχε ο ελληνικός παράγοντας.

Για τους νέους άνδρες πρότειναν τη χορήγηση υποτροφιών στις Σχολές Ευελπίδων αλλά και σε σχολές γεωργικής και δασονομικής εξειδίκευσης κάτι που θα ίσχυε για τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα ή για άπορες ξενόφωνες οικογένειες. Οι ιερείς που θα τοποθετούνταν σε ξενόφωνες περιοχές έπρεπε να έχουν υψηλό θρησκευτικό συναίσθημα, να έχουν αναπτύξει την ελληνική συνείδηση ενώ σε συνεργασία με τους δασκάλους να ασκούν επιρροή στους χωρικούς. Οι δάσκαλοι έπρεπε να διδάξουν τα ελληνικά γράμματα καλλιεργώντας τη φιλοπατρία.

Για να αντιμετωπιστούν οι βουλγαρικές εισβολές προτεινόταν η εγκατάσταση στη Μακεδονία ελληνικών οικογενειών στις οποίες θα παρεχόταν υλικά, μέσα εγκατάστασης και γη. Επισημαίνεται πως στις περιοχές όπως η Μακεδονία θα έπρεπε να ιδρυθούν πρακτικές σχολές όπου οι γεωπόνοι θα έπρεπε να καθοδηγήσουν τους χωρικούς για τις καλλιέργειες. Ακόμα και οι δάσκαλοι θα έπρεπε να διδαχθούν μαθήματα γεωπονίας έτσι ώστε να μεταλαμπαδεύσουν τις γνώσεις τους για το εν λόγω αντικείμενο στους μαθητές. Ακόμα και οι γιατροί θα έπρεπε να εργάζονται έχοντας υψηλό πατριωτικό κι εθνικό φρόνημα.

Τέλος, προτεινόταν η ίδρυση εμπορικού συλλόγου και διαφόρων σωματείων (π.χ. φιλολογικού, γυμναστικού κ.α.) ενώ όσοι ήταν δημόσιοι υπάλληλοι, στρατιωτικοί και χωροφύλακες έπρεπε να αντιμετωπίζουν τους πολίτες ισότιμα και δίκαια. Ιδιαίτερη σημασία είχε η ανέγερση εκκλησιών και ναών, καθώς το θρησκευτικό αίσθημα είχε μειωθεί αισθητά με την παρουσία των βουλγάρων. (Ηλιάδου – Τάχου, 2021)

ΛΗΠΤΕΑ ΜΕΤΡΑ ΔΙΑ ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΝ ΤΩΝ ΞΕΝΟΦΩΝΩΝ ΠΛΗΘΥΣΜΩΝ

Όσοι δάσκαλοι αποφάσιζαν να εργαστούν σε ξενόφωνα μέρη θα είχαν αρκετά πλεονεκτήματα τα οποία αφορούσαν κυρίως στο μισθό και στο διορισμό τους. Πιο συγκεκριμένα: α) αύξηση των μισθών μέχρι και στο διπλάσιο του ήδη υπάρχοντος με ανάλογα επιδόματα, β) θητεία με διπλάσια αξία έτσι ώστε να υπάρχουν οι αντίστοιχες αυξήσεις στις αποδοχές, γ) προαγωγή των υποδιδασκάλων σε δημοδιδασκάλους εφόσον συμπληρωθούν ορισμένα έτη προϋπηρεσίας, δ) απαλλαγή από το υπόλοιπο των στρατιωτικών υποχρεώσεων σε όσους άνδρες υπηρέτησαν τρίμηνη στρατιωτική θητεία σε ξενόφωνες περιοχές, ε) παροχή ηθικών αμοιβών, στ) παροχή ενός είδους προίκας στις δασκάλες που υπηρέτησαν δεκαετία σε ξενόφωνα μέρη, εφόσον οι ίδιες παντρεύονταν και διέμεναν στα μέρη αυτά, ζ) πλουσιοπάροχη προσφορά διαμονής στους εκπαιδευτικούς, η) κάλυψη οδοιπορικών εξόδων, εξόδων εγκατάστασης και μισθού σε νεοδιόριστους και αποσπασμένους εκπαιδευτικούς, θ) ευχέρια διορισμού ακόμα και σε άλλες θέσεις π.χ. αξιωματικών και ιερέων. (Ηλιάδου – Τάχου, 2021)

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΚΡΙΤΙΚΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΤΩΝ ΞΕΝΟΦΩΝΩΝ ΠΛΗΘΥΣΜΩΝ

Οι υποστηρικτές του Εκπαιδευτικού Δημοτικισμού ανησυχούσαν ιδιαίτερα για το ζήτημα της εκπαίδευσης των ξενόφωνων πληθυσμών. Οι ίδιοι, θέλοντας να εκφράσουν τους προβληματισμούς τους καθώς και να προτείνουν τρόπους γλωσσικής αφομοίωσης αξιοποίησαν το Δελτίο του Εκπαιδευτικού Ομίλου. Στο Δελτίο του Εκπαιδευτικού Ομίλου δημοσιεύονταν άρθρα που αφορούσαν σε εκπαιδευτικά ζητήματα αλλά και σε έρευνες σχετικά με το δημοτικό σχολείο. (Μπακή, 2014)

Η εκπαίδευση των ξενόφωνων παρουσιάστηκε στο Δελτίο με άρθρο *«Οι ξενόφωνοι στα σχολεία μας»*. Στο συγκεκριμένο άρθρο προβλήθηκαν προβληματισμοί που αφορούσαν στην κατάσταση που επικρατούσε στη χώρα, σχετικά με το ζήτημα της γλώσσας, ύστερα από την επέκταση του ελληνικού κράτους. Τα κείμενα που φιλοξενούνταν στο Δελτίο μπορούν να χωριστούν σε δύο κατηγορίες. Η πρώτη αναφέρεται στη λειτουργία και στην αποδοτική οργάνωση των ξενόφωνων σχολείων και η δεύτερη στη συμβολή της δημοτικής στον «εξελληνισμό των ξενόφωνων». (Μπακή, 2014)

Το 1916, ο Δημήτριος Γληνός δημοσίευσε στο Δελτίο του Εκπαιδευτικού Ομίλου το άρθρο με τίτλο *«Η γλώσσα για τα σχολεία της Μακεδονίας»*. Ο ίδιος, κάλεσε την κεντρική υπηρεσία του υπουργείου να προχωρήσει σε «ενέργειες εκπαιδευτικής πολιτικής που αφορούσαν» στη διερεύνηση του γλωσσικού ζητήματος, τις ανάγκες των ξενόφωνων και τη διδασκαλία αυτών, των ενδεδειγμένων διδακτικών εγχειριδίων αλλά και την τροποποίηση του εκπαιδευτικού νόμου. Επίσης, ιδιαίτερη σημασία είχε και η έρευνα όλων των θεμάτων που άπτονταν του διδακτικού προσωπικού που απασχολούνταν στην περιοχή της Μακεδονίας αλλά και της εκπαίδευσης αυτών. Επιπροσθέτως, επισημαίνει ότι η γλωσσική διδασκαλία είναι ένα ιδιαίτερο ζήτημα που αφορά όλη την εθνική επικράτεια και δεν πρέπει να λυθεί μονόπλευρα. (Μπακή, 2014)

Την ίδια χρονιά, ο Ηλιάκης ως Γενικός Διοικητής των περιφερειών Κοζάνης και Φλώρινας αντίστοιχα, δημοσίευσε στο Δελτίο του Ε. Ο. άρθρο με τίτλο *«Οι ξενόφωνοι και η σχολική γλώσσα»*. Ο Ηλιάκης, σε αυτήν την επιστολή, εξέφραζε την αντίθεσή του ως προς την χρήση διδακτικών εγχειριδίων γραμμένων στην καθαρεύουσα σε όλα τα ξενόφωνα σχολεία των προαναφερθέντων περιφερειών, υπογραμμίζοντας την ανάγκη τα διδακτικά βιβλία να είναι γραμμένα σε απλή γλώσσα. (Μπακή, 2014)

Το 1919, ο παιδαγωγός κι επιθεωρητής των σχολείων δημοτικής εκπαίδευσης στην περιοχή του Σιδηροκάστρου, Πύρζας δημοσίευσε στο Δελτίο του Ε.Ο. άρθρο με τίτλο *«Οι ξενόφωνοι της Μακεδονίας και η γλωσσική τους αφομοίωση»*. Στο άρθρο αυτό, τόνισε την ιδιαίτερη ανάγκη ίδρυσης νηπιαγωγείων σε όλα τα ξενόφωνα χωριά ανεξάρτητα από τον αριθμό των νηπίων. Πρότεινε, επίσης, την λειτουργία ξενόφωνου νυχτερινού σχολείου όπου θα φοιτούσαν υποχρεωτικά όσα παιδιά δεν γνώριζαν την ελληνική γλώσσα και το πρόγραμμα του θα ήταν κοντά στην καθημερινή ζωή των κατοίκων. Επιπλέον, τόνιζε πως θα ήταν ιδιαίτερα σπουδαίο οι δασκάλες να

φροντίζουν, πλην της διδασκαλίας, και για την κοινωνικοποίηση των ξενόφωνων αλλά και για την ένταξη τους στις πολιτισμικές αξίες του ελληνικού έθνους. Τέλος, πρότεινε την εισαγωγή της δημοτικής γλώσσας σε όλες τις τάξεις του δημοτικού σχολείου. (Μπακή, 2014)

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΚΑΘΑΡΕΥΟΥΣΑΣ ΣΤΟΝ ΕΞΕΛΛΗΝΙΣΜΟ ΤΩΝ ΞΕΝΟΦΩΝΩΝ ΠΛΗΘΥΣΜΩΝ

Κατά την πρώτη δεκαετία του 20^{ου} αιώνα, τότε που η δημοτική γλώσσα συνδέθηκε με την εκπαίδευση και με αιτήματα εκσυγχρονισμού αυτής, οι δημοτικιστές και οι καθαρολόγοι ήρθαν σε γλωσσική αντιπαλότητα. Οι υποστηρικτές της καθαρής προσπαθούσαν να επιβάλλουν τη γνώμη τους χρησιμοποιώντας θεσμικά και νομικά μέσα. Η αντίστασή τους προερχόταν κυρίως από όλους εκείνους τους θεσμούς που αποτελούν την πολιτική εξουσία (Κυβέρνηση, Βουλή, Δικαιοσύνη, Εκκλησία, Πανεπιστήμιο). Η διαμάχη ανάμεσα σε δημοτικιστές και καθαρολόγους μπορεί να διαφανεί και από τις θέσεις που πρόβαλλε ο Ανδρέας Σκιάς έναντι του Μανόλη Τριανταφυλλίδη. (Μπακή, 2014)

Το 1917, ο καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, Ανδρέας Σκιάς εξέδωσε το έργο με τίτλο *«Περί του εξελληνισμού Ξενοφώνων Πληθυσμών»* στο οποίο προσπάθησε να αντικρούσει τη γνώμη του Μ. Τριανταφυλλίδη στο έργο του *«Η γλώσσα μας στα σχολεία της Μακεδονίας»*. Εκεί, ο Α. Σκιάς προσπάθησε να παρουσιάσει την αποτυχία της επίσημης γραπτής γλώσσας να αποτελέσει χρήσιμο παράγοντα στον εξελληνισμό των ξενόφωνων υποστηρίζοντας μάλιστα πως αυτή έθετε σε κίνδυνο την εθνική συνοχή. Σε άλλο σημείο, ο Α. Σκιάς χαρακτήρισε την δημοτική γλώσσα, ή αλλιώς «νέα γραφομένη», ανίκανη να *«εξελληνίσει τους ξενόφωνους»* καθώς και να αντιμετωπίσει τους κινδύνους που ενείχε η βουλγαρική προπαγάνδα για την εθνική συνοχή. Σύμφωνα με τον ίδιο, το ελληνικό κράτος μπορεί να αντιμετωπίσει τον «εκβουλαρισμό» με την ισχύ του και την ισχύ της επίσημης γλώσσας του. Παρ' όλα αυτά, οι δημοτικιστές προβάλλοντας τη σημασία του εθνικού συμφέροντος καθώς και τη σύνδεσή της με την ανάγκη του «εξελληνισμού των ξενόφωνων» ενίσχυσαν το αίτημα για εισαγωγή της δημοτικής στα σχολεία, εφόσον είχε πλέον αποκτήσει λαϊκή αποδοχή. (Μπακή, 2014)

ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΗΓΗΣ

Το αρχείο που επιλέχτηκε για τη συγγραφή της εργασίας είναι το εξής: «Προσωρινή Κυβέρνησις Θεσσαλονίκης. Αρχείο Ανώτατης Διευθύνσεως Εκπαιδεύσεως 1916 – 1917». Το υλικό που μελετήθηκε αφορά στις υποδιοικήσεις της Κοζάνης και της Φλώρινας κατά το έτος αυτό. Κυρίως χρησιμοποιήθηκαν οι φάκελοι 8,9 και 17 αν και ερευνήθηκαν και οι υπόλοιποι φάκελοι του αρχείου. Το εν λόγω αρχείο βρίσκεται στα Γενικά Αρχεία του Κράτους Αθηνών και είναι διαθέσιμο για όλους όσους θέλουν να ασχοληθούν με την μελέτη εκπαιδευτικών θεμάτων της εποχής. Παρ' όλο που η συγκεκριμένη εργασία βασίζεται στο άνωθεν αρχείο, η συγγραφή έγινε κυρίως βάσει της διπλωματικής εργασίας του κ. Μαυροκωστίδη Γεωργίου «Παρουσίαση των εκπαιδευτικών αρχείων της προσωρινής κυβέρνησης Βενιζέλου στη Θεσσαλονίκη 1916 – 1917».

Το αρχείο των Γ.Α.Κ. είναι σε γενικές γραμμές ευανάγνωστο χωρίς ιδιαίτερες δυσκολίες, εκτός από σημεία που έχουν υποστεί μερική αλλοίωση κυρίως λόγω του χρόνου, ενώ προσφέρεται με αριθμημένες σελίδες. Το κυριότερο πρόβλημα, όπως περιγράφει και ο κ. Μαυροκωστίδης για την ανάγνωση των φακέλων, ήταν η ασυνέχεια των χρονολογιών που σε μερικά σημεία παρουσιάζονταν μπλεγμένες.

Όσον αφορά στην εργασία του κ. Μαυροκωστίδη, πρόκειται για μια εξαιρετικά καλή εργασία, με συνοχή και κατανοητά σημεία που βοηθάει τον ερευνητή / αναγνώστη να πάρει εύκολα όσες πληροφορίες χρειάζεται για την εκπαιδευτική κατάσταση στις περιοχές και στο έτος που μελετώνται. Το αρχείο προσφέρεται σε ηλεκτρονική μορφή και αριθμημένο κάτι που κάνει ακόμα πιο εύκολο το έργο των μελετητών.

Τα κυριότερα σημεία που μας απασχόλησαν είναι τα εξής:

ΑΡΙΘΜΟΣ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΜΕΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ, ΤΑΞΕΩΝ ΚΑΙ ΚΕΝΩΝ ΘΕΣΕΩΝ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΗΣ ΚΟΖΑΝΗΣ

Στην κατηγορία αυτή παραθέτονται στοιχεία για τα γυμνάσια της εκπαιδευτικής περιφέρειας της Κοζάνης κατά το έτος 1917. Στην συγκεκριμένη εκπαιδευτική

περιφέρεια υπάγονταν τα εξής σχολεία: 1) Γυμνάσιο Κοζάνης, 2) Γυμνάσιο Σιάτιστας, 3) Γυμνάσιο κι Ελληνικό Σχολείο Τσοτυλίου, 4) Γυμνάσιο Φλώρινας και τα Ημιγυμνάσια Βελβεντού, Βλάστης, Βογατσικού, Γρεβενών, Ζουπανίου, Κλεισούρας και Σερβίων. Σύμφωνα με το αρχείο, το φαινόμενο των κενών θέσεων παρατηρείται κυρίως στα γυμνάσια των περιοχών Κοζάνης, Σιάτιστας και Φλώρινας. Μάλιστα, σε μερικά σχολεία, όπως πληροφορούμαστε, κρίθηκε αναγκαία η αναστολή λειτουργίας τους καθώς το διδακτικό προσωπικό δεν ήταν επαρκές, εκτός από μερικές εξαιρέσεις όπου οι διδάσκαλοι παραιτήθηκαν από τα καθήκοντά τους ή πήραν μετάθεση. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν το Γυμνάσιο και το Ελληνικό Σχολείο Τσοτυλίου και το Γυμνάσιο Γρεβενών. (ΦΑΚΕΛΟΣ 8, ΣΕΛ. 13) (Μαυροκωστίδης, 2023)

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΕΛΛΕΙΨΕΙΣ

Τη διετία 1916-1917 παρατηρήθηκαν ελλείψεις στο εκπαιδευτικό δυναμικό των σχολείων. Το 1916, ελλείπει διδακτικού προσωπικού, διαλύθηκαν τα Γυμνάσια Τσοτυλίου και Φλώρινας, αντίστοιχα. Αν και έπρεπε να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στον εξελληνισμό της Δυτικής Μακεδονίας η ανωτέρω κατάσταση δημιούργησε σοβαρό πλήγμα στην περιοχή. Πιο συγκεκριμένα, το Γυμνάσιο Τσοτυλίου διαλύθηκε καθώς ο κύριος Τάνος (γυμνασιάρχης Φλωρίνης που όμως τοποθετήθηκε στο εν λόγω Γυμνάσιο από τον Γενικό Επιθεωρητή Στεφανάκη) εγκατέλειψε το σχολείο καθώς υπήρξε εντολή από την Ανώτατη Διοίκηση να επιστρέψει στη Φλώρινα. Όσον αφορά στη διακοπή λειτουργίας του Γυμνασίου Φλωρίνης, σημαντικό παράγοντα πέρα από την εκπαιδευτική έλλειψη προσωπικού, διαδραμάτισε και η άνοδος του επιτελείου που μαχόταν στο Μοναστήρι στην πόλη της Φλώρινας. (ΦΑΚΕΛΟΣ 8, ΣΕΛ. 20)

Όσον αφορά στην Προσωρινή Κυβέρνηση, η ίδια στόχευε στην αναδιάρθρωση και αναδιοργάνωση του Γυμνασίου Τσοτυλίου, έτσι ώστε το ίδιο να συνεχίσει τη λειτουργία του. (ΦΑΚΕΛΟΣ 8, ΣΕΛ. 29) Αν και υπήρχε έντονο ενδιαφέρον και για το Γυμνάσιο Φλώρινας έως τον Φεβρουάριο του 1917, ήταν ιδιαίτερα δύσκολο για εκείνη να ανταποκριθεί στο αίτημα για ενίσχυση διδακτικού προσωπικού στο συγκεκριμένο σχολείο. (ΦΑΚΕΛΟΣ 9, ΣΕΛ. 34) (Μαυροκωστίδης, 2023)

Η ΠΡΟΠΑΓΑΝΔΑ ΤΩΝ ΣΕΡΒΩΝ

Σύμφωνα με πληροφορίες του αρχείου, υπήρξε έντονη προπαγανδιστική συμπεριφορά των Σέρβων στην υποδιοίκηση της Φλώρινας. Ο επιθεωρητής, σε κείμενό του προς τον Ελευθέριο Βενιζέλο το 1917 θεώρησε την προπαγάνδα ως πρωτοβουλία μερικών Σέρβων (υπ)αξιωματικών και όχι ως οργανωμένη συνολική ενέργεια. Στο αρχείο αναγράφεται η συμπεριφορά των Σέρβων στα διάφορα χωριά της Φλώρινας όπου το φαινόμενο της προπαγάνδας ήταν άλλοτε εντονότερο (π.χ. Νεοκάζι, Λέσκοβατς κ.α.) και άλλοτε πιο ήπιο (Ζέλενιτς, Τσέροβο κ.α.). (ΦΑΚΕΛΟΣ 17, ΣΕΛ. 25-26) (Μαυροκωστίδης, 2023)

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΦΛΩΡΙΝΑΣ

Το Φεβρουάριο του 1917, σε έκθεση προς την Ανώτατη Διοίκηση Θρησκευμάτων και Παιδείας γίνεται μια εκτενής περιγραφή για την κατάσταση της εκπαιδευτικής περιφέρειας Φλώρινας. Από την έκθεση γίνεται ιδιαίτερα φανερή η έλλειψη εκπαιδευτικού δυναμικού με χαρακτηριστικό παράδειγμα τις κοινότητες που τελικά λειτούργησαν. Το 1916, όπως πληροφορούμαστε, την περιφέρεια της Φλώρινας συγκροτούσαν 83 κοινότητες εκ των οποίων λειτούργησαν τελικά μόνον οι 66.

Επιπλέον, επισημαίνεται πως σημαντικό ρόλο στη λειτουργία των σχολείων διαδραμάτισε και η παρουσία του Σέρβικου στρατού στην περιοχή αυτή. Σε πολλές περιπτώσεις τα σχολεία διέκοψαν την κανονική λειτουργία τους καθώς τα διδακτήρια χρησιμοποιήθηκαν από τις σέρβικες δυνάμεις ως νοσοκομεία. Μέσα από το αρχειακό υλικό, φαίνεται πως οι Σέρβοι ασκούσαν ασφυκτική πίεση και στην εκκλησία αναγκάζοντας ακόμα κι έναν ιερέα να τους παραχωρήσει χίλιες δραχμές από το ταμείο, ποσό που προοριζόταν για την αγορά βιβλίων. Οι μαθητές ελλείπει διδακτηρίων, αναγκάζονταν να κάνουν μάθημα στο προαύλιο της εκκλησίας, μέρος που προφανώς δυσχέραινε το έργο των διδασκάλων.

Το 1917, η λειτουργία των σχολείων δεν κατέστη δυνατή σε 21 κοινότητες της Φλώρινας, ενώ συνολικά στην περιφέρεια λειτούργησαν κανονικά μόλις 20 σχολεία και 16 ανομοιόμορφα. Αξίζει να σημειωθεί ότι σε όσα χωριά βρίσκονταν Γάλλοι, δεν υπήρξε πρόβλημα με τους δασκάλους καθώς οι δεύτεροι είχαν την ελευθερία να ασκούν τα καθήκοντά τους.

Τα κενά στην εκπαιδευτική περιφέρεια της Φλώρινας, που υπήρξαν λόγω μετακινήσεων προς την Παλαιά Ελλάδα ή παραιτήσεων ήταν 62. Για τη συμπλήρωση των κενών έπρεπε να βρεθούν 21 δημοδιδάσκαλοι, 23 υποδιδάσκαλοι και 18 νηπιαγωγοί. Το αρχείο που μας παρέχεται, μας προσφέρει μέσω πίνακα πληροφορίες για τον αριθμό των σχολείων που δεν μπορούσαν να λειτουργήσουν αλλά και γι'αυτά που είχε σταλεί εκπαιδευτικό προσωπικό με σκοπό τον εξελληνισμό των αλλογλώσσων. (ΦΑΚΕΛΟΣ 17, ΣΕΛ. 29 – 31) (Μαυροκωστίδης, 2023)

Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΤΙΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΕΣ ΚΟΖΑΝΗΣ ΚΑΙ ΦΛΩΡΙΝΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1916 – 1917 ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΠΑΡΑΘΕΜΑΤΑ (ΑΝΑΛΥΣΗ ΑΡΧΕΙΟΥ ΜΑΥΡΟΚΩΣΤΙΔΗ)

- Σιάτιστα, 20 Οκτωβρίου 1916

Προς τον Κυβερνητικό Επίτροπο Δυτικής Μακεδονίας κο. Ι. Ηλιάκη

Στο εν λόγω σημείωμα, ο επιθεωρητής δημοτικών σχολείων Ανασελίτσης, αναφέρει στον κο. Ι. Ηλιάκη πως υπάρχουν 15 κενές θέσεις υποδιδασκάλων οι οποίες είναι δύσκολο να καλυφθούν. Σύμφωνα με τα λεγόμενά του, δεν τηρούνται τα απαραίτητα προσόντα και υπάρχουν σοβαρές δυσκολίες για το διορισμό προσωρινών καθώς σχεδόν όλες οι σχολικές εφορίες δεν μπορούν να προχωρήσουν σε διορισμούς και αμοιβές αυτών. Καλεί τον κο. Ηλιάκη να παρακαλέσει τον υπουργό παιδείας να λύσει το θέμα νομοθετικά, διότι το σχολικό έτος θα ξεκινήσει με 15 κενές θέσεις στα σχολεία της περιοχής και σε καμία περίπτωση δεν θα ήθελε τα παιδιά των κατοίκων μικρών

κοινοτήτων να στερηθούν τη δημοτική εκπαίδευση. Ο ίδιος θεωρεί πως θα ήταν ιδιαίτερα χρήσιμο να καλούνται να καλύψουν τις κενές θέσεις που δημιουργούνται προσωρινοί εκπαιδευτικοί έως ότου παρουσιαστούν σε αυτές μόνιμοι δάσκαλοι.

- Θεσσαλονίκη, 14 Νοεμβρίου 1916

Σε διάταγμα προς τον Σύμβουλο της Δημόσιας Εκπαίδευσης, με σκοπό την δημοσίευση και την εκτέλεσή του, υπογραμμίζονται τα εξής:

Άρθρο 1^ο

Το διδασκαλείο αρρένων Κοζάνης αναστέλλει την λειτουργία του κατά το αρζόμενο σχολικό έτος λόγω έλλειψης διδακτικού προσωπικού. Οι τρόφιμοι αυτού προσλαμβάνονται ως υπότροφοι του κράτους στο διδασκαλείο αρρένων Θεσσαλονίκης.

Άρθρο 2^ο

Στους προσλαμβανόμενους υπότροφους μαθητές χορηγούνται 60 δραχμές το μήνα προκαταβολικά ως έξοδα διατροφής και συνεχίζεται η καταβολή αυτών για όλο το έτος 1916 – 1917 από το Β' ταμείο πληρωμών Θεσσαλονίκης όπως ορίζει η σχετική εντολή που εκδίδεται από την Ανώτατη Διεύθυνση Δημόσιας Εκπαίδευσης ως απόδειξη απαλλαγής των υποτρόφων από τα τέλη χαρτοσήμων.

- Θεσσαλονίκη, 18 Νοεμβρίου 1916

Έκθεση προς την Προσωρινή Κυβέρνηση

Σε Νομοθετικό Διάταγμα που αποστέλλεται προς κύρωση στην Προσωρινή Κυβέρνηση, επισημαίνεται ότι ο καθηγητής κ. Κ. Μερκούριος και ο ελληνοδιδάσκαλος Α. Παπακυρίτσης απολύονται καθώς ο μεν πρώτος έλαβε μετάθεση κατά τον μήνα Αύγουστο στη Φλώρινα κι ενώ υπήρξε προτροπή αυτού να αναλάβει τα νέα του καθήκοντα τόλμησε για εθνικούς λόγους να αρνηθεί τη θέση κι έχοντας θράσος να μην αναγνωρίσει το νέο καθεστώς [...]

- Κοζάνη, 21 Νοεμβρίου 1916

Προς την Σεβαστή Ανώτατη Διεύθυνση της Παιδείας και των Θρησκευμάτων (τμήμα μέσης παιδείας)

Ο Γενικός Επιθεωρητής της 11^{ης} εκπαιδευτικής περιφέρειας διαβιβάζει την αίτηση του ελληνοδιδάσκου κ. Νικολάου Μαλούτα για διάλυση του ελληνικού σχολείου και του Γυμνασίου Τσοτυλίου και παρακαλεί να αποσπασθεί στο Γυμνάσιο Κοζάνης, το οποίο έχει μέγιστη ανάγκη προσωπικού και παρακαλεί τη Διεύθυνση λαμβάνοντας υπόψιν τις εξαιρετικές περιστάσεις να επιτρέψει ό,τι αναγράφεται και τηλεγραφικώς να διατάξει την απόσπασή του.

- Γυμνάσιο Φλωρίνης, 24 Νοεμβρίου 1916

Προς τον κύριο Νομάρχη Φλώρινας

Στο σημείωμα αναφέρεται ότι από το γυμνάσιο λείπουν τέσσερις καθηγητές εκ των οποίων 2 φιλόλογοι, ένας φυσικός κι ένας γαλλικών. Των γαλλικών δύναται να καλυφθεί εάν αποσπασθεί στα καθήκοντα Κυβερνητικού Επιτρόπου ο καθηγητής του διαλυέντος Γυμνασίου Τσοτυλίου κος. Ν. Παύλου. Δεν συμβαίνει το ίδιο όμως με τις θέσεις των φιλολόγων και του φυσικού που δεν μπορούν να καλυφθούν όπως συμβαίνει στα Γυμνάσια της Δυτικής Μακεδονίας. Οι δε κείμενοι νόμοι επιβάλλουν ως ανώτατο όριο διδασκαλίας στους γυμνασιάρχες 15 ώρες εβδομαδιαίως, στους καθηγητές 24 και στους ελληνοδιδασκάλους 30. Επομένως, καθίσταται προβληματική η προαγωγή και η απόλυση των μαθητών κατά το τέλος του σχολικού έτους κι αντί να αυξάνονται οι ελπίδες για την ίδρυση γυμνασίου συμβαίνει το αντίθετο. Τα πράγματα μπορούν να διορθωθούν σχετικά, εάν η προϊστάμενη εκπαιδευτική αρχή αναλάβει να βρει εκπαιδευτικό μέσον που θα διδάσκει πάντα τα μαθήματα αυτά με βάση το πρόγραμμα και τις ώρες κάθε εβδομάδας όπως αυτά αναγράφονται.

- Θεσσαλονίκη, 8 Δεκεμβρίου 1916

Προς τους κ. κ. Γενικούς Επιθεωρητές των σχολείων

Με το σημείωμα αυτό, παρακαλούνται όλοι οι Επιθεωρητές να υποβάλλουν πίνακα με τα εξής ευδιάκριτα χαρακτηριστικά: 1) το ονοματεπώνυμο και την εκπαιδευτική περιφέρεια λειτουργών της Μέσης Εκπαίδευσης, 2) το είδος, τον βαθμό και το έτος

λήψης του πτυχίου, 3) τον βαθμό που υπηρετεί ο καθένας, 4) την έδρα και το είδος του σχολείου που υπηρετε 5) τον κανονικό και τον αυξημένο μισθό αυτών, 6) τον χρόνο υπηρεσίας αυτών, 7) το έτος γέννησης, 8) τον δήμο που είναι εγγεγραμμένοι, 9) τον αύξοντα αριθμό του μητρώου αρρένων.

- Θεσσαλονίκη, 10 Δεκεμβρίου 1916

Προς τον κ. Νομάρχη Κοζάνης

Στη συγκεκριμένα αναφορά, υπογραμμίζεται ότι δεν υπάρχει αναγεγραμμένη σχετική πίστωση στον προϋπολογισμό του 1915 για ειδική δαπάνη στους προς απόσπαση δασκάλους στις ξενόφωνες κοινότητες κι έτσι η συγκεκριμένη θα συμπεριληφθεί στον προϋπολογισμό του επόμενου έτους. Παρακαλείται ο κ. Νομάρχης να αναφέρει α) το απαιτούμενο ποσό προς πληρωμή των απεσπασθέντων δασκάλων στα Βλαχόφωνα χωριά και β) τον αριθμό αυτών.

- Θεσσαλονίκη, 12 Οκτωβρίου 1916

Προς τις Διευθύνσεις των Σχολείων της δημοτικής και μέσης Εκπαίδευσης

Την 15^η Δεκεμβρίου του ισταμένου μηνός λόγω της ονομαστικής εορτής του Προέδρου της Κυβερνήσεως καλούνται όλα τα σχολεία σε αργία προς ένδειξη τιμής και σεβασμού στον μέγα άνδρα. Οι διδάσκαλοι πρέπει να εξηγήσουν στους μαθητές τον λόγο της αργίας και το έργο που ο ίδιος ανέλαβε να φέρει εις πέρας η μεγαλοφυΐα, η θέληση και η φιλοπατρία του μεγάλου αυτού τέκνου της Κρήτης.

- Θεσσαλονίκη, 14 Δεκεμβρίου 1916

Προς τους Διευθυντές των σχολείων της μέσης εκπαίδευσης

Ο Κ. Πρόεδρος εκφράζει την επιθυμία οι εκπαιδευτικοί να περιορισθούν κατά την παρούσα ημέρα στην εξήγηση του έργου του Αρχηγού των Φιλελευθέρων στους μαθητές και την επομένη να λειτουργήσουν τα σχολεία κατά το ορισμένο πρόγραμμα.

- Θεσσαλονίκη, 28 Δεκεμβρίου 1916

Με πρόταση του Συμβούλου της Δημόσιας Εκπαίδευσης επιτρέπεται στα εποπτικά συμβούλια της Δημοτικής Εκπαίδευσης οι οποίες απαρτίζονται από τρία μέλη να θεωρούνται απαρτία όταν είναι παρόντα τα 2 από τα 3 μέλη εφόσον το τρίτο μέλος καθίσταται ανάγκη να εκτελεί χρέη Επιθεωρητή. Η ισχύς του παρόντος διατάγματος ξεκινά από τη δημοσίευση αυτού, ενώ η δημοσίευση κι εκτέλεση αυτού ανατίθεται στον Σύμβουλο.

- Φλώρινα, 18 Ιανουαρίου 1917

Προς τον εξοχότατο Πρόεδρο της σεβαστής Κυβερνήσεως κ. Ελευθέριο Βενιζέλο

Οι παρευρισκόμενοι στη Φλώρινα τελειόφοιτοι μαθητές αναφέρουν ότι:

Όλοι οι μαθητές ανυπομονούν για το άνοιγμα του γυμνασίου της περιοχής μας του οποίου η ίδρυση οφείλεται σε εκείνον και μόνον εκείνον.

Παρ' όλα αυτά, η έλλειψη του απαιτούμενου προσωπικού καθώς και Γυμνασιάρχη συνετέλεσε στην απώλεια πολύτιμου χρόνου για τον οποίο θα ζημιωθούμε τα μέγιστα.

Καθώς βρισκόμαστε στο δεύτερο τρίμηνο χωρίς να υπάρχει καμία πρόνοια δικαιούμαστε να ανησυχούμε και απελπισμένοι πλέον να εκλιπαρούμε για μέριμνα σχετικά με τους αδικημένους μαθητές και των τελειόφοιτων να αποστείλλετε δύο τουλάχιστον ακόμα πρόσωπα, έτσι ώστε να καταστεί δυνατή η λειτουργία όλων των τάξεων απομακρύνοντας τον κίνδυνο να χαθεί το παρόν σχολικό έτος.

- Θεσσαλονίκη, 31 Ιανουαρίου 1917

Προς τον κ. Νομάρχη Φλωρίνης

Ο πρώην γυμνασιάρχης Φλωρίνης κ. Ευάγγελος Τανός υπέβαλε τις κάτωθι καταστάσεις:

Α) για κατασκευή σχολικών σκευών κι επίπλων, εδρών, θρανίων, πινάκων, κτλ εκ δραχμών 435

Β) για κατασκευή δύο ντουλαπιών για απόθεση της βιβλιοθήκης του Γυμνασίου Μοναστηρίου εκ δραχμών 125 και

Γ) για υλικό θέρμανσης του Γυμνασίου Φλωρίνης για τους μήνες Ιανουάριο, Φεβρουάριο, Μάρτιο του σχολικού έτους 1915 – 1916.

Ο ίδιος παρακαλεί τον κ. Νομάρχη να εξετάσει και να αναφέρει αν όντως οι αναφερόμενες εργασίες γίνονται, έτσι ώστε να καταβληθούν τα απαιτούμενα ποσά.

- Φλώρινα, 7 Φεβρουαρίου 1917

Προς την Σεβαστή Ανώτατη Διοίκηση των Θρησκευμάτων και της Παιδείας

(Εκπαιδευτική κατάσταση της εκπαιδευτικής περιφέρειας Φλωρίνης)

Σε σημείωμα προς τον κ. Σύμβουλο για την εκπαιδευτική κατάσταση της εκπαιδευτικής περιφέρειας Φλωρίνης αναφέρονται τα εξής:

Η εκπαιδευτική περιφέρεια Φλωρίνης αποτελείται από 83 μεγάλες και μικρές κοινότητες και διαιρείται σε 3 τμήματα, το τμήμα της Πρέσπας, το τμήμα της Φλωρίνης και το τμήμα Σοροβυτίου.

Κατά το λήξαν σχολικό έτος λειτούργησαν σχολεία σε 66 κοινότητες με 125 άτομα διδακτικό προσωπικό ενώ φοίτησαν 3863 μαθητές και 2404 μαθήτριες.

Κατά το παρόν έτος, λόγω των εξαιρετικών γεγονότων και της αισχροφούς υποχώρησης των Γερμανοβούλγαρων από την περιοχή μόλις στα μέσα Οκτώβρη με αρχές Νοέμβρη σημειώθηκε μια ελάχιστη εκπαιδευτική αποκατάσταση ενώ από τα μέσα Νοέμβρη λειτούργησαν σχολεία σε 20 κοινότητες στις 10 εκ των οποίων δεν διακόπηκε ποτέ η λειτουργία τους.

Η διέλευση Στρατού στα διάφορα σημεία παρεμπόδιζε την κανονική λειτουργία των σχολείων ενώ πολλά διδακτήρια μετατράπηκαν ακόμα και σε Στρατιωτικά Νοσοκομεία. Καθώς επικρατούσαν πολεμικές συνθήκες ήταν αδύνατη η αποστολή διδακτικού προσωπικού στις κοινότητες προς αποφυγή προστριβών με τους χωρικούς που ίσως και να μην μπορούσαν να παραχωρήσουν κατοικία στους διδασκάλους, αλλά

και με τον στρατό ειδικά τον Σέρβικο οι οποίοι κατείχαν τα διδακτήρια ή θα μπορούσαν να παρενοχλήσουν ακόμα και το διδακτικό προσωπικό.

Σε 21 μικρές κοινότητες, λόγω έλλειψης διδακτικού προσωπικού δεν επιτεύχθη να λειτουργήσει κανένα σχολείο κατά το παρόν σχολικό έτος.

Έτσι λοιπόν, τα σχολεία της περιφέρειας κατατάσσονται για το παρόν σχολικό έτος ως εξής:

A) 20 σχολεία που λειτούργησαν κανονικά

B) 16 σχολεία που λειτούργησαν ατάκτως και διέκοψαν τις εργασίες τους.

Γ) 27 σχολεία που δεν λειτούργησαν ως σήμερα για διάφορους λόγους.

Δ) 21 μικρά σχολεία που έμελλε να μην λειτουργήσουν λόγω έλλειψης προσωπικού και λόγω των πολεμικών καταστάσεων που επικρατούσαν.

Εκτός από τα παραπάνω είδη σχολείων έχουμε 28 εργαζόμενους δασκάλους και 30 εργαζόμενες δασκάλες, 5 δασκάλους και 14 δασκάλες σε αργία, 9 δασκάλους και 16 δασκάλες που διέκοψαν την εργασία τους. Μεταξύ των εργαζόμενων υπάρχουν 11 δάσκαλοι και 9 δασκάλες απεσπασμένοι.

Αξίζει να σημειωθεί ότι κατά το λήξαν έτος απήχθησαν από τους Βουλγάρους 5 διδάσκαλοι εκ των οποίων οι 4 εργάζονταν στην Πρέσπα. Τα χωριά της Πρέσπας κατελήφθησαν από τους Αλβανούς και ο μόνος διδάσκαλος της περιοχής Αντ. Παπαναούμ εγκατέλειψε τη θέση και με την σύζυγό του εγκαταστάθηκαν στη Βιγλίστη.

Στο τμήμα της Πρέσπας λειτούργησαν μόλις και μετά βίας ελάχιστα σχολεία, «ως της Νιβίτσης, Γερμανίου και Ράμπης» ενώ σε αργία βρίσκονται 13 σχολεία τα οποία λειτούργησαν κατά το παρελθόν έτος.

Στη Φλώρινα σημειώθηκε κρούσμα επέμβασης του Σέρβικου στρατού στην Ελληνική εκπαίδευση. Στη Βοσταράνη, αφού εδιώχθη η χωροφυλακή προ καιρού, αφού ανάγκασαν τον ιερέα του χωριού να λειτουργεί Σλαυιστί, εγκαινίασαν τη λειτουργία και Σέρβικου σχολείου με διδασκάλους από τους εφέδρους στρατιώτες. Ο επίτροπος της ιεράς εκκλησίας της Βοσταράνης ομολόγησε πως μετά από πίεση, αναγκάστηκε να δώσει στους Σέρβους χίλιες δραχμές τα οποία βρίσκονταν στο ταμείο με σκοπό να αγοραστούν διδακτικά βιβλία για τους μαθητές. Στη Βοσταράνη υπήρχε

κοινό σχολείο με 2 διδασκάλους και μια νηπιαγωγό, στο οποίο φοιτούσαν συνολικά 25 μαθητές και μαθήτριες μικτά. Η κοινότητα στερείται κατάλληλου διδακτηρίου, καθώς αυτό που υπάρχει εκτός του χώρου και στο προαύλιο της εκκλησίας είναι σαθρό και στενάχωρο. Κατά το προηγούμενο έτος, νοικιάστηκε οίκημα για χρήση του ως διδακτήριο, ενώ η κοινότητα επρόκειτο να ιδρύσει με συνδρομή δημόσιο νέο διδακτήριο, αντάξιο της μεγάλης κοινότητας το οποίο και ήθελε να χρησιμεύσει και ως κεντρικό σχολείο των πέριξ χωριών.

Αντίθετα, στα κατεχόμενα από τον Γαλλικό στρατό χωριά, όλοι οι διδάσκαλοι αφέθησαν ελεύθεροι για την εξάσκηση των καθηκόντων τους. Στην περιοχή Ουπερένη, ο διδάσκαλος Χρ. Ματζάρης εργαζόταν σε δωμάτιο οικίας έχοντας ηρεμία, εφόσον το χωριό κατείχαν οι ευγενείς Γάλλοι. Εάν όμως βρίσκονταν στη θέση αυτών οι Σέρβοι τότε δεν θα επικρατούσε καθόλου ησυχία. Οι Σέρβοι κατέλαβαν πρώτα το δωμάτιο του διδασκάλου και μετά το δωμάτιο παράδοσης απογυμνώνοντάς το ακόμα και από τα θρανία τα οποία έκαψαν.

Παρ' όλα αυτά, δεν υπάρχει αμφιβολία πως η πλειονότητα των κατοίκων και μια ικανή μερίδα συμπαθεί το ελληνικό καθεστώς και αδιαφορεί προς τους Σλάβους, είτε Βούλγαροι λέγονται είτε Σέρβοι.

- Κοζάνη, 24 Μαρτίου 1917

Προς τη Σεβαστή Ανώτατη Διεύθυνση της Δημόσιας Εκπαίδευσης (τμήμα Μέσης Παιδείας)

Ο Γενικός Επιθεωρητής της 11^{ης} εκπαιδευτικής περιφέρειας σε τηλεγράφημα προς τον κ. Σύμβουλο, καλεί τον ίδιο να υποβάλει πίνακα με ευκρινή τον αριθμό των σχολείων, τον αριθμό των τάξεων και τις κενές θέσεις στα σχολεία της Μέσης Εκπαίδευσης της 11^{ης} εκπαιδευτικής περιφέρειας.

Αύξ. Αριθμ.	Είδος σχολείου	Αριθμός τάξεων	Κενές θέσεις	Παρατηρήσεις
1	Γυμνάσιο Κοζάνης	6	1)Γυμνασιάρχη 2)Δύο φιλολόγων	-

			3)Καθηγ. Φυσικής 4)Διδασκάλου των τεχνικών μαθημάτων	
2	Γυμνάσιο Σιατίστης	6	1)Ενός φιλόλογου 2)Διδασκάλου της γυμναστικής	Ο καθηγητής Ιερών, στο Γυμνάσιο Σιατίστης, Ι. Παπανικολάου κατηγορήθηκε εξαιτίας του λόγου που εκφώνησε στην επέτειο για την πτώση των Ιωαννίνων. Συνελήφθη καθώς προσέκρουσε στα καθεστώτα και βρίσκεται στη Θεσσαλονίκη.
3	Γυμνάσιο κι Ελληνικό Σχολείο Τσοτυλίου	7		Προσωρινά εκτός λειτουργίας. Το προσωπικό, με την έκρηξη του κινήματος, αποχώρησε για την Π. Ελλάδα πλην του καθηγητή Ιερών Ν. Μαλούτα ο οποίος παραιτήθηκε και

				του διδασκάλου της γυμναστικής Αριστ. Ιωαννίδου ο οποίος πήρε μετάθεση για το Γυμνάσιο Φλωρίνης.
4	Γυμνάσιο Φλωρίνης	6	1)Γυμνασιάρχη 2)Δύο φιλόλογων 3)Καθηγητή φυσικών 3)Καθηγητή γαλλικών	Ο διδάσκαλος τεχνικών, στο Γυμνάσιο Φλωρίνης, Αδ. Νικολαΐδης συνελήφθη από τις συμμαχικές αρχές και βρίσκεται στη Θεσσαλονίκη. Ο διορισμένος στο Γυμνάσιο αυτό, καθηγητής Γαλλικών Σωτ. Κωνσταντινίδης είναι αποσπασμένος από τον προηγούμενο Σεπτέμβριο στο Γυμνάσιο Κοζάνης.
5	Ημιγυμνάσιο Γρεβενών	4	1)Δύο φιλόλογων 2)Καθηγητή μαθηματικών 3)Καθηγητή γαλλικών	Στο εκπαιδευτήριο αυτό, πλην του προϋπάρχοντος Γ/θμιου ελληνοδιδασκάλου

			4)Γ/θμιου Ελληνοδιδασκάλου	Ν. Παπαστεργίου, είχαν διορισθεί τον Σεπτέμβριο του 1916, δύο φιλόλογοι, ένας καθηγητής μαθηματικών κι ένας καθηγητής γαλλικών οι οποίοι όμως, με την έκρηξη του κινήματος, αποχώρησαν για την Π. Ελλάδα
6	Ημιγυμνάσιο Ζουπανίου	2		Το συγκεκριμένο Ημιγυμνάσιο, το οποίο και ιδρύθηκε πριν απο 3 έτη, δεν λειτουργήσε είτε γιατί οι διορισθέντες είχαν επιστρατευθεί είτε γιατί δεν αποδέχθηκαν τις θέσεις.
7	Ημιγυμνάσιο Βελβεντού	2		-
8	Ημιγυμνάσιο Βλάστης	1		-
9	Ημιγυμνάσιο Κλεισούρας	1		-

10	Ημιγυμνάσιο Σερβίων	1		-
11	Ημιγυμνάσιο Βογατσικού	1	Ενός ελληνοδιδασκάλου	Το γυμνάσιο αυτό αν και ιδρύθηκε προ τριετίας δεν λειτουργήσε για τους ίδιους λόγους που δεν λειτουργήσε το Ημιγυμνάσιο Ζουπανίου.

- Φλώρινα, 30 Απριλίου 1917

Προς την Σεβαστή Διεύθυνση της Δημ. Εκπαίδευσης

Με τηλεγραφική διαταγή καλείται ο κ. Σύμβουλος να αποστείλει συνημμένα πίνακα με εμφανείς τις κενές θέσεις στην εκπαιδευτική περιφέρεια Φλωρίνης όπου χρειάζονται διδακτικό προσωπικό απαραίτητο για την απρόσκοπτη λειτουργία των διαφόρων σχολείων.

Στον πίνακα καταφαίνονται ότι προς αντικατάσταση 62 διδασκάλων αμφότερων των φύλων απαιτούνται 21 δημοδιδάσκαλοι και 23 υποδιδάσκαλοι αμφοτέρων των φύλων καθώς και 18 Νηπιαγωγοί απαραίτητοι για να συμπληρωθούν τα παρατηρούμενα κενά, τα οποία προήλθαν κατά το συγκεκριμένο έτος κυρίως λόγω αποχώρησης 29 διδασκάλων από τους οποίους 16 απήλθαν από την Π. Ελλάδα και 12 παραιτήθηκαν εν μέσω του έτους. Το διδακτικό προσωπικό απαιτείται από 18 τελείως κενές θέσεις εκ των οποίων 5 θέλουν να αντικαταστήσουν ισάριθμους απαχθέντες από τους Γερμανοβούλγαρους και σε άλλες 27 κοινότητες τα σχολεία των οποίων έχουν ανεπαρκές διδακτικό προσωπικό.

Στο τέλος του πίνακα σημειώνονται και άλλες 14 κοινότητες στις οποίες είτε λόγω μικρότητας είτε λόγω ελλείψεως προσωπικού είναι δυνατό να μην λειτουργήσουν σχολεία κατά το επόμενο σχολικό έτος, αν και στα 7 από αυτά είχαν αποσταλεί προς

αφομοίωση διδάσκαλοι, σε μια προσπάθεια να ξεκινήσει η εξελληνίση των ξενόφωνων και σε αυτές τις μικρές περιοχές.

Πίνακας με τις κενές θέσεις στην εκπαιδευτική περιφέρεια Φλωρίνης (1916 – 1917)

Όνομα Κοινότητας	Αριθμός και βαθμός διδακτικού προσωπικού	Παρατηρήσεις
Φλώρινα Δημ. Αρρένων	4 Δημοδιδάσκαλοι	-
Κοινό	1 Δημοδιδάσκαλος	Κενή θέση
Κοινό	1 Νηπιαγωγός	
Δημ. Θηλέων	2 Δημοδιδάσκαλοι	
Αγία Παρασκευή	1 Νηπιαγωγός	
Βοσταράνη	1 Νηπιαγωγός	
Βύρμπαινη	1 Νηπιαγωγός	
Γκλομποτσάνη	1 Υποδιδάσκαλος	Κενή θέση
Γορνίτσοβο	1 Δημοδιδάσκαλος	
Ζελενήτσι	1 Δημοδιδάσκαλος	
Ζελενήτσι	1 Νηπιαγωγός	
Καλλινίκιον	1 Νηπιαγωγός	
Καμπάσνιτσα	1 Υποδιδάσκαλος	
Κάτω Κλεστίνα	1 Υποδιδάσκαλος	Κενή θέση
Κουσκοβαίνη	1 Υποδιδάσκαλος	
Λάγκα	1 Υποδιδάσκαλος	Κενή θέση
Λεσκοβέτσι	1 Υποδιδάσκαλος	Κενή θέση
Μπάνιτσα	1 Δημοδιδάσκαλος	
Μπέσφινα	1 Νηπιαγωγός	Κενή θέση
Μπορέσνιτσα	1 Νηπιαγωγός	Κενή θέση
Νέβεσκα	1 Νηπιαγωγός	
Νεβολιάνη	2 Δημοδιδάσκαλοι	
Νεγοβάνη	1 Δημοδιδάσκαλος	
Νεοκάζη	1 Υποδιδάσκαλος	Κενή θέση
Νερέτη	1 Δημοδιδάσκαλος	

Νερέτη	1 Νηπιαγωγός	
Νέβιτσα	1 Νηπιαγωγός	
Οροβνίκι	1 Υποδιδάσκαλος	Κενή θέση
Παπαζάνη	1 Δημοδιδάσκαλος	
Πάτελι	2 Δημοδιδάσκαλοι	
Πάτελι	1 Νηπιαγωγός	
Πεσόσνιτσα	1 Υποδιδάσκαλος	
Πεσόσνιτσα	1 Νηπιαγωγός	
Πετοράκι	1 Υποδιδάσκαλος	Κενή θέση
Πέτρεσκον	1 Υποδιδάσκαλος	Κενή θέση
Πέτρεσκον	1 Νηπιαγωγός	
Πισοδέρι	1 Δημοδιδάσκαλος	
Πουστέτσι	1 Υποδιδάσκαλος	Κενή θέση
Πουστέτσι	1 Νηπιαγωγός	
Πρεκοπάνα	1 Νηπιαγωγός	
Ράκοβον	1 Δημοδιδάσκαλος	
Ρόσνα	1 Υποδιδάσκαλος	
Ρούδαρη	1 Υποδιδάσκαλος	Κενή θέση
Ρούδνικ	1 Υποδιδάσκαλος	Κενή θέση
Σακκούλεβον	1 Υποδιδάσκαλος	Κενή θέση
Σέτινα	1 Υποδιδάσκαλος	
Σοροβίτσιον	1 Δημοδιδάσκαλος	
Σοροβίτσιον	2 Νηπιαγωγοί	
Σούλι	1 Υποδιδάσκαλος	Κενή θέση
Στίρκοβον	1 Υποδιδάσκαλος	Κενή θέση
Τουμενέτσι	1 Υποδιδάσκαλος	Κενή θέση
Τύρσια	1 Δημοδιδάσκαλος	
Χασάνοβον	1 Υποδιδάσκαλος	
Αχίλλειον	Τριτοβάθμιοι Υποδιδάσκαλοι	Λειτουργήσε σχολείο για ένα έτος
Κάτω Γκόριτσα		
Δροβίτσιτσα		

Ζαρόσκα	Λειτουργήσε σχολείο για ένα έτος
Λάζενη	
Λέσκα	
Μαχαλάς	
Μέδοβον	Λειτουργήσε σχολείο για δύο έτη
...	Λειτουργήσε σχολείο για δύο έτη
Παπαδιά	
Ραχμανλή	Λειτουργήσε σχολείο για ένα έτος
...	
Τύρναβον	Λειτουργήσε σχολείο για ένα έτος
Δρένοβον	Λειτουργήσε σχολείο για ένα έτος

- Θεσσαλονίκη, 18 Ιουνίου 1917

Διάταγμα

Περί προσλήψεως ως υποτρόφου τον μαθητή του Γυμνασίου Φλωρίνης Γεωργίου Θ. Μόδη

Άρθρο

Προσλαμβάνεται ως υπότροφος του Κράτους για τέσσερα χρόνια ο μαθητής του γυμνασίου Φλωρίνης Γεώργιος Θ. Μόδης, τέκνο πατρός μαρτυρήσαντο υπέρ πατρίδος με μηνιαίο χορήγημα 100 δραχμές.

Η δημοσίευση και η τέλεση του παρόντος διατάγματος ανατίθεται στον Σύμβουλο.

- Επιθεωρητή δημοτικών σχολείων

Με τηλεσίγραφο ενημερώνεται για το αίτημα του μαθητή Γεωργίου Μόδη για υποτροφία στο Διδασκαλείο αρρένων.

- Προς τον κ. Σύμβουλο

Επί των οικονομικών

Διαβιβάζονται τα κάτωθι

- 1) Ίδια αίτηση του Γεωργίου Θ. Μόδη, την μεν προς τον Κ. Πρόεδρο της Κυβέρνησης, την δε προς τον κ. Επιθεωρητή των δημοτικών σχολείων Φλωρίνης.
- 2) Έκθεση του επιθεωρητή προς τον κ. Πρόεδρο όπου συνιστάται θερμώς η πρόσληψη του προαναφερθέντος μαθητή ως υπότροφο του Κράτους.
- 3) Σχέδιο Νόμου, το οποίο [...] πρέπει να υποβληθεί προς κύρωση.
- 4) Έκθεση που να υποστηρίζεται η κύρωση του Νόμου.

- Έκθεση προς την Προσωρινή Κυβέρνηση

Λαμβάνοντας υπόψιν την αίτηση του μαθητή του Γυμνασίου Φλωρίνης Γεωργίου Θ. Μόδη προς τον κ. Πρόεδρο της Κυβέρνησης, ο οποίος αιτείται να προσληφθεί ως υπότροφος του Κράτους προς περάτωση των σπουδών του στο Γυμνάσιο, με την υπ' Αριθμ. 183 έκθεση του επιθεωρητή των δημοτικών σχολείων Φλωρίνης, θερμός συνήγορος υπέρ προστασίας της οικογένειας του αιτούμενου μαθητή, καθώς ο πατέρας του ως ενεργός συμμετέχων στον εθνικό αγώνα της Μακεδονίας μαρτυρικά δολοφονήθηκε το 1904 από τους Βουλγάρους, λαμβάνουμε την τιμή να συστήσουμε θερμά την κύρωση του συνημμένου υποβαλλόμενου Διατάγματος θεωρώντας ότι μπορούμε να παρέχουμε στην άλλοτε περήφανη, εύπορη και πρωτοστατήσασα στον αγώνα οικογένεια του Μοναστηρίου την δίκαιη, αμοιβαία και ορισμένη από την πατρίδα προστασία, η οποία πλέον πεινασμένη εκλιπαρεί άρτον για συντήρηση κι εκπαίδευση του μονογεννούς αρρένου της.

- Προς το Υπουργείο Δημόσιας Εκπαίδευσης

Το Γυμνάσιο Φλωρίνης αδυνατεί να επαναλειτουργήσει καθώς δεν συμπληρώνεται το διδακτικό προσωπικό που απαιτείται λόγω έλλειψης τεσσάρων διδασκάλων.

- Με μεγάλη λύπη αναφέρεται ότι το Γυμνάσιο Φλωρίνης μένει κλειστό μετά την αποχώρηση του Διευθυντή κ. Τάνου, αφού δεν βρέθηκε κανείς να τον αναπληρώσει.
- Δημόσια Εκπαίδευση

Πρέπει να δοθεί μεγάλη προσοχή στην εκπαίδευση της Δυτικής Μακεδονίας χάρην στον εξελληνισμό αυτής. Δυστυχώς, αντί προόδου η εκπαίδευση υπέστη καίριο πλήγμα κατά τον λήξαντα μήνα με την διάλυση των Γυμνασίων Τσοτυλίου και Φλωρίνης. Το Γυμνάσιο Τσοτυλίου λειτούργησε λόγω του ότι εργαζόταν σε αυτό και ο γυμνασιάρχης Φλωρίνης κ. Τάνος, τον οποίον είχε εγκαταστήσει εκεί ο Γεν. Επιθεωρητής κ. Στεφανάκης. Αλλά η διεύθυνση τον διέταξε να μεταβεί στη Φλώρινα, όπου πράγματι πήγε και ως συνέπεια της μετακίνησης υπήρξε η διάλυση του Γυμνασίου.

Ο κ. Τάνος δούισατο στην ιδεολογία του καθεστώτος, αν και τελικά προσχώρησε σε αυτό. Παρ' όλα αυτά, αντιπαθούσε τη Φλώρινα και γι' αυτό στην τελευταία έκθεση ζητήθηκε η αντικατάστασή του. Παρ' όλα αυτά, αντί να αντικατασταθεί, έπαψε, το δε Γυμνάσιο Φλωρίνης διαλύθηκε και σ' αυτό συντέλεσε και η επάνοδος του επιτελείου του μαχόμενου στο Μοναστήρι.

Επιπλέον, με τη διάλυση και του Γυμνασίου Τσοτυλίου, υπέστη ανεπανόρθωτο κακό, κρίνεται πρότιστο μέλημα της Διεύθυνσης η ανασύσταση και οργάνωση του Γυμνασίου αυτού έτσι ώστε να συνεχίσει το εθνοφελές του έργο.

ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΟΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ 1917 – 1920

Σε γενικό πλαίσιο, οι πρωτεργάτες της γλωσσοεκπαιδευτικής μεταρρύθμισης (Γληνός, Δελμούζος, Τριανταφυλλίδης) αποτιμούν, μέσα από βιογραφικά σημειώματα

ή σε κείμενα αλληλογραφίας, την περίοδο 1917 – 1920 ως «τα τρία μοναδικά χρόνια της φωτεινής εκπαιδευτικής πολιτικής» όπου το γλωσσικό ιδανικό της ελληνικής παιδείας κατάφερε να μεταστραφεί και ο ψυχικός προσανατολισμός των σχολείων και των εργατών της να αλλάξει. Ο Α. Δελμούζος και ο Μ. Τριανταφυλλίδης είναι εκείνοι που διατήρησαν αυτήν την αντίληψη διαχρονικά. Δεν έκανε το ίδιο όμως και ο Δ. Γληνός ο οποίος άρχισε σταδιακά να χάνει το ενδιαφέρον και τον ενθουσιασμό του για την μεταρρύθμιση αυτής της περιόδου. Ο Δημήτριος Γληνός σε κείμενο που δημοσίευσε το 1921 στο Δελτίο του Εκπαιδευτικού Ομίλου παραδέχθηκε ότι την περίοδο 1917 – 1920 έγιναν λάθη, καθώς υπήρξαν υπηρεσιακές μεταβολές και παύσεις ορισμένων καθηγητών που ήταν αντίθετοι με τη μεταρρύθμιση. Ο Α. Δελμούζος απέδωσε την κατάληξη της μεταρρύθμισης στη σύνδεση με πολιτικά συμφέροντα και κομματικούς ανταγωνισμούς. Για τον Μανόλη Τριανταφυλλίδη, η γλωσσοεκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1917 – 1920 «αποτέλεσε σταθμό στην ιστορία της εκπαίδευσης» διότι με αυτήν η ελληνική παιδεία κατάφερε αργότερα να αναγεννηθεί, άποψη που τελικά βρήκε σύμφωνο και τον Δημήτριο Γληνό όπως και τον Αλέξανδρο Δελμούζο. (Μπέτσας, 2018)

ΣΥΖΗΤΗΣΗ / ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Κατά το έτος 1916, τα ζητήματα που απασχολούσαν περισσότερο την Προσωρινή Κυβέρνηση ήταν κατά κύριο λόγο εκπαιδευτικά και οικονομικά. Υπήρξαν αρκετά διδακτικά κενά τα οποία σχηματίστηκαν με την έκρηξη του κινήματος της Εθνικής Αμύνης όπου πολλοί εκπαιδευτικοί – επιθεωρητές απομακρύνονταν από τις θέσεις τους για να μετακινηθούν στην Αθήνα. Όσον αφορά στα Δημοτικά και Γυμνάσια των εκπαιδευτικών περιφερειών που μελετάμε, αν και υπήρξε μέριμνα από την Προσωρινή Κυβέρνηση για πλήρωση των θέσεων, τελικά δεν κατάφερε να λύσει το πρόβλημα δημιουργώντας μεγάλο πλήγμα στα σχέδια του Ελευθερίου Βενιζέλου για τον εξελληνισμό της Δυτικής Μακεδονίας κατά το 1916.

Όπως φαίνεται και από τη συνολική αποτίμηση του αρχείου των Γ.Α.Κ., η Προσωρινή Κυβέρνηση βρισκόταν σε ιδιαίτερα δυσχερή οικονομική κατάσταση επηρεάζοντας αρνητικά τους εκπαιδευτικούς και κυρίως εκείνους των εκπαιδευτικών

περιφερειών Κοζάνης και Φλώρινας. Εμφανίστηκε έτσι το φαινόμενο των καθυστερούμενων μισθών, κάτι που η Προσωρινή Κυβέρνηση προσπάθησε να λύσει εκδίδοντας διατάγματα χωρίς ωστόσο να υπάρχει θετικό αποτέλεσμα.

Η Προσωρινή Κυβέρνηση αν και προσπάθησε να εξελληνίσει τις περιοχές της Δυτικής Μακεδονίας σημείωσε κάτι αξιοπρόσεκτο καθώς απέστειλε εκπαιδευτικούς σε δημοτικά σχολεία ξενόφωνων περιοχών κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού. Το φαινόμενο αυτό παρατηρήθηκε ιδιαίτερα στην Κοζάνη κατά το έτος 1916, παρ' όλο που η Φλώρινα είχε περισσότερες εκπαιδευτικές ανάγκες εξαιτίας του μεγαλύτερου ποσοστού προσφύγων που υπήρχε σε αυτή. Παρ' όλα αυτά, η αδυναμία της Προσωρινής Κυβέρνησης για αποστολή εκπαιδευτικών και στην περιοχή της Φλώρινας μπορεί να οφείλεται στην εμπόλεμη κατάσταση που επικρατούσε εκείνον τον καιρό στην περιοχή κυρίως λόγω της γερμανοβουλγαρικής και μετέπειτα αλβανικής και σέρβικης παρουσίας εκεί.

Όσον αφορά στους πρόσφυγες, υπήρξε σημαντική μέριμνα από πλευράς Προσωρινής Κυβέρνησης, καθώς προχώρησε σε παρατάσεις εγγραφών έτσι ώστε να μπορούν να συμμετέχουν στην εκπαίδευση, ενώ τους απάλλαξε από τα έξοδα έγγραφης τουλάχιστον στις περιοχές Κοζάνης και Φλώρινας.

Κατά το έτος 1917, αν και υπήρξε οικονομική αύξηση συγκριτικά με το 1916, η Προσωρινή Κυβέρνηση φρόντισε να ενισχύσει τους εκπαιδευτικούς της Κοζάνης παραμερίζοντας και πάλι εκείνους της Φλώρινας. Οι οικονομικές αυξήσεις σημειώθηκαν ιδιαίτερα στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Εύλογα θα αναρωτιόταν κανείς πώς κατάφερε η κυβέρνηση του Ελευθερίου Βενιζέλου να βρει τους οικονομικούς πόρους για να στηρίζει τους εκπαιδευτικούς. Η απάντηση κρύβεται στην έντονη παρουσία των Γάλλων στην περιοχή της Κοζάνης και γι' αυτό το λόγο οι περισσότερες αυξήσεις να έγιναν εκεί.

Τέλος, όπως μπορεί κανείς να παρατηρήσει από τα προαναφερθέντα η περίοδος 1916 – 1917 παρουσιάζει έντονο κοινωνικοπολιτικό, οικονομικό κι εκπαιδευτικό ενδιαφέρον βάζοντας μας όλους να αναλογιστούμε για τη μεγάλη παρακαταθήκη που άφησαν τα γεγονότα αυτά ένα προς ένα. (Μαυροκωστίδης, 2023)

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΕΡΕΥΝΑ

Ενδιαφέρον θα είχε η μελέτη των επόμενων, από την περίοδο που μελετάμε, εκπαιδευτικών μεταρρυθμίσεων μέσα στους χρόνους, την ύπαρξη τυχόν στοιχείων που να παραπέμπουν στο διάστημα που αναλύσαμε παραπάνω, τι μπορεί να άλλαξε στην πάροδο του χρόνου και ποιο είναι τώρα το κυριότερο ζήτημα που απασχολεί τις κυβερνήσεις του κράτους σχετικά με την εκπαίδευση και την εκπαιδευτική πολιτική που πρέπει να ακολουθηθεί.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αρχείο Γ.Α.Κ «Προσωρινή Κυβέρνησις Θεσσαλονίκης. Αρχείο Ανώτατης Διευθύνσεως Εκπαιδεύσεως 1916-1917», Αθήνα.
- Βερέμης, Θ. (2017) *Ελευθέριος Βενιζέλος: Ο οραματιστής του εφικτού*, Μεταίχμιο, Αθήνα.
- Γάλλης, Κ. (2018) «*Η Βέροια την εποχή του Εθνικού Διχασμού, 1914 – 1917*», (Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας) https://dspace.uowm.gr/xmlui/bitstream/handle/123456789/1471/gallis_kosntantinos.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Γιανουλόπουλος, Γ. (1999) «*Η ευγενής μας τύφλωσις: εξωτερική πολιτική και εθνικά μας θέματα από την ήττα του 1897 έως τη Μικρασιατική Καταστροφή*» β' έκδ. Βιβλιόραμα.
- Γούλη Χ. & Καυκούλα Ε. (2004) «*Η Εκπαίδευση κατά την περίοδο του Ελευθέριου Βενιζέλου*». Πρακτικά 3ου Διεθνούς Συνεδρίου Ιστορίας της Εκπαίδευσης, Συμπόσιο IV.
- Δημακοπούλου, Ν. (2022) «*Το γλωσσικό ζήτημα στην εκπαίδευση: Από τη συνταγματική κατοχύρωση της καθαρεύουσας (1911) έως την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1917*», (Μεταπτυχιακή Διατριβή, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου)

https://amitos.library.uop.gr/xmlui/bitstream/handle/123456789/6794/Dimakou_roulou_1012202003011.pdf?sequence=1&isAllowed=y

- Δημόπουλος, Χ. (2019) «*Το ιστορικό πλαίσιο της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης του 1913*» (Μεταπτυχιακή Διατριβή, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου) <https://amitos.library.uop.gr/xmlui/bitstream/handle/123456789/5161/%ce%94%ce%b7%ce%bc%cf%8c%cf%80%ce%bf%cf%85%ce%bb%ce%bf%cf%82%20%ce%a7%cf%81%ce%ae%cf%83%cf%84%ce%bf%cf%82.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Ζαμπέτα, Ε. (1994) «*Η εκπαιδευτική πολιτική στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση 1974 – 1989*», Θεμέλιο, Αθήνα.
- Ηλιάδου – Τάχου, Σ. (2006) «*Η εκπαιδευτική πολιτική του ελληνικού κράτους στη Μακεδονία στο πλαίσιο του Μακεδονικού ζητήματος· Το παράδειγμα της Δυτικής Μακεδονίας*», Gutenberg, Αθήνα.
- Ηλιάδου – Τάχου, Σ., Μαυροσκούφης, Δ., Μπέτσας, Ι., Φούκας, Β., Χαραλάμπους, Δ. Φ. (2017) «*Εκατό χρόνια από τη γλωσσоекπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1917*» <https://www.venizelos-foundation.gr/images/content/abstracts.pdf>
- Ηλιάδου – Τάχου, Σ. (2021) «*Η «εξελληνισις» των Αλλογλώσσων· Μακεδονικό Ζήτημα και Εκπαίδευση (1870 – 1967)*», Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη.
- Καραφύλλης, Α. (2023) «*Εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις στο ελληνικό κράτος*», εκδ. Τζιόλα, Θεσσαλονίκη.
- Κελεσιδής, Ε. (2014) «*Η εκπαιδευτική πολιτική στην Ελλάδα στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση τη δεκαετία του '80: κοινωνική δυναμική, διαδικασίες διαμόρφωσης, θεσμοί και εφαρμογή*» (Διδακτορική Διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης) <https://freader.ekt.gr/eadd/index.php?doc=35098&lang=el#p=1>
- Λεονταρίτης, Γ. (2000) «*Η Ελλάδα στον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο 1917-1918*». μεταφρ. Οικονομίδης, Β., Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα.
- Λεονταρίτης, Γ. (1978) «*Η Ελλάς και ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος*», Ιστορία του Ελληνικού Έθνους τόμος ΙΕ, Αθήνα, Εκδοτική Αθηνών
- Λιάκος, Α. (2020) «*Ο Ελληνικός 20^{ος} αιώνας*», Εκδ. Πόλις / Historia, Αθήνα.
- Λιάπη, Σ. (2017) «*Οι Γάλλοι και η διοίκηση του Ιωάννη Ηλιάκη στην Κοζάνη την περίοδο του Εθνικού Διχασμού (1916 – 1920)*», (Μεταπτυχιακή

Διπλωματική Εργασία, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας)
<https://dspace.uowm.gr/xmlui/handle/123456789/872>

- Λιβάνιος, Α. (2021) «*Η Προσωρινή Κυβέρνηση της Θεσσαλονίκης (1916-1917). Προβλήματα εφοδιασμού-επισιτισμού-συγκοινωνιών-ναυτιλίας: Οι βασικότερες μεταρρυθμίσεις*», (Μεταπτυχιακή Διατριβή, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου)
https://amitos.library.uop.gr/xmlui/bitstream/handle/123456789/6127/Livanios_1012201903027.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Λουκάς, Κ. (2022) «*Ο εθνικός διχασμός (1915 – 1917) μέσα από τον Τύπο της Κρήτης*»
<https://hephaestus.nup.ac.cy/bitstream/handle/11728/12292/DOWNLOAD%200THESIS.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Μαυρογορδάτος, Γ. (1996). «*Εθνικός Διχασμός και μαζική Οργάνωση: οι επίστρατοι του 1916*» Αλεξάνδρεια.
- Μαυρογορδάτος, Γ. (2002). «*Κωνσταντίνος Α΄, ο Δωδέκατος*». Ιστορικά.
- Μαυρογορδάτος, Γ. (2015). «*1915: Ο Εθνικός Διχασμός*». 16η εκ. Αθήνα: Πατάκης
- Μαυροκοστίδης, Γ. (2023) «*Παρουσίαση των εκπαιδευτικών αρχείων της Προσωρινής Κυβέρνησης Βενιζέλου στη Θεσσαλονίκη 1916 – 1917*» (Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας)
<https://dspace.uowm.gr/xmlui/bitstream/handle/123456789/3337/Mavrokostidis%2c%20Georgios.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Μεγκίσογλου, Μ. (2021) «*Το γλωσσο – εκπαιδευτικό ζήτημα στην Ελλάδα: Ανάμεσα στο σύνταγμα του 1911 και την εισαγωγή της δημοτικής γλώσσας το 1917*» (Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης)
<https://ikee.lib.auth.gr/record/331304/files/GRI-2021-30587.pdf>
- Μουρέλος, Γ. (1982). Η προσωρινή κυβέρνηση της Θεσσαλονίκης και οι σχέσεις της με τους συμμάχους. (Σεπτέμβριος 1916 - Ιούνιος 1917) Μνήμων, 8, 150–188.
<https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/mnimon/article/view/7933>
- Μπακή, Σ. (2014) «*Η εκπαιδευτική πολιτική για τους ξενόφωνους πληθυσμούς στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού δημοτικισμού (1916 – 1926)*» (Μεταπτυχιακή

Διπλωματική Εργασία, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας)
<https://dspace.uowm.gr/xmlui/handle/123456789/188?show=full>

- Μπέτσας, Ι. (2018) «*Η αποτίμηση της μεταρρύθμισης 1917 – 1920 από τους πρωτεργάτες της ως πλαίσιο κατανόησης της θεσμικής αλλαγής στην εκπαίδευση*»
https://www.researchgate.net/publication/325652117_E_apotimese_tes_metarrhythmises_1917-1920_apo_tous_protergates_tes_os_plaisio_katanoeses_tes_thesmikes_allages_sten_ekraideuse
- Μπουζάκης, Σ. (2005). «*Εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις στην Ελλάδα*», τομ. 2, Αθήνα.
- Μπρούσαλης, Κ. (2009) «*Ο εθνικός διχασμός και η Εθνική Άμυνα*»
- Νούτσος, Χ. (2015) «*Η ίδρυση του Εκπαιδευτικού Ομίλου (1910)*»
<https://olympias.lib.uoi.gr/jspui/bitstream/123456789/7167/1/5.%20%CE%97%20%CE%AF%CE%B4%CF%81%CF%85%CF%83%CE%B7%20%CF%84%CE%BF%CF%85%20%CE%95%CE%BA%CF%80%CE%B1%CE%B9%CE%B4%CE%B5%CF%85%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CF%8D%20%CE%9F%CE%BC%CE%AF%CE%BB%CE%BF%CF%85.pdf>
- Παπαϊωάννου, Χ. (2018). «*Η διπλωματία του Εθνικού Διχασμού*», 1914-1917.
- (Μεταπτυχιακή Διατριβή, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας)
<https://dspace.lib.uom.gr/bitstream/2159/22021/4/PapaioannouChristosMsc2018.pdf>
- Παπαναστασίου, Κ. & Παπαναστασίου, Ε. (2005). «*Μεθοδολογία Εκπαιδευτικής Έρευνας*» Λευκωσία: Kailas Printers & Lithographers
- Παυλίδου, Ε. (2017) «*Η εκπαιδευτική πολιτική του Ελ. Βενιζέλου προς τους ξενόφωνους πληθυσμούς των Νέων Χωρών στο πλαίσιο της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης του 1917*», Θεσσαλονίκη.
- Πουγαρίδου, Γ. (2017). «*Εκπαιδευτικός Δημοτικισμός – γλωσσική και εκπαιδευτική μεταρρύθμιση μέσα από την αλληλογραφία των Δημήτρη Γληνού, Αλέξανδρου Δελμούζου και Μανόλη Τριανταφυλλίδη (1910 – 1926)*» (Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας)
<https://dspace.uowm.gr/xmlui/handle/123456789/540>
- Σίμος, Ι. (2022) «*Εθνικός Διχασμός (1915 – 1917). Ο ρόλος του ξένου παράγοντα και οι εσωτερικές αρρυθμίες.*» (Μεταπτυχιακή Εργασία, Ελληνικό

https://www.academia.edu/84524443/%CE%95%CE%98%CE%9D%CE%99%CE%9A%CE%9F%CE%A3_%CE%94%CE%99%CE%A7%CE%91%CE%A3%CE%9C%CE%9F%CE%A3_1915_1917

- Στασινάκη, Ε. (2009) «*Τα αναγνωστικά βιβλία της μεταρρύθμισης του 1917: μια ερευνητική προσέγγιση της πρώτης προσπάθειας για καθιέρωση καινοτόμου σχολικού βιβλίου.*» (Μεταπτυχιακή Εργασία, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης) <https://repo.lib.duth.gr/jspui/bitstream/123456789/869/1/EA835.PDF>
- Τζιομάκης, Χ. (2018) «*Πολιτικοί σχηματισμοί στη δεκαετία του 1910: το κόμμα των Εθνικόφρονων του Δημήτρη Γούναρη*» <https://pergamos.lib.uoa.gr/uoa/dl/object/2698057/file.pdf>
- Τριανταφυλλίδης Μ. (1993) «*Άπαντα, Νεοελληνική Γραμματική Ιστορική Εισαγωγή (1938)*». τ.3. Θεσσαλονίκη.
- Φύλλα Εφημερίδας της Κυβερνήσεως (ΦΕΚ), Εθνικό Τυπογραφείο <https://www.et.gr/SearchFek>
- Χιονίδης, Γ. (1994). *Οι δραστηριότητες της «Προσωρινής Κυβέρνησης» του Ελευθερίου Βενιζέλου στη Θεσσαλονίκη το 1916-1917 όπως σκιαγραφούνται στην επίσημη εφημερίδα της*. Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος Πολιτιστικό Κέντρο Βορείου Ελλάδος.
- Berelson, B. (1952). «*Content analysis in communication research*». New York: Hafner σ.18.
- Cohen. L., & Manion. L., (1994). *Μεθοδολογία της εκπαιδευτικής έρευνας/μετ.* Χ. Μητσοπούλου – Μ. Φιλοπούλου, Αθήνα: Μεταίχμιο, σ. 71.
- Leon, G. (1974). *Greece and the Great Powers 1914-1917*, Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Νόμοι που αφορούν στην περίοδο που μελετάμε και που ξεχώρισαν :

- ❖ Ο Ν. 825/1917 Οι παλαιότεροι δάσκαλοι έχουν δικαίωμα να πάρουν σύνταξη. Ο μισθός τους φτάνει έως 200 δραχμές και είναι ανάλογη με τη θέση και τα χρόνια του κάθε δασκάλου.⁶
- ❖ Ο Ν. 1067/1917 Οι Έλληνες διδάσκαλοι έχουν το δικαίωμα να προάγονται σε καθηγητές αφού συμπληρώσουν τρία χρόνια θητείας σε δημοτικό ενώ αυτοί που έχουν σπουδές για 15 χρόνια είναι διευθυντές σε δημοτικά ή ημιγυμνάσια.⁷
- ❖ Ο Ν. 826/1917 όπου ορίζεται ότι ο υπουργός αναθέτει προσωρινά στους εκπαιδευτικούς συμβούλους και καθήκοντα γενικού γραμματέως του Υπουργείου ή τμηματάρχη ή διευθυντή του Ιδρύματος Αθηνών, χωρίς όμως να έχουν το δικαίωμα συμμετοχής σε ειδικά συνέδρια εκτός αν αναλάβουν τη διεύθυνση του Εκπαιδευτικού Ιδρύματος, με επίδομα 100 δραχμών πλην των βασικών αποδοχών. Σε περίπτωση απουσίας τους, την αναπλήρωσή τους αναλαμβάνει άλλος εκπαιδευτικός σύμβουλος. Προβλέπει επίσης ότι οι διορισμοί των Εκκλησιαστικών και Δημόσιας Εκπαίδευσης θα γίνονται μέσω του υπουργού του εκπαιδευτικού συμβουλίου.⁸
- ❖ Ο Ν. 1332/1918 Αποφασίζεται ότι στις τέσσερις τελευταίες τάξεις του δημοτικού γίνεται χρήση μόνο του αναγνωστικού βιβλίου. Τα βιβλία της πρώτης, δεύτερης και τρίτης τάξεις Δημοτικού γράφονται στην δημοτική και βαθμιαία γίνεται το ίδιο και στις άλλες τάξεις ενώ παράλληλα χρησιμοποιείται και η καθαρεύουσα.⁹

⁶ Ν. 825/ ΦΕΚ 188/05.09.1917. Περί τροποποιήσεως και συμπληρώσεως του νόμου 577 Περί προσαυξήσεως του μισθού και συντάξεως των εν ταις νέαις χώραις λειτουργών της εκπαιδεύσεως κ.λ.π..

⁷ Ν. 1067/ ΦΕΚ 268/21.11.1917. Περί τροποποιήσεως και συμπληρώσεως του νόμου 402 Περί του προσωπικού των σχολείων της δημοτικής και μέσης εκπαιδεύσεως των Νέων Χωρών.

⁸ Ν. 826/ ΦΕΚ 188/05.09.1917. Περί κυρώσεως και τροποποιήσεως του αναγκαστικού διατάγματος της 29 Ιουνίου 1917 Περί συμπληρώσεως κ.λ.π. Του νόμου 567 περί διοικήσεως της μέσης και δημοτικής εκπαιδεύσεως.

⁹ Ν. 1332/ ΦΕΚ 89/27.04.1918. Περί τροποποιήσεως και συμπληρώσεως διατάξεων τινών του νόμου 827 Περί διδακτικών βιβλίων.

- ❖ Ο Ν. 2249/1920 Οι τωρινοί πρωτοβάθμιοι διαβαθμίζονται ως δημοδιδάσκαλοι πρώτης τάξεως. Το ίδιο συμβαίνει και στους δευτεροβάθμιους και τριτοβάθμιους στις αντίστοιχες τάξεις. Όσες δημοδιδασκάλισσες έχουν υπηρεσία άνω των δέκα ετών προάγονται σε δευτεροβάθμιες διδασκάλισσες. Επιπρόσθετα, χορηγείται επίδομα 300 ή 400 δραχμών σε δημοδιδασκάλους, νηπιαγωγούς και υποδιδασκάλους.¹⁰
- ❖ Ο Ν. 2125/1920 Αποφασίζεται ότι οι δαπάνες της στοιχειώδους εκπαίδευσης επιβαρύνουν πλέον το δημόσιο και όχι τους δήμους και τις κοινότητες.¹¹
- ❖ Ο Ν. 2243/1920 Αποφασίζεται η ειδική μόρφωση του προσωπικού των διδασκαλιών της δημοτικής εκπαίδευσης και ιδρύεται στην Αθήνα Παιδαγωγική Ακαδημία ως αυτοτελές ίδρυμα. Διδάσκονται τόσο πρακτικά όσο και θεωρητικά μαθήματα και η φοίτηση είναι διετής. Μέσα στη σχολή ιδρύονται Παιδαγωγική Βιβλιοθήκη, Φυσιογνωστικό Εργαστήριο και Εργαστήριο Πειραματικής Παιδαγωγικής και ψυχολογίας με επόπτη τον διευθυντή.¹²
- ❖ Ο Ν. 1612/1919 Το ανώτερο τμήμα του διδασκαλείου νηπιαγωγών Καλλιθέας θα λειτουργήσει μόνο όταν σε κάθε τάξη θα εγγραφούν λιγότερο από 10 μαθητές και ο αριθμός των δασκάλων θα είναι επαρκής για τη διδασκαλία. Οι ίδιες προϋποθέσεις ισχύουν και για κάθε τμήμα νηπιαγωγών. Το Εκπαιδευτικό Συμβούλιο ορίζει την ίδρυσή του καθώς και τους εισαχθέντες μαθητές, ενώ δάσκαλοι και νηπιαγωγοί θα είναι μόνο όσοι έδωσαν εισιτήριες εξετάσεις και ο μισθός τους θα ορίζεται από το Εκπαιδευτικό Συμβούλιο.¹³

¹⁰ Ν. 2249/ ΦΕΚ 142/29.06.1920. Περί τροποποίησης και συμπλήρωσης διατάξεων τινών των νόμων 2145 και 1242B Περί δημοτικής εκπαίδευσης.

¹¹ Ν. 2125/ ΦΕΚ 64/16.03.1920. Περί καταργήσεως των εισφορών των δήμων και κοινοτήτων δια της δαπάνης της στοιχειώδους εκπαίδευσης και της αστυνομίας και μεταρρυθμίσεως των νόμων περί δημοτικών δασμών.

¹² Ν. 2243/ ΦΕΚ 148/03.07.1920. Περί ίδρύσεως Παιδαγωγικής Ακαδημίας.

¹³ Ν. 1612/ ΦΕΚ 2/03.01.1919. Περί συμπλήρωσης του νόμου 381 ως προς τα περί λειτουργίας του ανώτερου τμήματος εν τω διδασκαλείω των νηπιαγωγών Καλλιθέας.

- ❖ Ο Ν. 1618/1919 Στα μουσουλμανικά σχολεία ο υπουργός εκκλησιαστικών και δημόσιας εκπαίδευσης διορίζει ίδιους επιθεωρητές με τα υπόλοιπα σχολεία και πτυχιούχους δασκάλους με πενταετή διδασκαλία που έχουν μωαμεθανικό θρήσκευμα.¹⁴
- ❖ Ο Ν. 1627/1919 Οι δάσκαλοι δικαιούνται συντάξεις ανάλογα με τα χρόνια υπηρεσίας τους. Οι συντάξεις συνυπολόγιζαν τη στρατιωτική θητεία κι έτσι οι δικαιούχοι έχουν ανάλογα έσοδα.¹⁵

¹⁴ Ν. 1618/ ΦΕΚ 3/07.01.1919. Περί διορισμού ίδιων επιθεωρητών δια τα μουσουλμανικά σχολεία της Νέας Ελλάδος.

¹⁵ Ν. 1627/ ΦΕΚ 3/07.01.1919. Περί συστάσεως υποδιδασκαλείων προς μόρφωσιν υποδιδασκάλων δια τα μουσουλμανικά σχολεία.